

BIBLIANA

revue o umení pre deti a mládež

XXIX. ročník
Cena / 0,70 €

2022 / 1

obsah

Zuzana Stanislavová, Dávid Dziak

JE Z ČOHO VYBERAŤ

(Slovenská próza pre deti a mládež 2019, 2020)

/ 1

Peter Naščák

VELIKÁN S VŔNOU ČLOVEČINY

(Za Miroslavom Cipárom) / 12

Lubomír Feldek

ZBOHOM SA MAJ, MORENA!

(Poslednou knihou Miroslava Cipára bude

Šlabikár) / 15

Viera Anoškinová

CENA ĽUDOVÍTA FULLU 2020 ALENE

WAGNEROVEJ / 17

CENA ĽUDOVÍTA FULLU 2021 IRENE

TARASOVEJ / 18

Ondrej Sliacky

SNY, NÁDEJE A TÚŽBY ANTONA MARCA

(Cena Trojruža 2020) / 19

Anton Marec

JÁNOŠÍKOVO VOJSKO POD MURÁŇOM / 20

Ondrej Sliacky

ZÁZRAČNÝ LIEK DOKTORA PRÁV FRANTIŠKA

ROJČEKA

(Cena Trojruža 2021) / 24

Markéta Andričiková

PRÍBEHY AKO NA DLANI

(Postjubilejný rozhovor s Ondrejom Sliackym)

/ 26

Beata Panáková

CEZ UŠI K DUŠI

(95. výročie rozhlasového vysielania na

Slovensku) / 46

Viliam Klimáček

OSEM UŠÍ ALEBO ŽIVOT S RÁDIOM / 47

Lenka Džadíková

AKO SA INSCENÁTORI STÁVAJÚ DRAMATIKMI

/ 56

Michal Tokár

SPOMIENKA NA ILUSTRÁTORA JOZEFA

CESNAKA / 66

Milena Šubrtová

SVĚT UPŘEDENÝ ZE ZVĚDAVÝCH OTÁZEK /

68

RECENZIE / 70

Marta Žilková: Viliam Klimáček, Osem uší

VÝSTAVY V BIBIANE / 72

titráž

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Jazyková redaktorka Gabriela Mikuličiková

Orgán Slovenskej sekcie IBBY v BIBIANE

Vychádza štyrikrát do roka

Zriaďovateľom BIBIANY je Ministerstvo kultúry SR

Vedecká rada časopisu:

Predseda: Mgr. Dávid Dziak, PhD., Prešovská univerzita v Prešove, Prešov

členovia: doc. Mgr. Markéta Andričiková, PhD., Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Košice

Mgr. art. Lenka Džadíková, ArtD., Divadelný ústav, Bratislava

doc. PaedDr. Bibiána Hlebová, PhD., Prešovská univerzita v Prešove, Prešov

prof. Dr. Jarmila Hodolíčková, Nový Sad, Srbsko

Mgr. Peter Naščák, PhD., Veľký Lapáš

Mgr. Eva Pršová, PhD., Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica

doc. PhDr. Milena Šubrtová, Ph.D., Masarykova univerzita, Brno, Česká republika

prof. PhDr. Svatava Urbanová, CSc., Ostravská univerzita, Ostrava, Česká republika

prof. PaedDr. Eva Vitězová, PhD., Trnavská univerzita v Trnave, Trnava

Mgr. et Mgr. Juraj Žembera, PhD., Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica

prof. PhDr. Marta Žilková, PhD., Nitra

Tajomníčka: Mgr. Eva Ciferská, BIBIANA

Vedecké štúdie časopisu sú recenzované.

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava

tel. 02/54 41 84 88 IČO: 00 682 357

Obálka a typografická úprava: Finist

Tlač Commercium, spol. s r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Elektrárenská 12091, 831 04 Bratislava

Bezplatná linka 0800 14 19 11

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pošt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

Číslo vyšlo v marci 2022

Autorkou ilustrácií v revue 1/2022 je Alena Wagnerová

ISSN 1335-7263

Slovenská próza pre deti a mládež 2019, 2020

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Je z čoho vyberať

DÁVID DZIAK

Ponuka prózy pre deti a mládež z rokov 2019 a 2020 je široká; je teda z čoho vyberať, ale orientovať sa v žánrovo, tematicky a hodnotovo pestrom diapazóne tvorby nie je ľahké. Preto sa podrobnejšie pristavíme len pri vybraných tituloch.

AUTORSKÁ ROZPRÁVKA - NAĎALEJ KRÁLOVSKÝ ŽÁNER

Rok 2019 bol bohatý na kvalitné rozprávkové opusy. Jedným z najzaujímavejších bola kniha **Petra Karpinského** *Med z ľadových kvetov* (Perfekt, il. Z. Bočková-Bruncková). Príbeh dvoch bratov sa začne odvíjať v aute, cestou na vianočné prázdniny k dedovi na samotu do hôr. Súrodenecký vzťah, v ktorom sa mieša hašterivosť s ochranárstvom a jeden sa nazdáva, že mu prislúcha rozhodovať, druhý sa nechce uspokojiť s tým, že ako mladší má počúvať, zostáva jednou z dejevých línií v celom príbehu a mnohokrát sa podieľa na zauzlení deja. Presved-

čivo stvárnené napätia medzi bratmi napokon vyrieši až existenciálne ohrozenie; vtedy si obaja uvedomia, ako veľmi im na tom druhom záleží. Líniu však tvorí dobrodružstvo, na začiatku ktorého stojí objavenie sa strážcu Vianočnej hviezdy, škriatka Cinderlindera, na povale dedovho domu a predčasné vypustenie hviezdy zo starodávnej truhlice, v dôsledku čoho je ohrozený príchod Vianoc, a teda aj vianočného dieťaťa. To uvoľní cestu zlu, preto chlapci so škriatkom podniknú dobrodružné putovanie na krídlach Snežného motýľa, aby Vianočnú hviezdu do rána dopravili späť do truhlice. Dostávajú sa do nebezpečných situácií, stretávajú sa s podivnými reprezentantmi dobra, zla i večnosti a nekonečna, aj

s postavami-symbolmi spojenými s legendou o narodení Krista. V podtexte príbehu je prítomný symbolicky stvárnený kresťanský výklad zmyslu Vianoc v jeho prepojení na dialektiku dobra a zla vo svete, ale aj v prepojení na tradičný rozprávkový zápas dobra so zlom. Jeden z najpôvabnejších príbehov z posledných rokov spája poetickú imaginatívnosť s napínavou dobrodružnosťou a s obrazom autentických medziľudských vzťahov. Lyrický soundtrack príbehu zvýrazňujú krehké básne vytvárajúce rámec celého diania.

Prínosom do rozprávkovej tvorby pre deti je aj debut **Evy Urbanovej Jeleňatý a Kravatý** (FACE, il. R. Čabrádi Tvrdoňová). Príhody, ktoré si autorka do knihy preniesla z otcovho rozprávania v detstve (k čomu sa rozprávač otvorene priznáva), sprostredkujú deťom vtipné absurdné situácie zo života dvoch bizarných postavičiek. Ako konštatuje V. Žemberová (2020, s. 71), mená im „určil ich jelení svet, to v ňom mali svoj domov a výstrednú vlastnosť nosiť okolo krku kravatu, variť jedlo, oživovať zlozvyky sveta ľudí. To všetko urobilo z dvoch jeleňov prítulné stvorenia pre mladého čitateľa. Tie sú chvíľu smiešne, potom hádavé, inokedy trochu nevlúdne, lenivé, tvrdohlavé a sem-tam sa nudiace z ničnerobenia, aby si svojsky vyskúšali to, čo patrí do sveta detí: trucovať, obrať plody jesene zo stromov, zhotoviť masku na zvierací karneval, absolvovať tréningy na olympijské preteky, či vyskúšať si veršovaný rozhovor alebo vymyslieť rozprávku“. Desať príbehov, v ktorých sa popri absurdite a hre s nápadom, so slovom, s postavou, nestratilo nič z poetickej imaginácie, emotívnosti a mravnej sily naviazanej na nehu spomienok z det-

stva, je pre čitateľa múdрым pobavením. Vtipným spôsobom mu odkrýva aj mnohé stránky ľudských charakterov a medziľudských vzťahov.

Preskočíme knižné pokračovania vydarených animovaných televíznych seriálov *Drobci 2* (Slovart, text **Juraj a Vanda Raýmanovci**, il. V. Raýmanová a I. Šebestová) alebo *Websterovci 2. Zo života pavúkov* (2019), *Websterovci 3. Aký pavúk, také vlákno* (2020), čo je opäť výsledok spolupráce širokého kolektívu autorov (**Katarína Kerekesová** – autorka projektu, **Vanda Rozenbergová** – prepis do knižnej podoby, Z. Križková, J. Raýman, Z. Dzurindová, P. Nagy), a pristavíme sa pri niekoľkých „mačacích“ rozprávkach. Epizódky zo spolužitia mačky s človekom **Jána Uličianskeho Líza, mačka z Trojice** (TRIO Publishing, il. V. Král), založené na dôvernej znalosti zvykov a spôsobov správania sa zvierat, sú situované do Banskej Štiavnice a knižka voľne nadväzuje na rozprávanie o kocúrovi Leonardovi aj témou, aj spôsobom narácie, aj žánrovou formou „realistickej“ zvieracej rozprávky. Autopsívne pozadie je evidentné aj v príbehoch **Alexandry Pavelkovej Štyria mačkatieri** (Slovart, il. L. Žoldáková), ktoré sú obrazom láskavosti, starostlivosti a obetavosti človeka voči štvornohým spoluobyvateľom. Modifikácia personalizovaného rozprávača, ktorý má zakódovaný mačací uhol videnia a komentovania života v rodine, a stavba konfliktov na charakteristikách mačacej prirodzenosti a pestrosti ich osudov, sú (napriek určitej stereotypnosti aditívnej kompozície a miestami explicitne didaktizujúceho príznaku) zdrojom vtipnosti, komiky aj dojemnosti inak civilnej komunikácie. Originálnym

príspevkom do prózy s mačacou tematikou je aj v poradí druhá kniha **Viktórie Laurent-Škrabalovej** *Kocúr, ktorý chcel byť drakom* (Elist, il. M. Maťátko).

Autorská rozprávka **Marty Hlušíkovej** *Stratená flauta pána Ananása* (Albatros, il. Z. Danišková) je tematicky iného typu: spracúva motív hudby a hudobných nástrojov. Nápady tejto hravej a príjemnej rozprávky sú osnované na vtípnom mnohostrannom využití výzoru flauty, čo sa ako sujetové zauzlenie začína realizovať vo chvíli, keď flauta vypadne nepozornému majiteľovi z puzdra: starček ju chce použiť (a napokon aj použije) ako tyč k paradajkám, hrdličky učí spievať, ale výsledkom je hasičský signál a takmer hasičský poplach a pod. Keď sa napokon predsa len dostane do záhrady ako tyčka k paradajkám, realizuje sa spevom, v ktorom rastliny a živočchy nachádzajú to, čím ich hra oslovuje, až kým sa flaute nepodarí vrátiť k jej umelcovi.

Rozprávka je svojím spôsobom symbolickou výpoveďou o slobode percepcie umenia.

Rozprávkovú ponuku roka 2019 rozšírili početné ďalšie rozprávky. Spomeňme aspoň tie najzaujímavejšie: iniciálne príbehy **Rolanda Cagaňa** *Hľadanie Sebastiána* (TRIO Publishing, il. K. Gonzales Trejo), alebo **Martina Šišku** *Zviera z inej planéty* (Slovart, il. autor), textovo-obrazové naratívy **Adely Režnej** *Háro* (Albatros) alebo **Adriána Macha** *Gerda. Strach má veľké oči* (Albatros, il. autor), knihy **Dany Hlavatej** *Rozprávky dúhového dáždnika* (Fortuna Libri, il. V. Guzoňová) a *Popletený drak, ktorý robil všetko naopak* (Fortuna Libri, il. Z. Randáková).

Autorskej rozprávke sa v rozličných tvarových a významových modifikáciách darilo aj v roku 2020. Predčitateľom je určená jedna z najpozoruhodnejších publikácií roka, textovo-obrazový naratív **Daniela Rušara** a **A. Režnej**

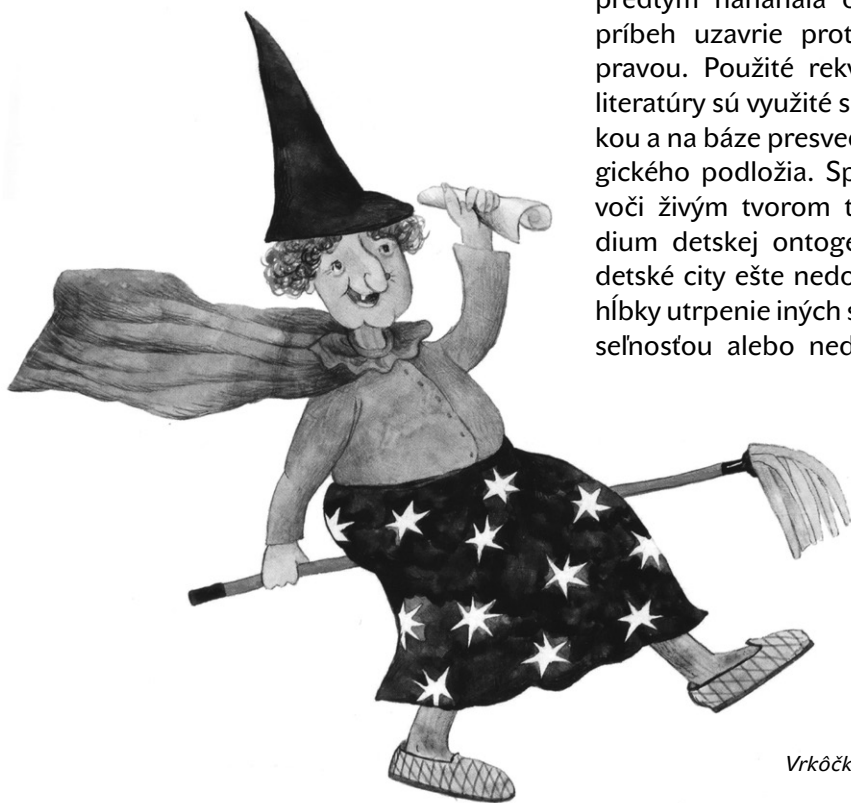
Marta Hlušíková: *Mlynčeky tety Hrozičky*, 2016

Malý Panda, Tato a mesiac (OZ Slniečkovo). Celý minimalistický príbeh tvorí v podstate jediná situácia – dieťa v postielke, ktoré sa dovoľáva prítomnosti rodiča: „Si tu?“ Rodič ho z bezpečnej vzdialenosti (napr. vedľajšej miestnosti) upokojuje slovami: „Som s tebou.“ Rodičovská replika implikuje upokojujúcu správu o tom, že rodič myslí na svoje dieťa a ochraňuje ho vždy, aj keď nie je fyzicky pri ňom. A k tomu vlastne smeruje posolstvo príbehu. Dieťa si (aj prostredníctvom príkladu mesiaca, ktorý vidí na oblohe, ktorého sa síce nemôže dotknúť, ale môže ho mať pri sebe vždy, keď si ho predstaví) podprahovo fixuje, že ak nás niekto má rád, je s nami a dodáva nám istotu vždy, keď si naňho spomenieme. Táto správa nie je dôležitá len z hľadiska momentálnej situácie osamena v tme, ale aj z hľadis-

ka budovania integrovanej osobnosti v budúcnosti. Výber pandy na tlmočenie posolstva a jej výtvarná realizácia ticho podčiarkujú nežnosť a láskyplnosť celej situácie, zatiaľ čo celostranové ilustrácie A. Režnej v tónoch modrej farby navodzujú príjemnú nočnú atmosféru.

Vydarený textovo-obrazový naratív *Krutá Marta* (OZ Brak) vydali **Marek Vadas** a **Daniela Olejníková**. Príbeh zdôrazňuje, že aj zvieratá sú cítiace bytosti a etiku vzťahu k nim. V tom zmysle Vadas najprv v niekoľkých sekvenciách vyobrazil detskú bezcitnosť voči zvieratám, prejavujúcu sa v akciách, ktoré sú im nepríjemné, potom nasleduje „ponaučenie“ – nepríjemná spätná väzba dieťaťu o nesprávnosti jeho konania, v rámci ktorej zvieratá uštedria Marte príučku o pocitoch strachu, aký im predtým naháňala ona. Napokon sa príbeh uzavrie protagonistkinou nápravou. Použitie rekvizity mravoučnej literatúry sú využité s vtípnou nadsádzkou a na báze presvedčivého psychologického podložja. Správanie sa Marty voči živým tvorom tematizuje to štádium detskej ontogenézy, keď plytké detské city ešte nedovoľujú precítiť do hĺbky utrpenie iných spôsobené zlomyseľnosťou alebo nedbanlivosťou. Pod

Paula Sabolová:
Vrkôčkine tajné objavy, 2010

vplyvom zažitého strachu z vlastného existenciálneho ohrozenia, (pred ktorým dievčatko hľadá azyl v náručí starej mamy) sa začína formovať detská empatia so živým svetom. Toto, a nie potrestanie za nespratnosť, je vlastným zmyslom príbehu.

Vtipným textovo-obrazovým naratívom *Mačky letia do Kanady* (Buvik, il. M. Matlovičová) sa (z pozostalosti?) prihovára deťom **Jaroslava Blažková**. Do veselého príbehu je infiltrovaná celá sieť parodovaných informácií o tom, ako prebieha príprava na dlhú cestu, bezpečnostné opatrenia na letiskách a let lietadlom. Pre dieťa je príťažlivá koncepcia figurálnej dvojice postáv (mačiek Princezky a Lízičky, s ktorými sa dalo stretnúť aj v iných knihách autorky) a ich detskej naivity často ústiacej do slovnej i situačnej komiky. Informačná kostra je naplnená vtipnými komentármi, komickými paradoxmi, parodickými mačacími výrokmi a situáciami. Ilustrácie sa úspešne podieľajú na posune poznávacích elementov do recesistickej roviny bez toho, že by sa jadro poznania skreslilo.

Jedným z efektívnych prostriedkov formovania ekologického vedomia dieťaťa môže byť rozprávka **Alexandry Salmely** *Strom* (LIC, il. M. Matlovičová) (podobne Karnišová, 2021). Autorka kreuje postavy ako symboly: posledný strom na okrovej pustatine môže zastupovať prírodu ako takú a všetky ekologické problémy páchané na nej, pričom je zároveň symbolom našej poslednej nádeje na prežitie. Zdrojom ekologických problémov sú kolektívne postavy dvojnožcov a korčuliarov, znaky antropocentrického prístupu k prírode. Protikladný, ekocentrický prístup k prírode reprezen-

tujú drak Blöeglöek a dievča nazvané Princezná. Tento prístup spočíva v ochrane posledného stromu na planéte Zem, kým antropocentrický prístup korení v egocentrizme, materializme, konzume a hedonizme (nielen) vo vzťahu k stromu. Originálnym nápadom je kolektívna postava dvojnožcov, symbolizujúca postapokalyptické ľudstvo, ktoré sa v dôsledku ekologickej katastrofy degradovalo na nižší vývinový stupeň, čo sa komicky vyjavuje prostredníctvom správania sa a jazyka. Salmela sa najmä po stránke morfolologickej a syntaktickej majstrovsky vyhrala s primitivizmom v jazyku dvojnožcov. Podnetné sú aj viaceré mikroúvahy o abstraktných kategóriách (dobro, zlo, všetko, nič, poznanie, pokrok, sloboda, právo či nerovnosť). Príbeh je aktuálnou ekosymbolickou rozprávkou, ktorej alegorické poslanstvo vypovedá o mnohých environmentálnych problémoch, pričom riešenie sa ukazuje vo vzájomnej kooperácii a ochote deliť sa.

Symbolicko-metaforický charakter má aj próza **Dany Podrackej** *Strážca zadných dvier* (Perfekt, il. J. Bálik). Celým príbehom sa tiahne génius loci Banskej Štiavnice, ovládajúci konkrétne miesto a zmysel sveta aj života v ňom. Indície lokalít i histórie tohto mesta sú len nenápadne načrtnuté; priestor má najmä silný magický príznak, vytvorený z čitateľnejších i zložitých metaforických obrazcov. Tajuplné postavy, ktorými ho Podracká zaľudnila (posol so svietiacim korálikom v ústach, sprievodca, démon so žobráckou kapsou, pútnik s oslnivou tvárou, krajčírka panna, strážca zadných dvier a ďalšie), umocňujú mýtický rozmer textu, osnovaný na dialektike dobra a zla ako

zdroja večného napätia vo svete. Čitateľné sú alúzie kresťanstva, najzreteľnejšie v motíve pohlčovania zla prostredníctvom rany pod pravým rebrom pútnika. Próza D. Podrackej poskytuje pôžitok z estetiky krásna a čistoty. V čitateľovi zostáva tušenie niečoho vážneho a hlbokého, čo sa týka dobra, nádeje a lásky koreniacich v neurčitej minulosti a osudovo zasahujúcich prítomnosť.

Do prozaickej prvotiny pre deti známej slovenskej poetky **Veroniky Dianškovej** *Pirátske rozprávky* (Modrý Peter, il. J. Džuppová) sa preklapilo viacero motívov z jej básní (napríklad motív izby, hmly, tmy, mora, dažďa či vtákov). Autorka originálne rozvinula pirátsku tematiku. Hrdinkami sú (netradične pre pirátsku tému) štyri sestry-pirátky, ktoré sa vďaka deduškovipirátovi dostávajú do fantastického sveta pirátov, a tak sa z obyčajného domu na dedine stáva pirátsky koráb a z okolia domu more. Autorka premyslene pracuje s reálnou a ireálnou fikciou, s dvoma vzájomne sa prelínajúcimi priestormi/svetmi. Priestorovej transformácii ponecháva dvojakú interpretáciu: čarovný svet pirátov buď existuje v inom časopriestore, ktorý je výsledkom predstavivosti sestier pri hre ozvláštňujúcej všednú realitu, alebo sa odohráva len v myšliach sestier. Vtipne a vzhľadom na charakter postáv funkčne a vynaliezavo uplatnila hravosť a komiku napr. pri tvorbe proprií (Snoža, Ostrá Harpúna, Dora z mora, Orlica, Plešatica, Vetrisko Klebetisko). Magický realizmus textu kongeniálne dotvárajú ilustrácie J. Džuppovej v pôsobivom žltomodrom dizajne Jakuba Milčáka, čo podčiarkuje vyznenie diela ako oslavy fantázie, rodiny, súroden-

cov, priateľstva a dôvery.

Pravdaže, aj v roku 2020 sú v ponuke desiatky ďalších autorských rozprávok. Nájdú sa medzi nimi veľmi dobré, priemerné aj veľmi slabé opusy. Spravidla však ide o diela, ktoré nepriinášajú výraznejšie inovačné impulzy, skôr sa pohybujú po známych a overených trajektóriách.

NA MARGO ĽUDOVÝCH ROZPÁVOK A POVESTÍ

Knihy ľudových rozprávok a povestí vychádzajú každý rok. V roku 2019 medzi najkvalitnejšie patrí štvrtá obrazovo-textová „dvojkniha“ rozprávok pre najmenších z vydavateľstva Buvik (tentoraz il. K. Ilkovičovou) spájajúca príbeh známej ruskej ľudovej rozprávky *O zlatej rybke* v kultivovanom prerozprávaní **Márie Števkovej** (rozprávka je v tejto dobe konzumu a koristníctva aktuálna spravodlivým potrestaním chamtivosti) a autorskej rozprávky **Jozefa Kronera** *O rybke Beličke*, ktorú s etikou ľudovej rozprávky spája dôraz na priateľstvo, pomoc iným a dobré rady v nešťastí. Kultivované rozprávačské pretlmočenie dostal aj príbeh *O dvanástich mesiačikoch* (Perfekt, il. P. Uchnár) v podaní **Petra Karpinského**. Autor zjednodušil deskriptívne pasáže príbehu, očistil ich od niektorých expresívnych výrazov a zintenzívil tak prirodzenú emocionálnu a imaginatívnosť príbehu.

Spomedzi povestí vydaných v sledovaných rokoch treba vyzdvihnúť publikáciu **Ondreja Sliackeho** *Turecká studnička* (Vydavateľstvo Matice slovenskej, il. P. Uchnár). Podtitul *Povesti z osmanských čias* napovedá

a predslov Stanislava Muntága explicitne potvrdzuje, že témou jednotlivých príbehov je osud našej krajiny po bitke pri Moháči (1526), po ktorej hlboko na územie dnešného Slovenska prenikli turecké hordy. Historický záber na osudy našej krajiny zachovali povesti zo všetkých oblastí Slovenska, do ktorých sa Turci dostali. O. Sliacky zliterárnil ľudové látky a dodal im umelecký, miestami až magický rozmer, naratívnyymi stratégiami a psychologizáciou postáv zvýraznil sujetový dramatismus. Spomenúť hodno ešte *Slovenské povesti o hradoch a zámkoch a iné* (Ikar, il. P. Hricák) **Gejzu Sádeckého a Františka Ružbarského**.

V ostatných desaťročiach sa zvýšená pozornosť venuje aj ľudovému slovesnému bohatstvu národnostných menšín, žijúcich na našom území. Povestová mapa Slovenska sa tak kompletizuje aj týmto smerom. V roku 2020 boli v publikácii *Povesti a príbehy karpatských Rusínov* (Matica slovenská, il. A. Hausová) **Petrom Vrlíkom** a **Petrom Mišákom** prerozprávane málo známe sujety rusínskej národnostnej menšiny.

V roku 200. výročia narodenia českej spisovateľky a folkloristky B. Němcovej pripravila **Jana Pácalová-Piroščáková** kompletné, dvojzväzkové vydanie jej rozprávkovej tvorby *Slovenské rozprávky a povesti I, II* (Tatran, il. I. Piačka). Slovenský čitateľ má tak príležitosť komplexne spoznať rozprávkový materiál, ktorý si B. Němcová podmanil počas jej ciest na Slovensko. Vyšlo aj nové vydanie päťdesiatich piatich rozprávkových príbehov **Ľubomíra Feldeka** *Veľká kniha slovenských rozprávok* (Slovart, il. P. Uchnár). Feldekovo podanie ľudových rozprávok je zaujímavé uplatnením špecifických znakov auto-

Marta Hlušiková: *Vežovniček*, 2014

rovho rozprávačstva v žánrovom modeli ľudovej proveniencie (podrobnejšie Labudová 2020).

OBRAZY DETSTVA A DOSPIEVANIA

Viacero zaujímavých a hodnotných vyobrazení detského života pribudlo do kontextu tvorby pre deti a mládež v roku 2019. Jedným z nich je textovo-obrazový naratív **D. Rušara** a **A. Režnej** *Strákáč a Tíoni* (OZ Slniečkovo). Príbeh chlapca, u ktorého sa jedného dňa prejaví kožná choroba vitiligo, je obrazom vnútorného vyrovnávania sa s ňou a s odmietavými reakciami okolia. Ako konštatuje S. Balogová (2020), cesta k seba prijatiu vyúsťuje do riešenia: urobiť zo svojej estetickéj odlišnosti niečo, čo môže byť zaujímavým znakom individuality. Oslobodzujúcim fenoménom sa stáva smiech, ktorý spojí dva tábory (odmietaného a odmietajúcich) na báze pochopenia odlišnosti ako prirodzeného rozmeru ľudskej bytosti. Kniha vedie detského čitateľa ku kontro-

Lubica Kepštová: Komínový panáčik, 2001

verznému vnímaniu bezduchého kultu vonkajšej krásy.

Pre najmenších čitateľov publikovala **Toňa Revajová** diológiu o priateľstve dvoch detí *Kiko jeden, Kiko dva. V škôlke* (2019) a *Kiko jeden, Kiko dva. Schody do mora* (2020, obe TRIO Publishing; il. K. Krajčovičová). Epizódy o Kajke a Goranovi presvedčivo, vtipne a s dávkou vnútorného dramatismu sprítomňujú bežné udalosti v rodine, v škôlke, v kamarátskych vzťahoch, na ihrisku či pri mori. Zdrojom malých vnútorných napätí je väčšinou detský spôsob interpretovania toho, s čím sa malí hrdinovia stretli, a schopnosť detí oživovať si svet hračiek.

V línii školských príbehov pokračuje **Gabriela Futová** knihou *Čo učky nevidia* (Albatros, il. E. Hajdu). Dobre odhad-

nuté chlapčenské charaktery dvojice druhákov, mierne karikované postavy dospelých, vtipné epizódy spolu so svižnou naráciou zostali typickými znakmi autorkinej tvorby aj v tomto diele.

Pozoruhodným svedectvom o súčasnom detstve je próza **Moniky Kompaníkovej** *Koniec sveta a čo je za ním* (Artforum, il. V. Holecová Klímová). V príbehu dvoch súrodencov, žijúcich s matkou v maličkom byte na prízemí šesťnástposchodového paneláka na periférii nemenovaného veľkomesťa, autorka zachytáva autentický svet a mentalitu súčasných detí, vnímajúc ako dobrodružstvo aj všedný život „malých“ ľudí, žijúcich mimo „veľkého“ sveta. V tomto rámci tematizuje pálčivé sociálne problémy (materiálne, vzťahové, emocionálne či environmentálne).

Jemná náznakovosť životnej problémovosti vertikalizovala zmysluplnosť príbehu. Textovo štandardnejšia je druhá autorkina kniha z roka 2019, *Toddler Punk: Ľúlinove hudobné príbehy*, hoci rovnomenný hudobný album je v tvorbe pre deti nepochybným prínosom (pozri viac Dziak, Gał Drzewiecka, Sláviková, 2020).

K tomu najlepšiemu, čo v posledných rokoch v spoločenskej próze pre deti vyšlo, patrí kniha **Jany Bodnárovej** *Sabínkine prázdniny. Grétko, teta a iní podivní obyvatelia domu* (Perfekt, 2019, il. M. Kellenberger). Súbor epizód je spojený postavou jedenástročnej Sabínky a prostredím pavlačového obytného domu, v ktorom Sabínka prežije časť prázdnin. Postupne sa zoznamuje s mnohými zaujímavosťami starého domu, ktorý ju pri príchode vôbec neočaril, a s jeho obyvateľmi, čo pre ňu predstavuje nečakanú možnosť konfrontovať sa s tajomným, občas nepochopiteľným svetom dospelých. Profil obyvateľov domu a protagonistkina prázdninová skúsenosť sa dotvárajú prostredníctvom o rok mladšej Grétky, pripútanej na invalidné kreslo. Epický svet príbehu vzniká ako synergia detského a dospelého vnímania, pričom autorka detským postavám citlivo, s porozumením a akceptovaním detskej rudimentárnej skúsenosti, predstavivosti a prirodzeného optimizmu dávkuje mieru prieniku do zložitých životných tém.

Spomedzi ostatných publikácií sledovaného typu za pozornosť stojí zborník víťazných poviedok a básní z 15. ročníka súťaže vydavateľstva Perfekt *Kapitán Spomienka*, výber víťazných poviedok za uplynulých pätnásť rokov súťaže *Mirnix-Dirnix* a o čitateľský úspech – zaiste aj vďaka pre autorku ty-

pickému (nad)užitiu slangu – nebude mať u tínedžeriek núdzu próza **Dany Hlavatej** *Nášmu tatovi prešlo* (Naše vojsko, il. J. Mesiariková Homolová).

Aj rok 2020 ponúkol príbehy zo života detí a mládeže každej vekovej kategórie čitateľov, hoci nie vždy excelentnej hodnoty. Druhú, autobiograficky podfarbenú knihu pre deti *Čakanie na sneh* (il. M. Matus) vydal vo vlastnom vydavateľstve **Peter Gärtner**. Atmosféra doby od konca jesene do Vianoc je zmyslovo autentická (zvuk, chuť, vôňa zimy), lyricky pôsobivá a jemne nostalgická, čo spolu s viacerými reáliami usvedčuje situovanie príbehu na slovenské sídlisko 90. rokov minulého storočia (potvrdzujú to i niektoré reálie). Lyrickú nostalgiu príbehov sledujú aj ilustrácie.

V posledných rokoch sa v príbehoch pre deti a mládež pomerne dobre udomácnila téma ľudského znevýhodnenia. Ako jedna z tematických línií sa objavuje vo vtipnom príbehu malého školáka v knihe **Marty Hlušíkovej** *Krištof, vrabec z prvej Cé* (SPN – Mladé letá, il. J. Martiška) a originálne sú stvárnené pocity chlapca s autizmom v próze **Juraja Raymana** *Náš brat Hlavička* (Slovart, il. J. Balogh), aj keď miestami sa zjednodušujú vzťahy či naivizuje sujetová stavba.

Dospievajúcej mládeži (alebo aj dospelým) môže byť adresovaná poetická novela **Slavky Liptárovej** *Nová oktáva* (Stodola Lišov). Protagonistkou príbehu je jedenástročná talentovaná klaviristka Moma, ktorá stráca fyzický cit v prstoch a priamo úmerne s tým aj vnútornú stabilitu. Jej životný problém súvisí s krehkým obdobím dospievania, s hľadaním osobnostnej identity v tejto fáze ľudskej ontogenézy. Autorka

autenticky stvárňuje prežívanie hrdinkinej osobnostnej krízy, vyrovnávanie sa s objavom toho, že životná cesta profesionálnej klaviristky je pre ňu uzavretá – a že (na jej prekvapenie) ju toto poznanie paradoxne vnútorne oslobodzuje. Hľadanie novej životnej rovnováhy a osobnostnej identity sa deje aj cez paralelný, kompozične oddelený príbeh, odohrávajúci sa v exotickom, snovom priestore.

Štandard nepresahujú mnohé ďalšie prózy: napr. ďalší diel série **Kataríny Škorupovej** *Anča z pomaranča a tajomný neznámy* (Slovart, il. J. Malatincová), naratív **Márie Lazárovej** *Láska za plotom* (Rory, il. A. Schmidtová), dievčenská próza **Leny Riečanskej** *Chráň moje tajomstvá* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, il. M. Kellenberger) a ďalšie. Mnohé nedostatky, ako napr. zjednodušenosť, predvídateľnosť, nepresvedčivosť či sentimentalizmus, majú početné dievčenské prózy. Príkladom vyslovene subštandardného textu je štvrté (!) pokračovanie série **Júliusa Belana** o futbalovej kariére *To je finta, Carlos!* (Slovart, il. L. Schulze).

ŽÁNROVÍ KENTAURI (FAKTUÁLNA A INŠTRUKTÍVNA LITERATÚRA)

V roku 2019 a 2020 vyšlo aj niekoľko zaujímavých kníh s poznávacoinformatívnou prioritou. Jednou z nich je kniha **Moniky Kompaníkovej** *Kde je Ester N? Príbeh o tom, čo všetko sa dá stratiť a nájsť počas jednej noci v Slovenskej národnej galérii* (Slovenská národná galéria, il. B. Idesová). Príbeh dievčata, ktoré sa náhodou a dosť proti svojej vôli dostane spolu so svojim potkanom, pánom Ernestom, do budovy Slovenskej národnej galérie, je prostriedkom na zaujímavé podanie informácií o organizovaní života a práce v tejto inštitúcii, ale aj na vynaliezavé interaktívne zapájanie čitateľa do vnímania umenia, spojené s priloženými farebnými plastovými okienkami.

Informatívno-inštruktívnu úlohu plní aj textovo-obrazový naratív ilustrátorky a včelárky **Simony Čechovej** *Včelár Jožko* (Ikar, il. autorka) o význame včiel pre život na Zemi, o starostlivosti o ne, o správaní sa včiel, výrobe medu a medoviny a pod. Na pomedzí inštruktívnej rozprávky a literatúry faktu je aj ďalší textovo-obrazový naratív autorky *František z kompostu* (Monokel, 2020), tentoraz sprítomňujúci úlohu dažďoviek v ekosystéme.

V roku 2020 patrí k najpodnetnejším publikáciám inštruktívneho zamerania kniha **Svetlany Kapalkovej**, logopedičky a autorky viacerých

Marta Hlušiková: Vežovniček, 2014

kníh pre najmenších, *Nina ide spinkať* (OZ Krajina čitateľov, il. M. Krkošek). Jednoduchý krátky príbeh sa odohráva v čase pred spaním, v ktorom mama predstavuje pre Ninu bezpečie a čítanie znamená príjemné ukončenie dňa. Kapalková premyslene pracuje s formou knihy (veľkosť, väzba), s kompozičnou a jazykovou stránkou (slová s malým počtom slabík vybrané podľa frekvencie používania, krátke vety, opakujúca sa schéma), aby detský recipient dostatočne porozumel príbehu a nenápadne sa pripravil na zaspávanie osamote. Slovmi „dať“ a „môj“ sa vyjadruje prirodzený egocentrizmus dieťaťa, plyšovým zajkom potreba dotyku pred zaspávaním.

K inštruktívnej literatúre možno zaradiť aj knihu **Jany H. Hoffstädterovej** *To sme my* (E. J. Publishing, il. M. Mézšárosová), zobrazujúcu jeden deň štvorročného Artúra ako člena netypickej rodiny so zámerom formovať tolerantnosť k odlišnosti, ako aj druhú časť rozprávania o výtvarnom umení **Kataríny Kosánovej** a **Andrey Gregušovej** *Ako umelci vidia svet* (Slovart, il. N. Štefunková). Ďalšia kniha **A. Gregušovej** *Vincent*. Pátranie po stratenej vode (v spoluautorstve so **Zuzanou Mitošinkovou**; Egriš, il. L. Žatkuliaková) funkčnou kombináciou literatúry faktu s inštruktívnou literatúrou, rozprávkou a detektívkou prezentuje detskému čitateľovi poznatky o dôležitosti vody pre život.

Náš výberový pohľad na prozaickú tvorbu rokov 2019 a 2020 by sa pravdaže dal doplniť ešte o mnohé tituly; nebolo možné vymenovať tu všetky. Hodnotiacim slovom sme sa teda dotkli hlavne tých, ktoré môžu byť či už

tematicky, alebo umeleckým spracovaním obohatením detských knižníc. ■

LITERATÚRA

- BALOGOVÁ, S., 2020. Otherness in Picturebook of Daniel Rušar. In: *7th SWS International Scientific Conference on Arts and Humanities – ISCAH*. Sofia: Sgem World Science (SWS) Society, s. 139 – 145.
- DZIAK, D., GAL DRZEWIECKA, I., SLÁVIKOVÁ, Z., 2020. Tvorivá produkcia pre deti a mládež s textami Moniky Kompaníkovej v roku 2019: analyticko-kritická reflexia literárnej, ilustračnej a hudobnej zložky. In: *O dieťati, jazyku, literatúre*. Roč. 8, č. 1, s. 35 – 45.
- KARNIŠOVÁ, P., 2021. Alexandra Salmela: Strom alebo košatý príbeh o strašne zlom Blöglöekovi a o Princznej, ktorá mala všetko. In: *Bibiana: revue o umení pre deti a mládež*. Roč. 28, č. 2, s. 62 – 65.
- LABUDOVÁ, K., 2020. Rozprávkové Vianoce. In: *Knižná revue: mesačník o knihách*. Roč. 30, č. 12, s. 10 – 11.
- STANISLAVOVÁ, Z., KLIMOVÍČ, M., DZIAK, D., 2021. *(K)rok za (k)rokom v slovenskej literatúre pre deti a mládež (Hodnotové aspekty pôvodnej poézie a prózy v rokoch 1990 – 2020)*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity.
- ŽEMBEROVÁ, V., 2020. Eva Urbanová: Jeleňatý a Kravatý. In: *Bibiana: revue o umení pre deti a mládež*. Roč. 27, č. 1, s. 70 – 71.

Poznámka: Štúdia je čiastkovým výstupom grantového projektu KEGA č. 005PU-4/2021 *Zlatý fond literatúry pre deti a mládež (100 plus 1 najlepších kníh pre deti – 100 plus 1 najlepších kníh pre nástročných)*.

PETER NAŠČÁK

Velikán s vôňou človečiny

Za Miroslavom Cipárom
(8. 1. 1935 – 8. 11. 2021)

Keď sa mi pred vyše rokom dostalo cti napísať niekoľko obdivných slov o „Da Vincim zo Semeteša“ pri príležitosti jeho 85. narodenín, nemohol som tušiť, aký silný dojem vo mne zanechá jednak toto „textové“ stretnutie a jednak nasledujúce udalosti.

Čitateľovi láskavo pripomeniem, že článok som začal slovami o Majstrovej skromnosti, ktorá na mňa zapôsobila pri dávnejšom osobnom stretnutí. Nezvyčajne príjemné prekvapenie ma totiž čakalo krátko po vyjení prvého čísla Bibiany začiatkom roku 2020, keď sa mi Majster telefonicky ohlásil, aby mi v príjemnom rozhovore poďakoval, popýtal sa na moje pôsobisko, rodinu a iné zdvorilosti. Nebol som schopný slova. Tým však prekvapenie nekončilo. Pár dní nato ma na učiteľskom stole čakala veľká obálka s dôverne známym tancujúcim písmom od „písmenkára“ Miroslava Cipára a v nej signovaná monografia s venovaním, na ktorú sa aj v tejto chvíli s úctou pozerám...

Tento ľudský prejav skromnej vďačnosti od velikána slovenského výtvarníctva bol pre mňa skutočne veľkým prekvapením a aj teraz mi berie slová...

Spomínam si však – tuším som to kdesi čítal – že keď sa nám nedarí nájsť vlastné slová, môžeme si pomôcť slovami druhého. A tak si pomáhám a konštatujem: „*Skromnosť a láskavosť sú vlastné len takým ľuďom, ktorí skutočne niečo vedia*“ (Gottfried Keller).

Pozerám sa tiež na siahodlhý zoznam samostatných a skupinových výstav doma i vo svete, ocenení, hŕbu knížiek pre deti, na Majstrove logá, obálky. „Listujem“ vo webových stránkach s rozhovormi a medailónmi o všestranom umelcovi a opätovne zostávam v pokornom úžase, koľko tento človek dokázal vytvoriť za jeden život!

A ako to vôbec dokázal?!

Zdá sa mi v tejto chvíli zbytočné a azda aj nemožné uvádzať zoznam všetkého, čo nám zanechal po osemdesiatich šiestich vysoko produktívnych rokoch svojho života. Nechám to na špecialistov monografistov, sústredím sa na príbeh umenia/umelca – ilustrátora, kresliara, maliara, karikaturistu, sochára, medailéra, dizajnéra, kaligrafa, typografa, aktivistu, spoluzakladateľa BIBu – jednoducho multivýtvarníka, ktorý voňal človečinou.

Miroslav Cipár

Marta Hlušíková: Čo baby nedokážu, 2011

Dieťa narodené v kysuckej osade Semeteš, v pohnutých časoch svetovej hospodárskej krízy medzi dvoma vojnami, tak ako jeho rodičia bolo predurčené na tvrdý boj o vlastné miesto na tejto zemi. Chlapec, ktorý si od mladých čias išiel za svojím snom, začal písať príbeh umenia už na gymnáziu, kde spoznal svojich budúcich umeleckých súputníkov. Učiteľskú kariéru, pre ktorú sa rozhodol štúdiom aprobácie slovenský jazyk a výtvarná výchova, zamenil za ďalšie študijné zdokonaľovanie sa na VŠVU. Už tu začali jeho prvé tvorivé výsledky v podobe pre nás azda najcennejších ilustrácií, knižiek a časopisov. Po dlhom štúdiu na dvoch vysokých školách už istým krokom vykročil k umeleckým úspechom. Obrazové príbehy v časopisoch pre deti i pre dospelých, diplomy, plagáty, obálky, učebnice, voľná maľba, logotypy, sochy... Čitateľ/divák spoznával usilovného „Da Vinciho zo Semeteša“ v jeho šty-

lizovaných humorných figúrach, v ornamentálnosti no najmä v „písmenkovaní“ a čiarových konotáciách. Kde mohol, vošiel do obrazu maľovanými nápismi, či vykreslenými písmenkami, raz priestorovo farebnými, druhý raz vrstvením desiatok čiar. Nikdy nekopíroval, známe písmená ho nudili. Radšej vymýšľal vlastnú abecedu, ktorá sama o sebe vytvárala obrazový príbeh. Cudzdia mu nebola ani abstrakcia, tá však skôr v umení pre dospelých. Deti si ho budú navždy pamätať cez veselé až hravé postavičky v neustálom pohybe a pútavé nadpisy knižiek na obálkach. Ťažko zabudnúť na všetky tie učebnice, no najmä na prelomové diela generácie detského aspektu, ktoré Miroslav Cipár od počiatkov sprevádzal, ba až bol ich súčasťou. Na *Veľkú cestovnú horúčku*, *Hru pre tvoje modré oči*, *Do Tramtárie*, *Hrdinský zápisník*, povesti Márie Ďuríčkovej ako *Biela kňažná* či *Prešporský zvon*, nehovoriac o nesmrteľnej *Zlatej bráne* a všetkých slávnych knihách Luba Feldeka, s ktorým tvoril nezameniteľné umelecké duo. Aj ja, keďže som bol kedysi dieťaťom, si vás, Majstre, podľa nich odvtedy a takto budem pamätať!

Celkom na záver sa chytám ceruzky, aby som niečo nakreslil. Napríklad originálne písmenko. Beriem do ruky pero, aby som čo-to napísal. Napríklad o inšpiratívnom umelcovi. Otváram zaujímavú knihu, aby som ju prečítal a naučil sa dačo nové. A potom spúšťam grafický program, aby som v ňom navrhol nové logo... Napríklad z písmen. Veď, čo viac už môže spraviť smrteľník, aby poďakoval géniovi s puncem renesančnej univerzality za jeho inšpiratívny odkaz a veľké umelecké dedičstvo pre náš malý národ?! ■

Poslednou knihou
Miroslava Cipára bude Šlabikár

LUBOMÍR FELDEK

Zbohom sa maj, Morena!

Veľká medaila svätého Gorazda je vyznamenanie, ktoré udeľuje minister školstva. To udeľovanie býva dôstojné, no zdržanlivé. Keď ju 4. februára 2014 minister Dušan Čaplovič udeľoval v salóniku Ministerstva školstva SR akademickému maliarovi Miroslavovi Cipárovi, ako publikum bol na slávnostnom akte prítomný iba jeden ďalší človek – bol som to ja. Spolu s Veľkou medailou svätého Gorazda mal totiž minister školstva pre Mira Cipára prichytné ešte jedno prekvapenie, týkajúce sa aj mňa. Navrhol nám obom, aby sme – ako dvojica, ktorá v literatúre pre deti pôsobí už vyše polstoročia – korunovali svoju spoluprácu šlabikárom. Inšpirovaný pražským vydavateľstvom sa totiž domnieval, že šlabikár, ktorý by vytvorili dvaja zohratí umelci na Slovensku chýba, hoci v susednej Českej republike šlabikár básnika Jiřího Žáčka a maliarky Heleny Zmatlíkovej vychádza každý rok a plní si popri svojej vzdelávacej úlohe ešte aj úlohu esteticko-výchovnú, ktorá je takisto dôležitá.

Bol to iba návrh bez akejkoľvek záruky – minister Čaplovič nám hneď povedal, že keď ho zrealizujeme, vý-

sledok našej práce bude musieť prejsť ešte zložitým schvalovacím procesom. My sme sa toho však nezľakli. Bola to naša parketa, veď okrem toho, že sme boli umelci, obaja sme boli aj promovani pedagógovia. Hneď sme sa rozhodli, že do toho pôjdeme, rýchlo sme si našli aj vynikajúcu odbornú spolupracovníčku, pani Editu Zapletalovú,

Šlabikár, il. Miroslav Cipár

Šlabikár, il. Miroslav Cipár

ktorá zasvätila celý svoj profesionálny život prvákovi, a pustili sme sa do práce, ktorá sa nám darila, takže už pred koncom roka 2014 bol náš šlabikár pripravený na schvaľovací proces.

Schvaľovací proces bol sedem ráz pomalší. Zatiaľ čo v Českej republike sa šlabikár Jiřího Žáčka a Heleny Zmatlíkovej dostával z roka na rok k ďalším a ďalším tisícovi prvákov (dohromady je ich vraj už milión), ten náš existoval iba v niekoľkých provizórnych exemplároch, ktoré sedem rokov putovali od schvaľovateľa k schvaľovateľovi, a keď už sa zdalo, že je všetko tak, ako má byť, nastúpil nový minister školstva (dohromady sa za ten čas vystriedali asi šiesti), prišli noví úradníci, mali nových favoritov, nastavili nové pravidlá – a všetko sa začalo odznova.

Ale aby nevznikol dojem, že píšem sťažnosť – nie, naopak. Všetko je v tejto chvíli už v poriadku. Aj najnovšie podmienky sú splnené, aj šlabikárová

konkurencia pochopila, že nevyhlasujeme svoj prístup za jediný a tolerujeme aj iné prístupy, takže nič už nebráni nášmu šlabikáru v tom, aby sa dostal k žiakovi, čo prvý raz pôjde do školy v septembri 2022. Iba jedna vec sa nepodarila a už sa, žiaľ, nepodarí.

Môj celoživotný priateľ a spoluvorca šlabikára, Miroslav Cipár, 8. novembra 2021 opustil tento svet a jeho vydania sa už nedočkal.

Ale ktovie. Možno sa na nás díva odkiaľsi zhora a spolu s ním aj vierozvestcovia a naši prví učitelia Konštantín a Metod, s ktorými sa tam stretol a ktorí ho tam teraz chvália za to, ako pekne nakreslil dážd' božích písmen na jednu z prvých strán toho nášho šlabikára. A možno si tam aj oni spolu s Miroslavom Cipárom teraz recitujú moje verše, ktoré sú v našom šlabikári:

ZBOHOM SA MAJ, MORENA!
PRŠIA BOŽIE PÍSMENÁ. ■

VIERA ANOŠKINOVÁ

Cena Ľudovíta Fullu 2020

Fond výtvarných umení, Slovenská sekcia IBBY a BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti udeľujú Cenu Ľudovíta Fullu 2020 **Alene Wagnerovej** za umelecký prínos do ilustračnej tvorby pre najmenších detských čitateľov.

Narodila sa 22. júna 1959 v Hurbanove. V rokoch 1976 – 1980 absolvovala štúdium v Bratislave na Škole umeleckého priemyslu odbor Propagačná grafika. V rokoch 2007 a 2008 absolvovala arteterapeutický výcvik u prof. J. Šickovej-Fabrici organizovaný Združením slovenských arteterapeutov Terra therapeutica v spolupráci s Katedrou liečebnej pedagogiky PdF UK v Bratislave. Svoje výtvarné nadanie rozvíja súbežne ako výtvarníčka, ilustrátorka a arteterapeutka. Jednotiacim princípom v jej tvorbe je šírenie duševnej pohody, ktoré uplatňuje aj na svojich tvorivých dielňach pre deti i dospelých.

Známa je svojimi krehkými vizuálnymi výpoveďami nielen v ilustračnej tvorbe pre deti, ale vďaka tvorbe lyricko-meditatívnych obrazov aj v tvorbe pre dospelých milovníkov výtvarného umenia. Využíva jemnú pastelovú farebnosť, čím dodáva ilustráciám akoby snový charakter, a takto dokáže osloviť aj mladšieho detského čitateľa, pre ktorého sú jej ilustrácie určené predovšetkým. Okrem množstva knižných titulov pravidelne ilustruje aj do časopisov určených pre deti – Slniečko, Včielka, Adamko, Zornička.

Uchováva si v sebe aj niečo z duše

dieťaťa, a takto sa dokáže lepšie priblížiť k detskému vnímaniu. V dnešnej dobe je to veľmi dôležité, keďže dnes sú deti atakované rôznymi vplyvmi, ktoré nie vždy dokážu spracovať. Svojimi ilustráciami sa snaží rozvíjať detskú fantáziu a estetické cítenie. Ilustrovala rad detských leporel, omaľovaniek, obalov hudobných nosičov, plagátov i bulletinov. Ilustrovala Šlabikár a Čítanku pre 1. ročník základných škôl. S úspechom sa zúčastnila mnohých samostatných aj kolektívnych výstav doma i v zahraničí. ■

Cena Ľudovíta Fullu 2021

Fond výtvarných umení, Slovenská sekcia IBBY a BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti udeľujú Cenu Ľudovíta Fullu 2021 **Irene Tarasovej** za ilustračnú tvorbu pre detských čitateľov, plnú fantázie a farebnej slobody, vďaka ktorej vznikli originálne ilustrácie k veršovaným knižkám pre deti.

Irena Tarasová sa narodila 29. júna 1931 v Písku, v Českej republike. Vyštudovala Vysokú školu výtvarných umení v Bratislave (1950 – 1955) u Bedricha Hoffstädtera, Jána Mudrocha a Dezidera Millyho. Okrem ilustrácií kníh pre deti sa venovala aj voľnému umeniu a grafike. Ilustrovala knihy pre najmenších čitateľov – leporelá, básničky, poviedky – čomu prispôbovala aj štýl svojich ilustrácií. Ilustrovala tiež časopisy pre deti – Zornička a Slniečko. Využívala farby, ktoré detského diváka oslovovali – fialovú, ružovú, tyrkysovú, žltú, blankytnú modrú či trávovo zelenú. Nikdy však neskĺzla do prvoplánovej roviny, napriek tomu, že jej ilustrácie boli veľmi dekoratívne.

Súčasťou jej štýlu boli koláže z látok, čipiek a iných textilných materiálov v kombinácii s papierom a gvašom. Využívala aj odtlačky z prírodných materiálov, aby dodala ilustráciám výraznejšiu plasticnosť. Jej obrázky – ideálne štylizované, podnecujúce fantáziu malého čitateľa – boli rovnocenné s textovou predlohou, dokonca ju obohacovali o ďalší rozmer. Známe sú jej knihy *Ňuňa je sama doma* od Nataše Tanskej či výber veršov Ľudmily Podjavorinskej *Už ho vezú*, a mnoho ďalších. Ilustrovala aj knihy pre dospelých čita-

teľov – napríklad *Janu Eyrovú*.

Okrem koláže využívala aj techniku akvarelu, kde rovnako pracovala s pastelovo sýtymi i jemnými farbami. Nevyhýbala sa ani humornému vyjadreniu, prípadne karikatúrnej štylizácii. Často sa textu striktno nedržala, skôr sa snažila vytvoriť voľné umelecké variácie.

Irena Tarasová vytvorila pre deti aj dospelých úžasné ilustrácie. Pritom vždy vnímala, pre akú vekovú kategóriu je kniha určená a tomu prispôbovala jej farebnosť i celkový dizajn. Jej ilustrátorský prínos do slovenskej výtvarnej kultúry je nezabudnuteľný. ■

ONDREJ SLIACKY

Sny, nádeje a túžby Antona Marca

*Literárny fond, Slovenská sekcia IBBY, BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, udeľujú cenu Trojruža 2020 **Antonovi Marcovi** za jeho umelecké úsilie prostredníctvom povestových mýtov zveľaďovať národnú pamäť a mravné vedomie súčasných detí a mládeže.*

Na záver rozhovoru s Antonom Marcom, ktorý pre Bibianu pod názvom *Hory moja láska i moja pravda* pripravila literárna kritička Viera Žemberová ešte do jej druhého ročníka (1994, č. 2, s. 34 – 38), redakcia pripojila krátku recenziu Jána Beňa o zbierke povestí Antona Marca *Zakliaty hrad v Tatrách*. V jej závere si Beňo neodpustil poznámku, že napriek všetkému čo ho na knihe zaujalo, predsa len niečo ho na nej aj „škrelo“. A vzápätí vysvetľuje: „Z knihy sa čitateľ ani slovíčkom nedozvie, ako a na základe čoho autor svoje povesti zhromažďoval a spracúval.“ Podľa neho – odvoláva sa na Dobšinského a Czambla – každý autor, ktorý podal, či prerozprával ich rozprávky, „to hneď po prvých stránkach vyjaví“. To je fakt. Napokon robil tak samotný Pavel Dobšinský, o Samovi Czamblovi, ktorý rozprávky zapisoval na východ-

nom Slovensku predovšetkým z jazykových dôvodov, už ani nehovoriac. „Uvažujem,“ pokračuje Beňo, „našiel Marec rozprávačov, od ktorých získal slovesný základ pre svoje literárne spracovanie? Asi sotva, to by nezatajil. Z čoho teda vychádzal, z akých prameňov čerpal? Jednoducho mi v knihe chýba autorovo vyjadrenie o týchto faktoch.“ Milý Jan-ko, tak som napriek občasným animozitám oslovoval človeka, ktorý ako vedúci úradník Ministerstva kultúry SR bol v roku 1993 naklonený môjmu návrhu založiť revue Bibiana, ale Tonko Marec predsa zdroje svojich povestí uviedol. Kde? Predsa v názve rozhovoru: *Hory moja láska i moja pravda*. Tieto dva faktory – **láska a pravda**, boli tým, čo ho vymedzovalo, a zároveň, až na J. C. Hronského a M. Ďuričkovú, vydeľovalo z autorov, ktorí fabrikovali a dodnes fabrikujú povesť na spôsob lacných

dobrodružných románov. A že nemá, že neuvádza rozprávačov, z ktorých vychádzal? Nemusel. Sám sebe bol rozprávačom. A ešte akým! Povestový príbeh vnímal „ako pokus pripomenúť isté hodnoty a ideály storočia žijúce v tejto krajine a hádam tak trochu aj geneticky zakotvené, no po prevrate, ako to v takýchto prípadoch zväčša býva, na čas zatlačené do úzadia. Sny, ideály, nádeje a túžby – opäť sa dvíhajúce k výšinám a o to hlbšie padajúce do prachu ciest, po ktorých cválajú mocní, bezohľadní vlastníci pozemských statkov. Čo ostane? Niekedy nič viac než personifikácia v nespravodlivo odsúdenom zbojníkom kapitánovi...”

Jánošíkovo vojsko pod Muráňom

Nuž čo, páni ako páni! Inú robotu nemali, len rozhutovať, ako premárniť deň a noc. Bály, divadlá, poľovačky, hostiny, konské dostihy... A ty, biedny človeče, drhni na nich!

Kedysi bolo ako-tak. Keď poddaný osídľil a obrábal novú zem, bol na dvadsať rokov oslobodený od robôt a daní. A mohol si z lesa nabrať drevo a loviť zver. Nežilo sa dobre, no hladom človek neskápal.

Ale odvtedy, čo prišiel do Nového Targu za starostu pán Mikuláš Komorowski, začalo sa viac zdochýnať ako žiť. Zrušil všetky práva, ktoré ľudu priznal sám kráľ. Zaviedol nové dane, roboty, tresty a pokuty. Zakázal loviť zver. Poddaný si ani dreva na okur nemohol nahotoviť. A ako náročky, prišlo na kraj sucho. Nič sa neurodilo. Potom cholera. A hneď nato tuhá zima. Veľa ľudí pomrelo a tí, čo ostali, jedli koreňky,

kôru zo stromov a do chleba si miešali sečku alebo piliny.

Darmo sa ľud domáhal spravodlivosti u kráľa, darmo skúšal valaškami obhájiť svoju pravdu a pohol sa na Nový Targ, páni sa vždy ubránili. A potom bolo pod Tatrami ešte horšie. Pribudlo roboty a ubudlo chleba. A vtedy si niektorí svetaskúsení chlapi povedali, že to nie je život, že oni volia radšej guľku ako smrť hladom, a pobrali sa do hôr. Tam sa spájali do zbojníckych družín, volili si kapitánov a prisahali vernosť až po hrob. Potom sa za nocí spúšťali na zámky a majere, aby vzali, čo páni nazdierali z chudoby. Časť rozdelili medzi bedárov, časť zakopali na tajných miestach. Dodnes sú mnohé dukáty ukryté v úbočí Hlúpeho vrchu a Havrana. Inokedy vystriehli grófsky kočiari náhliaci sa z Pešti do Krakova a panstvo poslali ďalej pešo. Alebo si počkali na kráľovské vozy s kremnickými dukátmi. Zarúbali cestu, husárov oddelili od vozov, a kým sa tí spamätali, zbojníci zmizli s plnými truhlicami v horách.

Vtedy bývalo pod Tatrami veselo. Hôrni chlapi vystrájali po dedinách hostiny, hrala hudba, tancovalo sa a každého, kto ukázal mozolnaté ruky, obdarovali ligotavými zlatkami.

Biedni ľudia mali radi týchto chlapcov slobody. Pomáhali im v núdzi, ukrývali ich, prinášali zvesti o panských dráboch. Vedeli – kým sú zbojníci na svete, má sa biedneho človeka kto zastáť.

Všelijaké chýry leteli krajom:

„Počuli ste? Na Bukovine zbojníci od buka do buka angliu merali!”

„A pri Lechnici Jánošík preskočil Dunajec. Keď ho drábi lapali!”

„Jaška Suchého ste videli? Oslepol, lebo okradol kamarátov!”

Keď sa tatranské štíty ukryli pod

Anton Marec

snehovú prikrývku, sťahovali sa zbojníci do dedín. Tu prečkali zimu. A na jar? Na Muráni sa rozhorela vysoká vatra – znamenie, že kapitán znova zvoláva svojich druhov, že znova ožili zbojnícke chodníčky. Nič nemohlo hôrných chlapcov udržať!

Kto ich už dnes zráta, všetkých tých zbojníckych kapitánov!

Najslávnejší bol, pravdaže, Jánošík, ale bolo pod Tatrami dosť takých, čo by mu tiež pristali do družiny. Grzela od Dunajca, zbojník Tatar, čo sa práve na Muráni skrýval. Ketara z Bukoviny, Klimek, Gadeja, Valek Novobilský...

Bili krivdu, aby si za stôl mohla sadnúť pravda zbiedeného ľudu. A proti nim páni. Od jari do jesene, od jesene do jari blúdili krajom drábi. Ale nepochodili. Zbojníci ich vždy okabátili, ale

bo im víly či dobrí ľudia pomohli.

Roky bežali a zbojníci sa akosi strácali. Čoraz menej ich chodilo po horách. Ale biedy a nespravodlivosti neubúdalo. Neraz si ľudia pod Tatrami vzdychli:

„Keby tak žil Jánošík! Ten by zrovnal svet!“

„Veru Jánošík...“

A tu jedného večera zabúchal na dvere javorinskej vyhne chlap vysoký ako jedľa, oblečený v dolománe, s valaškou v ruke a dvoma pištoľami za pásom. Pleciská mal ako vráta na stodole. Pozdravil, ako sa patrí, a popýtal kováča, či by mu neukul podkovy pre kone. Keď vyľakaný kováč prikývol. Chlap zhodil z pleca vrece a vysypal na zem zlaté prúty. Všeličo prebehlo kováčovi hlavou, ale keď si spomenul na pištole

Jana Šrámková: Rozprávky štrbavej opičky, 2007

za pásom, pribral sa bez slova do roboty. On kul, chlap mechy naťahoval. O polnoci. Keď sa vrece naplnilo klincami a podkovami, vysypal chlap na stôl za hrst dukátov a povedal:

„Ďakujem za poriadnu robotu. Tu máš odmenu, už si ju v zdraví. Vidím, že si človek statočný a svojej robote rozumieš. Iste mi neodoprieš, ak ťa popýtam ešte o jednu službu... Bohato sa ti odmením!“

Zjednali sa a vydali do čiernej noci. Za dedinou preskočili potok, zahli pod Rogovú a do Zadných Meďodolov. Tu sa chlap hodil doľava, šibol strmým žlabom k bielym skalám Muráňa. Kováč za ním. Prekračoval naválané stromiská, preskakoval výmole, uhýbal padajúcim kameňom. Potom stúpал bludiskom skalných veží, dier a komínov, až zastal pred skalnou stenou. Práve svitalo. Chlap tri razy zahvízdal, tri razy zabúchal a tri razy vystrelil z pištole.

Skalná stena sa otvorila a oni vstúpili do jaskyne veľkej ako Kežmarský hrad. Kam zablúdilo kováčovo oko, stáli kone a pri nich spali chlapi v čiernych klobúkoch s orlími perami.

„Tieto kone podkuješ!“ ukázal chlap. „Nič sa neboj, pomôžem ti, raz-dva budeme hotoví.“

Chytili sa do roboty. Chlap držal koňom kopytá, kováč podkúval. Zdalo sa, že prešla len chvíľa a boli hotoví. Vtedy povie chlap kováčovi:

„Pozmetaj do vreca stružliny z kopyt a vezmi si ich! To je tvoja odmena.“

Čo ako sa kováčovi taká pláca nevidela, urobil, ako mu neznámy prikázal. Ale keď si vyhodil vrece so stružlinami na plece, zablyso sa a zaburácal hrom.

A všetci tí spiaci v čiernych klobúkoch s orlími perami skočili do sediel, zacvendžali valaškami, popravili si pištole a obrátili sa k tomu, ktorý priviedol kováča:

„A či je už čas, kapitán?“

A on na to:

„Nie, kamaráti. Tí dolu sa ešte nezbudili!“

„Ešte vždy musíme spať?“

„Veru spať!“

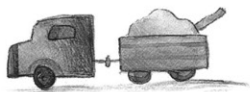
Sklamaní chlapi zoskákali z koní, posadali si, podopreli hlavy rukami a jeden po druhom pozaspávali.

Keď sa kováč dostal z jaskyne, práve svitalo. Vymotal sa spomedzi skalných veží a dier, zbehol žlabom a v doline opatrne rozviazal vrece, ktoré akosi oťaželo. Pozrel doň a skoro skamenel. Namiesto stružlín z konských kopyt

blýskali sa vo vreci dukáty, aké zbojníci kedysi rozdávali chudobným! Vtedy mu svitlo, komu kone podkúval. Od radosti sa rozospieval.

Pospevoval si celou cestou, keď niesol do Javoriny radostnú zvesť. A len čo tam došiel, hneď ju vyrozprával:

„V jaskyni pod Muráňom spí vojsko! Všetci slávni zbojníci sú v ňom! A Jánošík je ich kapitán. Až sa raz my biedni zobudíme a začneme tvrdými rukami rovnať svet, príde nám vojsko na pomoc. Tú bitku nemôžeme prehrať!“ ■

ONDREJ SLIACKY

Zázračný liek doktora práv Františka Rojčeka

Literárny fond, Slovenská sekcia IBBY, BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, udeľujú cenu Trojruža 2021 Františkovi Rojčekovi za poeticko-imaginatívnu básnickú tvorbu, ktorá do modernej slovenskej detskej poézie vniesla ľudské teplo a hravý rodičovský cit.

Jedného dňa som sa zobudil so zlou náladou a s boľavou hlavou. Asi bude pršať, vravím si. Alebo sa ma chytá chrípka. Najlepšie bude, keď skočím do lekárne po nejaký prášok.

Lenže v lekárni mi bradatý lekárnik namiesto prášku podal knižku.

„Pane, to je nedorozumenie,“ vravím, „mňa bolí hlava, škriabe ma v krku a vôbec mám náladu pod psa, a vy mi tu strkáte dajakú knižku. Žiadnu knižku od vás nekúpim.“

„Ale ja vám knižku neponúkam, a už vôbec nie dajakú,“ ohradil sa bradatý lekárnik. „Ja vám ponúkam liek na vašu chorobu.“

A kým som sa stihol spamätať, začal mi z nej čítať.

Pravdaže, nevypleštil som oči len ja. Čudovali sa aj tí, čo stáli za mnou.

„Pane, zbláznili ste sa?!“ rozčulovala sa jedna stopäťdesiatkilová pani. „Ak mi zaraz nedáte dačo na schudnutie, prasknem.“

„Ale ved' to práve robím, milostivá pani,“ vraví lekárnik a ďalej číta z knižky akési verše.

No akési!

Bláznivé. Jakživ som také nepočul. Napríklad o lietajúcej veľrybe. Tomu, čo ich napísal, asi preskočilo. Poklepal som si po čele. A zrazu v hlave nič necítim. Žiadnu bolesť.

Vtom čosi buchlo. Z tučnej panej odpadlo dobrých tridsať kíl.

„Zázrak!“ zvolala. „Zabaľte mi tú knižku.“

„Dovoľte, pani!“ ohradil som sa. „Bol som tu pred vami.“

„Aj ja ju chcem,“ vraví vtom od dverí starý pán s barlamami. „Prestalo ma štiepať v kolene.“

Nastala trma-vrma.

Každý chcel zázračný liek.

„Milí moji,“ vraví lekárnik, „mám už len poslednú knižku. A tú si nechám pre seba. Ale naproti, v Justičnom paláci, je jej autor. Zaiste ešte nejakú má.“

„A čo robí autor v Justičnom paláci?“ spýtal som sa prekvapene.

„Súdia ho,“ vyhrĺkol lekárnik. „Vlastne nie, nesúdia, on súdi... nie, nie... doktor Rojček obhajuje.“

Kým sa lekárnik vyjachtal, vyletel som z lekárne a za mnou ostatní. Do Justičného paláca sme vbehli, práve keď František Rojček začal liečiť, chcem povedať obhajovať, svojho klienta. Zrazu však vraví:

„Vážený súd, z obhajoby nebude nič. Všetko, čo som mal v hlave, je odrazu fuč. Zostal v nej len môj veršostrojček. Ale pozor! Nie je to zas nejaká daromnica.“

A nasypal si do ucha za hrst maku.

Strojček zarachotil a vzápätí z druhého ucha Františka Rojčeka vypadla báseň o makovom koláči.

Ó, tá voňala! Celý súd dostal chuť na makovník. Len predseda senátu buchol kladivkom po stole.

„Pán obhajca,“ vraví rozhorčene, „toto je vážny súd, nie pekárstvo. Žiadne kaukliarstva tu nestrším.“

„Prosím, prosím!“ urazil sa František Rojček. „Napokon ja tu vôbec nemusím byť. I tak mám o chvíľu letieť do Himalájí.“

„Kam?“

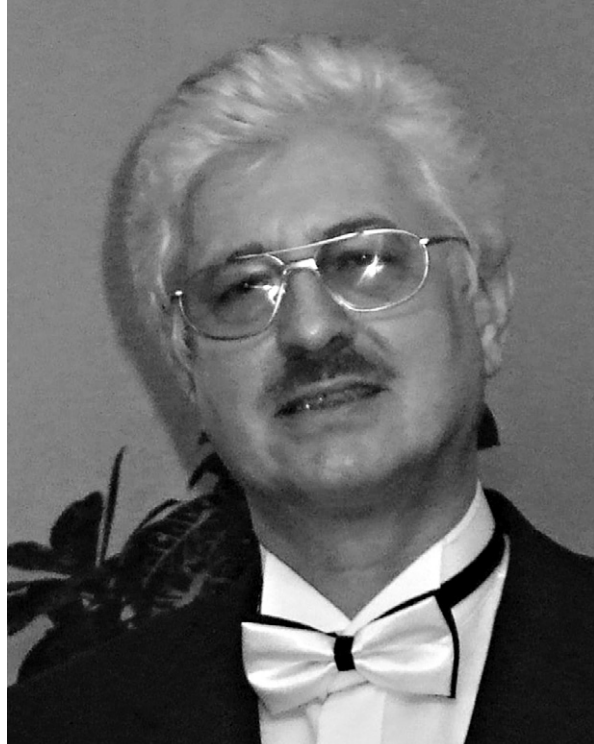
„Počuli ste dobre.“

„Aha,“ pochopil predseda súdu, že má dočinenia s kolegom, ktorému od množstva nevybavených spisov preskočilo. „A ako?“ snaží sa prepracovaného kolegu vrátiť do reality. „Tu žiadne letisko nie je.“

„Veď ho ani nepotrebujem,“ odvetil František Rojček. „Nepotrebujem ani letisko ani lietadlo,“ zopakoval.

„A na čom tam, preboha, chcete letieť?“

„Na veľrybe.“

Predseda súdu to už nevydržal a poklepal si po čele.

Vtom sa za oknom zjavila veľryba.

Trvalo to chvíľočku a František Rojček sedel na nej.

Všetci v súdnej sieni sa premenili na ryby. Otvorené ústa a ani slovko z nich.

Len ja, tučná pani a starček s boľavým kolenom sme zakvílili:

„A čo teraz? Kto nás bude liečiť?“

„Predsa moje knižky,“ odvetil František Rojček a odletel na výlet do Himalájí.

„Majstre,“ volám ešte za ním, „a mlynček máte?“

„Aký mlynček?“

„Modlitebný... mlynček alebo strojček... v Himalájach sa bez neho nezaobídete.“

„Mlynček nemám,“ odvetil František Rojček, „ale strojček hej.“

A zamával nám knižkou, na ktorú nejaký galgan nasprejoval FRANTIŠEK ROJČEK VERŠOSTROJČEK. ■

Príbehy ako na dlani

MARKÉTA ANDRIČÍKOVÁ

Rozhovor s Ondrejom Sliackym pre časopis O dieťati, jazyku, literatúre PF PU a pre revue Bibiana.

Súčasný nemecký filozof a duchovný učiteľ Eckhart Tolle v jednej zo svojich prednášok hovorí o ohromnej duchovnej sile a príťažlivosti ľudských výtvorov. Podľa jeho slov nás diela zanietných tvorcov a umelcov tešia práve preto, že z nich môžeme vycítiť, koľko pozornosti a sústredenej práce do nich vložili, ako úprimne a naplno využili svoj tvorivý potenciál, aby sa cez svoje diela mohli dotknúť našich najhlbších myšlienok a emócií a zjaviť nám pravdu a krásu. Neomylným dôkazom platnosti tohto tvrdenia je aj dielo Ondreja Sliackeho – literárneho historika a kritika, bibliografa a lexikografa, prozaika, televízneho a rozhlasového dramatika, redaktora a vysokoškolského profesora – neúnavného hľadača pravdy a krásy. Keď som si pre potreby tohto rozhovoru prechádzala jeho dielom, veľmi intenzívne som si uvedomovala, aké je rozsiahle a zároveň koľko úprimného zanietania, erudície a úsilia predstavuje. Ondrej Sliacky – či už ako historik, prozaik, dramatik, literárny vedec – nám cez svoje texty prináša stovky príbehov ako na dlani. Či už sú

to príbehy zo života detí v poviedkových knižkách *Altamira*, *Šľachetný človek*, *Krásna modrá mušľa*, *Papradový kvet*; alebo sú to viaceré zbierky adaptácií slovenských ľudových rozprávok *O zakliatej žabe*, *Rozprávky nad zlato*, *Hovoriaci vtáčik*, *Braček jelenček*, *Zakliata hora* a i.; alebo je to *Biblia pre deti a mládež – Čítanie zo Starého zákona*, *Čítanie z Nového zákona*; alebo sú to zbierky a adaptácie antických mýtov *Herakles*, bájok *Kohút a líška*, povestí, legiend a historických príbehov: *Povesti z medenej Bystrice a okolia*, *Turecká studnička*, *Najkrajšie slovenské povesti*; alebo sú to výpravné publikácie o slovenských (a zároveň svetoznámych) prírodných, kultúrnych, historických či geografických pamiatkach a slávnych osobnostiach *Divy Slovenska I, II nielen pre deti* – za týmto všetkým (a mnohým iným) sa stačí iba načiahnuť a prijať tieto dary.

■ **Milý pán profesor, na tento rozhovor som sa tešila a dúfam, že sa mi v ňom podarí sprostredkovať čitateľom aspoň čiastočne váš život a dielo.**

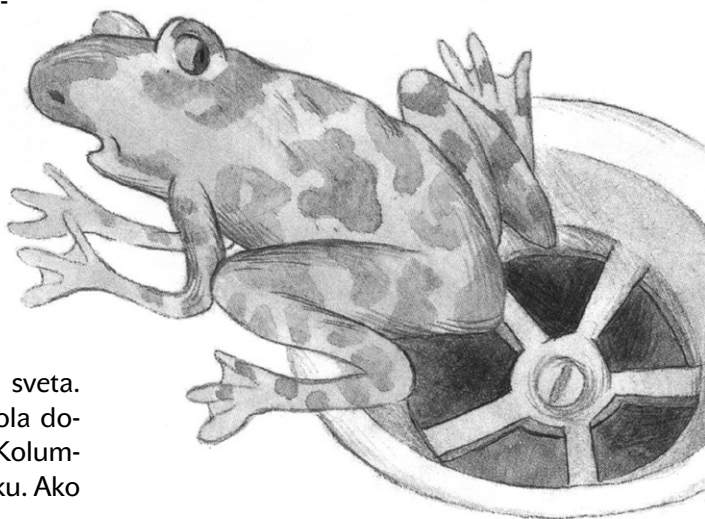
V jednej z vašich autorských adaptácií ľudových rozprávok *Braček jelenček* hovoríte o diele Jána Francisciho, že ako „prvý zo slávnej zberateľskej generácie pochopil, že humanizovať spoločenstvo dospelých rozprávkou možno len vtedy, ak sa začne od detí“. Začnime teda vašim podlavickým detstvom.

Najprv mi, milá Markéta, dovoľte povedať, že sa takýmto rozhovorom, na ktorý som sa teraz podujal, vyhýbam ako čert svätenej vode. Nie, nevysvetľujte si to osobne. Je pre mňa ctou, že ste sa práve vy podujali urobiť so mnou rozhovor. No strácať s pánom v rokoch čas... Hneď a zaraz by som vám vedel vymenovať desiatky vhodnejších kandidátov, ktorí by si túto poctu skutočne zaslúžili. Ja sa totiž necítim byť ničím z toho, o čom hovoríte, že som. Som len tým, čím som od detstva chcel byť – učiteľom a dnes už nie som ani tým. Ale keď chcete, aby som sa červenal, pred vami, pred čitateľmi, dobre. Takže aké bolo moje podlavické detstvo?

Pre tých, ktorí nemajú po ruke atlas Slovenska, alebo ako je to dnes v móde hovoriť „tejto krajiny“, poznamenávam, že dedinu Podlavice, dnes súčasť Banskej Bystrice, daroval kráľ Matej Korvín svojej rakúskej nešlachtickej milenke. Takže poddaní sme boli, ale nie zas hocijakí! Predovšetkým sme však boli furmani. Vozili sme bystrickú a špaňodolinskú meď do jadranských a baltických prístavov, odkiaľ sa dostávala do celého sveta. Bystrickými medenými plátmi bola dokonca opláštená Santa Maria, Kolumbova loď, na ktorej objavil Ameriku. Ako

sa patrí na prosperujúcu dedinu, mali sme jednu krčmu a na skok od nej školu. Ale nie obyčajnú. Neučil v nej šuster ani vyslužený vojak, ako bolo zvykom na vtedajších dedinách. Na konci 19. storočia bol v nej rektorom mladý Jozef Gregor z Tajova. Ešte za môjho detstva žili ľudia, čo si pamätali, ako chodil po domoch, nadvihoval pokrievky na hrncoch a strkal do nich nos. No predovšetkým počúval. Svojský rektor! Na rozdiel od nás, dnešných učiteľov, hrbiacich sa pred každým blbým „škôldozorcom“ (slovo „blbosť“, prosím, nevyškrtnite, nie je bohemizmus, je to slovo, ktoré zaradil Bernolák do svojho Slowára, čo kedysi mladý Andrej Ferko okomentoval tak, že blbosť je naša, slovenská, a že si ju žiadnym Čechom nedáme vziať), bol to skutočný učiteľ! Lpel na tom, kto je a v akom hniezde sa vyliahal. Keď na koncoročnú skúšku do podlavickej školy prišiel na vizitu aj s celou perepúťou sám bystrický škôldozorca, maďarón ako sa na „felvidécku“ Besztercebányu, najmaďarskejšie mesto vo

*Andrea Gregušová: Operácia Orech
a iné dedkoviny, 2010*

vtedajšom Uhorsku patrilo, zahájil ju síce Otčenášom, ale slovenským. Na upozornenie, „nem, tanitó úr“, takto nie, odriekal ho ešte hlasnejšie. Pravdaže, na Podlavice musel zabudnúť, Podlavičania však nezabudli naňho. Pokiaľ som mohol na Dušičky chodiť na hrob svojich podlavických starých rodičov, vždy som odskočil aj do neďalekého Tajova, aby som postál nad hrobom, v ktorom sa vnúčik Jožko od Gregorov túli k svojmu starému otcovi. Ako to viem? V jednej z posledných spomienok na milovaného starého otca Štefana Grešku, ale nielen v nej (spomeňte si na jeho ikonickú poviedku Do konca) hovorí, že ani nevie, či mu niekedy povedal, ako veľmi ho má rád, no tam... tam mu to už povie.

Starorodičovská láska! Čo tá urobí s dieťaťom. Založí v ňom úrodu všetkého ľudského. Žiaľ, ja som ju nepoznal. Nemal som ani rok, keď sa môj podlavický starý otec pobral murovať tam hore, a nedržal som za ruku ani otca mojej mamky, ktorej jedného dňa, trojročnej, s dreveným kufrikom v ruke na hronseckej stanici povedal, že musí ísť do Zvolena, ale večer sa vráti. Nevrátil sa, hoci ho jeho Ulka, trojročné dievčatko, vyčkávala deň čo deň, rok čo rok, celý život („Marka, to dievča ti zas zaspalo na koľajach!“), zatiaľ čo on drhol vo fabrikách kanadských chlebobarcov, pretože v novoutvorenom masarykovskom štáte Čechov a Slovákov sme síce mali národnú slobodu, ale nemali sme chleba. Zostala mi len hronsecká starká, sama s tromi deťmi, ktorej neskutočné životné trápenie umožnila prežiť, ako svedčí nápis na jej hrobe, len hlboká viera v Hospodina. Keď som písal povest' o hronseckom artikulórnem kostolíku (*Legenda*

o hronovisku), drevenej katedrále slovenského luteránstva, zapísanej do kultúrneho dedičstva UNESCO, nemusel som dlho uvažovať, komu ju venovať...

■ **Pristavme sa na chvíľu pri ľudových rozprávkach, ktoré tvoria neoddeliteľnú súčasť vášho diela. Adaptovali ste nespočetné množstvo rozprávkových príbehov zo zbierok Pavla Dobšinského, zápisov jazykovedca Sama Czambla, či zo zbierok zapísaných rozprávkov, ktoré pripravilo vydavateľstvo SAV VEDA pod vedením Francka Wollmana a Viery Gašparíkovej. V čom podľa vás spočíva esencia rozprávkového príbehu, a prečo je dobré si rozprávkové príbehy nanovo pripomínať? Je vôbec možné prežiť plnohodnotné detstvo bez ľudových rozprávok?**

Jana Šrámková: Rozprávky štrbavej opičky, 2007

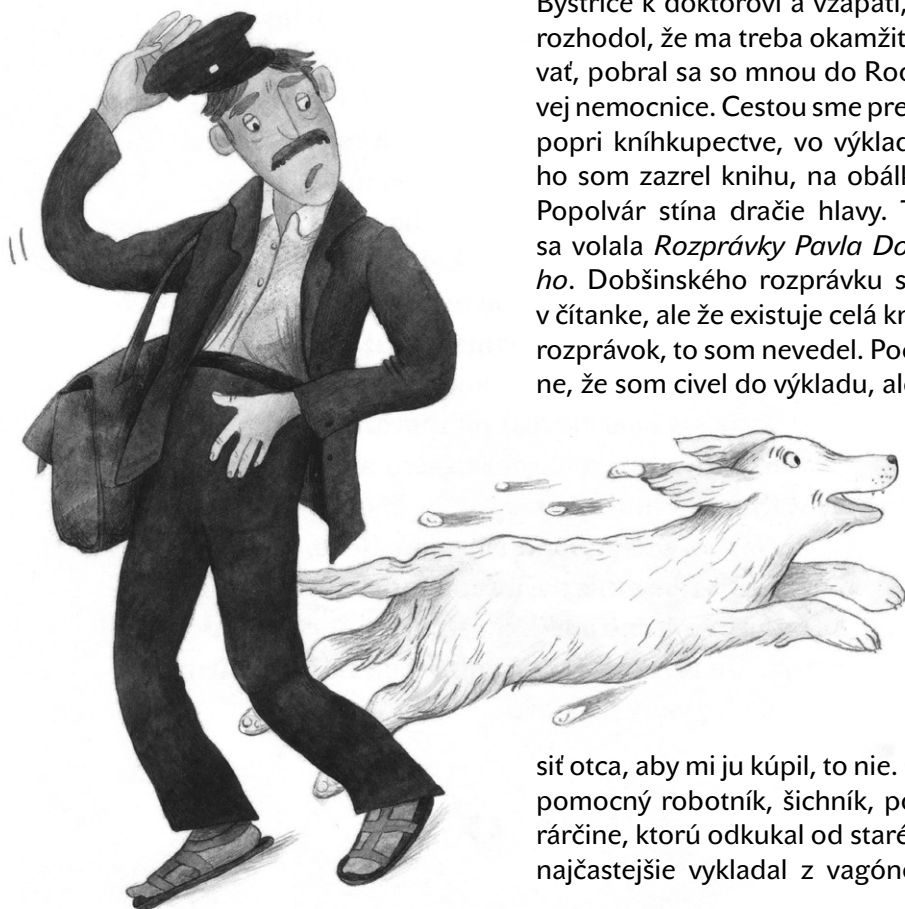
„Rozprávka nie je len prvým dotyk-
kom dieťaťa s pravdou a krásou“, na-
písal nie nikto iný než Milan Rúfus, môj
učiteľ na Filozofickej fakulte UK, „je
predovšetkým materskou školou ľud-
skosti“. Profesor Miron Zelina, myslím,
že v Bibiane, raz v súvislosti s rozpráv-
kou konštatoval, že jeden z amerických
univerzitných výskumov dospel k zis-
teniu, že drvivá väčšina ťažkých krimi-
nálnikov sa v detstve nestretla s roz-
právkou. Isteže, netreba to chápať ako
priamu úmeru, je to oveľa zložitejšie.
No niečo na tom bude, tak ako je na
vakcínach, ktorými už v útľom detstve
imunizujeme malé tvory pred fatálnymi
infekciami. Rozprávka je takouto živo-
todarnou vakcínou, aj keď si to, chůda,
musela neraz odtrpieť. Spomeňte si, čo
všetko vystála v pofebruárovom komu-
nistickom nečase, keď sa rozhodlo, že

rozprávka je pozostatkom starého sve-
ta, a my predsa budujeme nový, soci-
álne spravodlivý, bez balamutenia det-
ských hlavičiek, a tak sme Janka Hraška
vyhnali z rozprávky a nahradili ho Ko-
strovým súdruhom Jánom Hrachom.
Začala sa len Mária Rázusová-Martáko-
vá a just vydala dvojdielnu zbierku ľu-
dových rozprávok *Prvý venček* a *Druhý
venček*. Keby však už v stalinskom Rus-
ku nebol vzdal poctu „skazke“ famózn-
ny rozprávkar Kornej Čukovskij, ne-
viem-neviem. Veď ešte i dnes, vždy po
čase, niektoré očipkované a ogolieriko-
vané pani učiteľky, tie, ktoré som ne-
videl na svojich prednáškach z literár-
neho folklorizmu, div že na rozprávku
nepodávajú trestné oznámenie. Čudu-
jete sa? Keď Dobšinský uverejnil sub-
skripciu na Prostonárodné slovenské
povesti, náš monumentálny národný

poklad, našli sa len 3 (slovom traja) Slováci, ktorí si ich objednali. Dokonca ikona slovenského romantizmu, búrlivák Janko Francisci-Rimavský, v tom čase už martinský knižný podnikateľ, ich odmietol ako stratovú investíciu vydať. A to nie je všetko. Keď som už v demokratickom režime zaradil do Slniečka Hronského adaptáciu ľudovej rozprávky *Vtáčik-spevák Cincirara*, jedna z tých učačkaných pani učiteliek nielenže mi hystericky vynadala, ale so slovami „Takúto hrôzu moji žiaci čítať nebudú!“ mi oznámila, že okamžite ruší odber Slniečka pre svojich žiakov. A to všetko

Andrea Gregušová: *Operácia Orech a iné dedkoviny*, 2010

preto, že v rozprávke vtáčik Cincirara vyspevoval príbeh nešťastnej sirotky, a pritom si pred zobáčik nekládol pani učiteľkinu navoňavkovanú vreckovku, ale z mosta do prosta štebotal: „*Macocha ma zarezala, / otecko ma zjedol, / sestrička ma pozbierala, / pod liesočku zahrabala, / vyrástol na liesočke vtáčik, / z vtáčika spevák - / Cincirara.*“ Škoda, že pani učiteľka rozprávku nedočítala do konca. Bola by sa dozvedela, že v závere „*vzlietol vtáčik-letáčik do chalupy, na kozúbok sadol, a keď ho sestrička poláskala, zaraz sa zmenil na bračeka*“.

A teraz niečo osobné! Mal som asi desať-jedenásť rokov, keď som z ničoho nič ochorel. Otec ma odviezol do Bystrice k doktorovi a vzápätí, keď ten rozhodol, že ma treba okamžite operovať, pobral sa so mnou do Rooseveltovej nemocnice. Cestou sme prechádzali popri kníhkupectve, vo výklade ktorého som zazrel knihu, na obálke ktorej Popolvár stína dračie hlavy. Tá kniha sa volala *Rozprávky Pavla Dobšinského*. Dobšinského rozprávku sme mali v čítanke, ale že existuje celá kniha jeho rozprávok, to som nevedel. Pochopiteľne, že som cívil do výkladu, ale popro-

siť otca, aby mi ju kúpil, to nie. Otec bol pomocný robotník, šichník, popri murárčine, ktorú odkukal od starého otca, najčastejšie vykladal z vagónov ťažké

vrecia s antimónovou rudou. Zarobil len toľko, že to horko-ťažko vystačilo do najbližšej výplaty. Tak som len hľadel a hľadel. Odrazu ma otec chytil za ruku, vošiel so mnou do kníhkupectva a vraví: „Chcel by som môjmu chlapcovi kúpiť tú knihu, tú, čo máte vo výklade... s tým drakom!“ Bože môj, niesol som si ju do nemocnice ako poklad. Až o mnoho rokov, už ako dospelý, som sa dozvedel, že otec mi tú knihu kúpil za peniaze, ktoré mu mama dala na mesačný autobusový lístok.

Takže kým som sa ja vytešoval z Dobšinského rozprávok, môj otec v čase-nečase, v horúčave, daždi, kráčal laskomerskou dolinou do bystrického Medeného hámrú a potom podvečer späť do Podlavíc. Na rozdiel od mamy, ktorá vychodila štyri triedy bystrickej meštianky, otec mal len štyri ľudové, ale pokiaľ si pamätám, nie mama, otec počúval po večeroch každú rozhlasovú hru, o sobotných hrách pre mládež a nedeľných rozprávkach ani nehovoriac. Dokonca písal televízne hry:

„Ondro, v televízore sme videli hru tvojho syna,“ pochválili sa mu jedného dňa hámorskí kamaráti.

„Akého syna, čo za syna...“ zatváril sa otec urazene. „To som predsa spísal ja.“

„Ty?“

„A neviete čítať?“

„Čoby sme nevedeli.“

„Tak čo tam bolo? Kto ju napísal?“

„Sliacky... Ondrej.“

„Tak vidíte!“

A potom po šichte, šťastný, že sa mi hra Tá tajovská voda mútna o Jozefovi Gregorovi Tajovskom vydarila, rozkázal v krčme u Furdekov, neďaleko domu, v ktorom kedysi bývala Terézia Vansová, každému z chlapov štamper-

lík borovičky.

„Každý špás dačo stojí,“ povedal potom doma, usmievajúc sa popod fúzy, nafrčanej mame.

■ **Veľmi sa mi páčilo, ako ste do príbehu o Pavlovi Dobšinskom zakomponovali rozprávkový príbeh o smrtke na orechu, ktorá môže z neho zliezť len vtedy, keď jej to dovolí ten, čo orech zasadil. To sa už dostávame k ďalšej časti mozaiky vášho rozprávačského majstrovstva – sú ňou zbierky príbehov o slávnych osobnostiach, pamätihodnostiach, prírodných krásach Slovenska s názvom *Dívy Slovenska I, II, nielen pre deti*. Je to dielo s obdivuhodným historickým, geografickým, etnografickým aj literárnym záberom. Sprostredkovali ste svojim čitateľom mnohé dôležité faktografické údaje cez zaujímavé príbehy, čím ste obohatili poznanie o estetický zážitok, a tým ho prehĺbili. Aký je tu príbeh pätnásťročného Ondreja Sliackeho, ktorý po vychodení podlavickej Osemročnej strednej školy vydal sa na cesty životom a stretol sa tam s mnohými zaujímavými, a možno aj rozprávkovými bytosťami?**

Tých ľudí bolo neúrekom. Rozprávkoví boli len moji rodičia. Keď ma v Bystrici kvôli zbabranému diktátu neprijali na Jedenásťročnú strednú školu a nezostávalo mi nič iné len sa ísť učiť za vodoinštalatéra, pár podlavických učiteľov sa s tým nezmierilo, až kým nezistilo, že v novembri sa konajú v Lučenci dodatočné prijímacie pohovory na tamojšiu Pedagogickú školu pre vzdelanie učiteľov národných škôl. A tak som šiel. Po prvý raz do sveta, sám, bez otca bez mamy. Nejakým zázrakom

som v Lučenci správne vystúpil z vlaku, na smrť vyplašený som v ňom podľa pripraveného papierika našiel školu a v čas si sadol aj do triedy, v ktorej sa mali konať prijímacie pohovory. Ako prebiehali, už sa nepamätám. Viem len, že som si nevedel poradiť s matematickými príkladmi. Keď som sa už už temer rozplakal, zdvihol som hlavu a v sklených dverách triedy som zazrel usmievavú mamu. Chudera, nevydržala to, sadla na rýchlik a pobrala sa do Lučenca za mnou. Že som tie príklady vyrátal, je len a len jej zásluha... na túto situáciu do smrti nezabudnem. Tak ako nezabudnem, to už bolo po rokoch, keď pri jednej návšteve Podlavíc mi mama pri rozlúčke povedala: „Ondřík, a příď... teraz si dlho nebol.“ Nevie, čo vošlo do mňa, aký démon, no vyletelo zo mňa „mama, veď nemôžem chodiť každý týždeň, benzín je drahý.“ Nepovedala nič, ani slovko, len sklonila hlavu a ticho, bezmocne sa rozplakala. Už nikdy viac som ju živú nevidel. Tie zaslzené oči však vidím stále, a čím som starší tým živšie a živšie.

A tie zaujímavé bytosti? Boli to najmä moji učitelia na Filozofickej fakulte (akademici Andrej Mráz a Ján Stanislav, profesori Milan Pišút a Branislav Varsík, asistenti Ján Števček, Pavel Bunčák, Milan Rúfus, Matúš Kučera, Jozef Novák, Pavel Ondrus a Šimon Ondruš a i.) a ľudia z Kultúrneho života. Mladším, ktorí o tomto časopise nič nevedia, pripomínam, že to bol kultúrno-literárny týždenník, jeden z najvýznamnejších v Československu, ktorý v opozícii voči totalitnej moci presadzoval v šesťdesiatych rokoch dubčekovský „socializmus s ľudskou tvárou“. Keď som sa v ňom ešte ako študent objavil, podlamovali sa mi kolená. Jeho šéfredaktorom bol

totiž Ladislav Mňačko, po ňom Juraj Špitzer, obaja ikony obrodného procesu. Na začiatku päťdesiatych rokov boli síce (spolu s Dominikom Tatarkom) stúpcami brutálneho komunistického režimu, v čase, keď som na nich hľadel s otvorenými ústami, boli to ľudia, ktorí sa dokázali vzopriet démonovi súhlasu. Mňačkova kniha *Ako chutí moc* bola v tom čase našou najčítanejšou knihou. A neboli to len títo dvaja ľudia, ktorí ma fascinovali. Ďalším bol Roman Kaliský, náš „zúrivý reportér“. Bol to on, ktorý ma učil novinárskemu remeslu. „Viete, mladý muž,“ povedal mi hneď na začiatku, keď som mu doniesol jeden zo svojich prvých textíkov na posúdenie, „čo je na našej robote najdôležitejšie? Názov. Ak je nepríťažlivý, nanič, nanič je celý text. A váš... tušíte, čo vám chcem povedať?“ Očervenel som. Napriek tomu, a či práve preto, som si ho nesmierne vážil. A ešte niečo, stále si dávam záležať na názvoch svojich kníh, vlastne všetkého, čo redigujem.

Ešte by som rád dodal, týka sa to Romana Kaliského, že na začiatku 70. rokov si ma z Mladých liet, kde ma ich riaditeľ Rudo Moric v podstate ukryl, odviedla ŠTB do svojej centrály na Februárke. „Hneď budete môcť odísť,“ povedal mi upokojujúco pán, ktorý ma priviezol, „len mi povedzte, stretávate sa s Romanom Kaliským?“ Pokrútil som hlavou. Hneď ako sa Gustáv Husák, ktorému Kultúrny život v šesťdesiatych rokoch, v čase jeho rehabilitácie uverejňoval na pokračovanie Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní, dostal k moci, nechal redakciu Kultúrneho života rozprášiť (až na neuveriteľne jemnú, aristokratickú Vierku Millerovú, ktorú si vzal za ženu). O Romanovi

Kaliskom som sa dopyčul len toľko, že sa neponižuje márnym hľadaním nejakej redakcie, ktorá by ho zamestnala, a začal sa živiť ako murár. Ale vidieť, vidieť som ho nevidel. A tak som to povedal aj tomu človeku na Februárke. Skúmavo sa na mňa zahľadel a vraví: „A mohli by ste to aj odprisahať?“ Rozpačito som prikývol. „No dobre,“ uškrnul sa, „ale pre istotu porozmýšľajte,“ dodal. Potom otvoril dvere a so slovami o chvíľočku som späť, vyšiel z miestnosti. Tá chvíľočka trvala niekoľko hodín... bez vody, bez toalety. A ako narastala, začal sa ma zmocňovať zlý pocit. Asi pred rokom som redigoval rukopis Ivana Stodolu *Smutné časy, smutný dom*. Boli to spomienky lekára a významného dramatika, neskoršieho národného umelca, na dvojročné brutálne väzenie, do ktorého ho tak ako budúceho prezidenta Gustáva Husáka, odsúdila pofebruárová komunistická justícia. Už vtedy, pri redigovaní rukopisu mi naskakovali na chrbte zimomriavky, teraz sa ma začal zmocňovať strach. A čím sa čas viac vliekol, tým viac ma zalieval studený pot. Už som si ani nemal čím utierať tvár. A vtedy sa otvorili dvere a do miestnosti, akoby sa nič nedialo, vošiel vysmiaty vyšetrovateľ.

„Tak čo? Už ste si spomenuli?“ šúchal si ruky. „Stretávate sa s Romanom Kaliským?“

„Nie,“ hlesol som. „Naposledy sme boli spolu pred dvoma rokmi.“

„Naozaj?“

„Naozaj.“

„No dobre,“ prikývol vyšetrovateľ a prestal sa usmievať.

Potom si sadol oproti mne, otvoril fascikel, ktorý si priniesol, vybral z neho fotografiu formátu A4 a podal mi ju.

Bol na nej Roman Kaliský a ja, ako si v dave ľudí pred bratislavským Manderlákom podávame ruky a usmievame sa na seba. Na fotografii bolo červenou tužkou podčiarknuté vyrazené dátum. Asi tak spred štvrt roka!

„Tak ako?“

Nebol som schopný slova. Ako som na to mohol zabudnúť?!

Vyšetrovateľ akoby čítal, čo mi prechádza myslou, upokojujúco vraví:

„Chcel som sa vás len spýtať, či viete, že sa Roman Kaliský stretáva s touto paňou?“

A vybral z fascikla druhú fotografiu, portrét významnej slovenskej spisovateľky pre deti a mládež.

Pokrútil som hlavou.

„Nie... neviem.“

„No dobre,“ povedal vyšetrovateľ, „keď neviete, tak neviete,“ a ukázal na dvere, „môžete ísť... ešte moment,“ dodal a vybral z fascikla akési úradné tlačivo. „Podpíšte mi to.“

Heglo vo mne... tak už je to tu! Väzobný príkaz!

„Veď sa už toľko netraste,“ otrávene poznamenal. „Len podpíšete, že sme vám tu nevybili zuby.“

Vzal som podávané plniace pero a bez toho, aby som si tlačivo prečítal, podpísal som ho.

Zato o dvadsať rokov, po nežnej revolúcii, keď vyšli Cibulkove zoznamy spolupracovníkov ŠTB, nebol by sa vo mne dorezal krvi.

„Ten človek ma tam zaiste uviedol,“ napadlo mi. Všetci eštabáci to robili. Kvôli postupu, kvôli peniazom... Stačilo, aby vás predvolali a už ste boli ich spolupracovníkom. Desiatky ľudí sa tak „nezaslúžene“ stali konfidantmi. Nie raz, desaťkrát som si tie zoznamy prezrel. Boli tam mená mnohých

mojich známych i priateľov, kolegov odtiaľ i odtiaľ, moje meno však medzi nimi nebolo.

Odvtedy som presvedčený, že i medzi eštebákmi sa našiel slušný človek. Žiaľ, meno toho jedného jediného nepoznám dodnes.

Vráťme sa však ešte k ľuďom z Kultúrneho života, ktorí ma nielen fascinovali, ale ktorých som si oblúbil. Bol to predovšetkým publicista a prekladateľ z ruštiny Pavol Ličko a literárny kritik Kornel Földvári. Dnes neznámy, zabudnutý Ličko, bývalý partizán, bol bohém, viac vysedávajúci v Kryme, dvornej kaviarni Kultúrneho života, než v redakcii. Bol to však on, ktorý sa roku 1967 počas reportážnej cesty po Sovietskom zväze vybral do Riazane za Alexandrom Solženicynom, autorom bestselleru o ruských gulagoch *Jeden deň Ivana Denisoviča*. Ako sa mu podarilo, čo sa nepodarilo západným novinárskym esám, nevedno, ale v Kultúrnom živote sme hneď po jeho návrate uverejnili reportáž *Jedného dňa u Alexandra Isajeviča Solženicyna*. Z večera do rána sa Pavol Ličko stal známy v polovici Európy. Alexander Solženicyn mal k nemu takú dôveru, že ho požiadal, aby do Československa prepašoval jeho nový román *Rakovina* a rukopis divadelnej hry *Jeleň a táborová prostitútku*. Ličko to urobil, ba dokonca viac. Keď roku 1967 Ličkovcov navštívil v Bratislave Nicholas Bethell, anglický lord, prekladateľ z ruštiny, odovzdali mu rukopis *Rakoviny*. O rok na to rukopis vyšiel v Anglicku. Po nástupe normalizačného režimu si to však Ličko odskákal. Stal sa prvým politickým väzňom husákovskej normalizácie. Za „šírenie nepravdivých informácií o pomeroch v Československej socialistickej

republike a za protisovietskú propagandu“ šírením diel laureáta Nobelovej ceny Alexandra Solženicyna bol Ličko po desaťmesačnej vyšetrovacej väzbe odsúdený na dvojročné väzenie v Ilave.

Keď som po promócií roku 1964 zostal aj so ženou na ulici, bol to práve Pavol Ličko, ktorý mladým manželom ponúkol bývať v rodinnej záhradnej chatke. No chatke. Búde, v ktorej nebola elektrina, ani voda, ešte šťastie, že latrína áno. Keď sme po prvý raz so ženou do tej chatky vošli, bolo leto, celkom fajn. Vodu som nosil z redakcie v bandaske, svietili sme si sviečkami. Horšie bolo, keď prichodila jeseň, zima. Ličkovcom sme sa museli poďakovať. Ženu s ľahkým zápalom pľúc prichýlili kamarátky na internáte, ja som hľadal privát. Nenašiel som ho a vtedy Kornel Földvári, tajomník Kultúrneho života, rozšafný, skvelý chlapík, ktorého otcovi, zlatníkovi, eštebáci na začiatku päťdesiatych rokov trhali nechty, aby im prezradil, kde ukryl svoje zlato. No a práve Földvári, dospelé dieťa, ktorý do konca svojho života naháňal po Bratislave zločincov, mi navrhol, aby som spával v redakcii. Pravdaže, na stole, kde inde, no večer nevysvecuj a ráno, ešte skôr ako budú prichádzať prví redaktori, už musíš byť hore. Nikto o ničom nesmie vedieť. Som presvedčený, že to vedeli mnohí, šéfredaktor Juraj Špitzer predovšetkým, no kým nám Kornel Földvári nenašiel privát v strmine nad Dunajom, na Zuckermantli, u staručkých rodičov jeho tragicky zahynutého spolužiaka Paľka Poláka, nádejného mladého literáta, tváрили sa, že nič.

A keď už hovorím o Kultúrnom živote. Stretol som v ňom a zoznámil sa s nejednou ikonou slovenskej kultúry

REDAKCIA KULTÚRNEHO ŽIVOTA

Za vrchstolom Juraj Špitzer (šéfredaktor). Po ľavej ruke: Kornel Földvári (sekretár), Ivan Hojný (grafik), Rudolf Olšínský (publicistika), Pavol Berta (zahraničie), Miloš Ruppeldt (zahraničie), Jozef Bob, Ondrej Sliacky, Michal Nadubinský (literárni redaktori). Po pravej ruke: Agneša Kalinová (filmová publicistka), Ján Prohácka (zást. šéfredaktora), Igor Gallo (literárny redaktor), Iva Kerná (publicistika), Viera Millerová (zahraničie), Katarína Hrabovská (divadlo), Pavol Ličko a Roman Kaliský (publicistika). Foto Anton Šmotlák 1965.

(Zora Jesenská, Ján Rozner, Alexander Matuška a i.) a nielen slovenskej. Za nezabudnuteľný zážitok považujem návštevu J. P. Sartra spolu s pani Simone de Beauvoir. Jej podpísané a venované Druhé pohlavie som si dlho opatroval medzi najvzácnejšími knihami, žiaľ, nie dosť ostražito. Keď od nás spolu s návštevami postupne odchádzalo i ženino veno, zlaté kávové lyžičky, hodil som rukou. Nič to, upokojoval som ženu, soľ nám nechali. Keď som však zistil, že mi potiahli aj Beauvoirovej knihu (slovenský preklad pani Viery Millerovej, budúcej Viery Husákovvej), nadával som ako starí podlavickí furmani. Aj keď Alexander Matuška, stály spolupracovník Kultúrneho života, esejista, akého nebolo pred ním ani po

ňom, raz poznamenal, že až vtedy budeme kultúrnym národom, keď sa u nás budú kradnúť knihy. „Tak to si počkáme, pán Matuška! Jedna ukradnutá Simone de Beauvoir ešte leto nerobí!“

A nakoniec by som sa rád zmienil o človeku, s ktorým som sa stretol vďaka Kultúrnemu životu. Mimochodom, jeho bývalým redaktorom. Jedného dňa mi Kornel Földvári podal čerstvé korektúry s fejtónom Petra Karvaša, aby som ich odniesol autorovi. Ó, bože?! Odnieť niečo Petrovi Karvašovi na autorizovanie sa v redakcii považovalo za trest. Karvaš bol totiž nezvyčajne citlivý na svoje texty. Keď zistil, že mu redaktor, či korektor niečo v nich zmenil, hoci vyškrtol len čiarku, dostával hysterický záchvat. Preto keď som odchádzal z redakcie pod Slavín, kde býval, Földvári mi podal ruku a na moje prekvapenie prečo to robí, uškrnul sa: „Keby sme sa už viac nevideli.“ Videli sme sa. Ba po čase si Karvaš želal, aby som mu ako redakčný elév korektúry nielen nosil, ale ich aj čítal. Každé stretnutie s ním bol zážitok. Ľudský i umelecký. Jeho pol štátnej vilky bolo totiž plné nádherných olejomalieb. Väčšinou to boli obrázky kotlárov z bystrického Medeneého hámru, do ktorého som ešte ako chlapec chodil za otcom. „To je Domi-

nik Skutecký,“ poznamenal raz Karvaš, keď zbadal môj záujem o obrazy, a dodal, „môj starý otec.“ A potom ukázal na portrét mladej krásnej ženy nena-malovaný realistickou, ale impresionistickou technikou. „A to je moja mama, Karola, jej autoportrét.“ A viac ani slova. Ani ten deň, ani neskôr, keď som začal písať scenár televízneho filmu o tajovskom Jozefovi Murgašovi, ktorý ako mladý klerik s maliarskym talentom, bol častým hosťom u Skuteckého. Karvaš mi všeličo povedal, ale o mame, že bola nesmierne talentovanou maliarkou, ktorá sa vydala za charizmatického, sociálne cítiaceho bystrického lekára Ferdinanda Karvaša, sa nezmienil ani slovom. Keď som začal písať novelu *Modlitba za Karolu* som však o nej už vedel mnoho. Ale to, že ju ako židovku spolu s manželom tiež židom odvliekli bystrickí gardisti do Nemeckej, kde po potlačení Povstania nemecké Einsatzkommando 14 spolu so slovenskými fašistami popravovalo židov a zajatých vojakov a hádzalo ich, mnohých zaživa, do rozpálenej vápenky, som sa radšej dozvedieť nemal. Raz mi pani Eva Karvašová, druhá manželka Petra Karvaša, prvá zahynula pri úniku plynu z kúpeľňového boileru, povedala, že keď raz šli s mužom cez Nemeckú smerom na Telgárt, požiadala ho, aby zastavil, chcela by si uctiť pamiatku jeho zavraždených rodičov. Karvaš vraj nepovedal ani slova, len prudko šliapol na plyn a popri Pomníku umučených (nemecké Einsatzkommando 14 spolu s čatou Pohotovostného oddielu Hlinkovej gardy z Považskej Bystrice tu beštiálnym spôsobom zavraždilo vyše päťsto slovenských židov, najmladšie bolo osemmesačné bábätko, Čechov, Rusov, Francúzov, členov americkej vo-

jenskej misie) priam preletel.

A ďalšia osobná spomienka?

V roku 1969 moja žena požiadala o vízum do Švajčiarska, aby na naliehanie svojich rodičov priviedla odtiaľ sestru Milicu, ktorá sa už z letnej dovolenky nechcela vrátiť do okupovanej republiky (jej najmladšia sestra Anežka v tom čase už bola v Austrálii). Ako je možné, že za takejto konštelácie dostala vycestovaciú doložku, neviem. Ale keď sa v stanovený termín nevracala, vedel som, že už nepríde, že zostane so svojimi sestrami v emigrácii. V jeden večer, keď som sa nepríčetne túlal popri Dunaji, stretol ma Peter Karvaš. Jednému z našich najumeleckejších psychoanalytikov stačilo sa na mňa pozrieť, aby vedel, koľko bije. Neodišiel však, nenechal ma napospas samému sebe, ale túlal sa so mnou po nočnom meste. Veľa toho nenahovoril, hovoril nechal mňa. No keď sme sa lúčili, všetko čierne bolo zo mňa von. A o týždeň-dva, keď sa odtiaľto valili prúdy ľudí do emigrácie, moja žena sa vrátila domov. Sama, bez sestier. Peter Karvaš už takéto šťastie nemal. Jeden z jeho dvoch synov sa zo školy, tesne pred maturitou, už domov nevrátil. Rušňu zlyhali brzdy?! Viete si predstaviť tragickjší ľudský osud – zavraždení rodičia, mŕtva žena, roztrhané telo syna na koľajniciach? Hoci niektorí tvrdia, že apokalyptickejšie je, keď tvorivý človek dostane zákaz tvoriť, publikovať. Ten človek totiž neumrie raz, umiera deň čo deň. Peter Karvaš za svoj nesúhlas s okupáciou Československa v roku 1968 dostal od komunistov „absolútny zákaz“ (pre súčasných mladých vzdelancov/nevzdelancov pripomínam, že je to názov jeho úspešnej hry). On, človek, ktorý šesť rokov pred uvedením

oscarového filmu *Obchod na korze* napísal drámu *Polnočná omša*, v ktorej ako jeden z prvých spochybnil legendu o našej ideálnej národno-kresťanskej rodine, nesmel dvadsať rokov, až do roku 1990, publikovať. Mimochodom, milá Markéta, vedeli by ste mi povedať, ktoré slovenské divadlo hrá dnes aspoň jednu z dvadsiatky jeho divadelných hier? Ktoré vydavateľstvo reeduje aspoň niektorú z jeho brilantných knižných satír? Ktorá divadelná scéna či štúdio nesie jeho meno?

Ale nepostretal som na svojej ceste, ako ste to povedali, len takýchto ľudí. No tí druhí mi nestoja za reč, najmä tí z posledného obdobia môjho života zasiahnutí salieriho syndrómom.

■ K ďalším krásnym kamienkom do pestrej mozaiky vašej tvorby patria povesti a historické príbehy. Ako sa píše na obálke vašej najnovšej knihy *Najkrajšie slovenské povesti*, je to „znalecký výber z tisícov klenotov v duchovnej pokladnici národa“. V povestiach a historických príbehoch čítame o neľahkých zápasoch našich predkov s mnohými protivníkmi či neprajným osudom. Často sú to však aj vnútorné zápasy s vlastnými nepriateľmi a démonmi, aby sa nakoniec ukázali tie lepšie ľudské vlastnosti. V mnohých vašich povestiach – či už v spomínanej knihe *Najkrajšie slovenské povesti*, alebo v *Povestiach a príbehoch z medenej Bystrice a okolia*, či v povestiach z osmanských čias *Turecká studnička*, zaznieva práve apel na tie najdôležitejšie stránky ľudskej povahy – zmysel pre spravodlivosť a česť, vzájomné porozumenie, dôveru, lásku a úctu k blížnemu (aj k nepriateľovi). Za všetky by som rada

spomenula **povešť/historický príbeh o dvoch rimavskosobotských mládencoch, ktorí pri dobýjaní Sobôtky (hradu postaveného a obsadeného Turkami) habsburským cisárskym vojskom zachránili život tureckému veliteľovi hradu agovi Veglianovi, teda vlastne svojmu nepriateľovi. Vo vašom prólogu k tomuto príbehu čítame, ako sa pred pár rokmi prišli na zrúcaniny hradu pozrieť dvaja mladí Turci a potom začas pomáhali miestnym čistiť jeho ruiny, aby tam mohol vzniknúť archeologický park. Je to jeden z mnohých emotívnych príkladov, ktoré cez vaše povestové príbehy poukazujú na dôležité, všeludské hodnoty. Ako sa vám v porovnaní s minulosťou javí súčasný svet a ľudia v ňom? Je – aj s ohľadom na mnohé turbulencie v spoločnosti – vaša predstava o človeku optimistická alebo pesimistická? Aký bude podľa vás príbeh o človeku o niekoľko desiatok rokov?**

To keby som vedel. Ale trúfam si povedať, že k žiadnej zmene, dobrej už vôbec nie, nedôjde. Kainovské fátum je prisilné na to, aby Ábel zostal nažive. Nádej je, pravdaže, lákavá, bez nej by sme nedokázali zmysluplne žiť. Lenže spomeňte si, medzníkmi dejín ľudstva, i tých našich, nie sú mílniky mierové, ale vojnové. Na konci tej ostatnej, pri odkrytí osvienčimských hrôz, ktorý si básnik, už neviem, či svetový či náš, poznamenal, že je to koniec poézie, viac sa už básne písať nebudú. A píšú sa. A to i napriek tomu, že osvienčimské hroby vystriedali hroby srebrenické. Osem tisíc zabitých moslimských chlapcov a mužov, zavraždených kresťanmi, spochybňuje akúkoľvek optimistickú predstavu o človeku. Napriek

tomu nám neostáva nič iné len veriť. Hoci aj rozprávkovej ilúzii, že sneh bude ďalej zasypávať Macochu a nie Marušku.

■ **Ako som v súvislosti s vašimi príbehmi spomínala, mnohé z nich prinášajú okrem poznania aj hlboký estetický a etický zážitok. Nespočíva to iba v sugestívnom prepájaní faktografických údajov s fiktívnymi obrazmi, ale aj v štýle a jazyku rozprávania. Všetky vaše príbehy do veľkej miery poukazujú na bohatosť a krásu nášho jazyka, veľmi intenzívne som si to pri ich čítaní uvedomovala. V súčasnosti sa – aj pod vplyvom digitálnych technológií a sociálnych sietí – jazyk dynamicky mení (a asi aj dosť deformuje). Máte nejaký dobrý, „zaručený recept“, ako nepodlahnúť tomuto trendu a uchovať si hodnoty nášho materinského jazyka?**

Žiadny takýto recept nejestvuje. „Hodnoty nášho materinského jazyka“ môže uchrániť len mladá generácia, preniesť ich do budúcnosti. Lenže práve jej reč, jej jazyková kultúra nie je mi príliš pochuti. Ale nielen mladých. Počúvate niekedy prejavy v parlamente? Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady, sa musí obracať v hrobe nad touto slovenčinou. No že pani poslankyne a páni poslanci, jedni i druhí, nevedia napríklad správne vykať, to ma mrzí najmenej (až raz budú chodiť do školy, naučia sa to). Viac ma mrzí trend mienkotvorných médií, ich vzťah k rodnému jazyku. Nedávno moja staručká vrútocká svokra, odkázaná len na rádio, nás vtipne požiadala, aby sme už vyplli Londýn a aspoň na chvíľu jej zapli Slovenský rozhlas. Na-

priek tomuto všetkému, nezúfam. Reč má totiž ako poľná studnička samočistiacu schopnosť. Vyčíri sa, aj keby sa Štúr z protestu nad stavom dnešného jazyka zo svojho Jazykovedného ústavu porúčal.

■ **Ako vysokoškolský pedagóg a literárny historik ste svojim poslucháčom odovzdali bohaté vedomosti o slovenskej literatúre, nielen tej pre deti. No musím sa priznať, že mne práve tie druhé okrem množstva informácií prinášali pri čítaní radosť. Vaše interpretácie diel Ľudmily Podjavorinskej, Márie Rázusovej-Martákovej, Jozefa Cígera-Hronského, Ľuda Ondrejova, Jána Bodeneka a Jozefa Horáka sa mi uložili do pamäti aj preto, že som za nimi vnímala nielen jasne formulovaný odborný, ale aj úprimný ľudský rozmer. V lexikografických dielach, ktorými ste predstihli slovníky z tzv. dospeljej literatúry, ste so svojimi spolupracovníkmi, predovšetkým s profesorkou Zuzanou Stanislavovou, predstavili stovky príbehov slovenských spisovateľov pre deti a mládež. Vychovali ste generácie učiteľov, literárnych vedcov či kritikov. Ja sama si budem stále pamätať váš žičlivý a veľmi taktný pedagogický prístup k mojim začiatočníckym výtvorom, ako aj možnosť pravidelne publikovať v revue Bibiana. Zaujímam ma, akí boli vaši pedagógovia, ktorí vás priviedli k literatúre, literárnej i národnej histórii? A aký prístup vo výskume v oblasti literatúry pre deti a mládež pokladáte v súčasnosti za prínosný a legitímny? (Táto otázka do istej miery odkrýva aj problém nových, často kontroverzných tém v literatúre pre deti a mládež, zväčša „dovezených“ zo Západu.)**

Akademik Andrej Mráz, môj vzácny nudný učiteľ, v súkromí vždy príjemný, ústretový pán, hovoriaci zvukomaleb- nou vojvodinskou slovenčinou, svoje prednášky z literárneho realizmu čítal monotónnym, uspávajúcim hlasom, podobne profesor Milan Pišút prednášky zo slovenského literárneho romantizmu. To „čítanie literárnej vedy“ som si však poctivo odsedel, nie odtrpel, ako sa mi tlačí na jazyk. Vonkoncom nebolo márne, najmä nie, keď do posluchárne vstúpil mladý asistent Ján Števček, nezvyčajne kultivovaný, jemný človek a začal nám čítať/prednášať svojho obľúbeného autora, rodáka, Františka Švantnera. Ale Števček nebol len neuveriteľne vzdelaný človek, bol aj nezvyčajne tolerantný. Keď som za ním vo štvrtom ročníku prišiel s prosbou, či by mohol viesť moju diplomovú prácu, prikývol. Keď som mu vzápätí povedal, že tá práca bude o detskej literatúre, div že mu nezabehlo. V tom čase, teraz neviem, skôr nie než áno, sa literatúra pre deti a mládež na Filozofickej fakulte neprednášala. Ved' ako sa aj mohla, spisba pre deti nebola pre akademikov literatúrou. Bolo to čosi marginálne, nehodné estéta. A už vôbec nie takého, akým bol Ján Števček. A napriek tomu Ján Števček prikývol. Vtedy aj o dvadsať rokov neskôr, keď prijal menovanie do habilitačnej komisie, ktorá mala rozhodnúť o oprávnenosti mojej žiadosti o udelenie hodnosti docenta slovenskej literatúry. „Viete,“ neodpustil si vo všeobecnej rozprave poznámku, „poznáte môj názor na literatúru pre deti, no keďže sa jej venuje môj žiak,“ s noblesnou iróniou dodal, „asi niečo na nej bude.“ A potom začal hovoriť o Hronskom, Rázusovi, Ondrejovovi, Bodenekovi, o ich tvorbe pre deti.

Odvtedy som sugestívnejšiu, emotívnejšiu chválu na detskú literatúru nepočul.

Okrem Jána Števčeka zaujal ma (zaujal nás) bývalý nadrealistický básnik Pavol Bunčák. Ten už vôbec nedržal v ruke poznámky. Hovoril spamäti. Dôležité pritom nebolo, ako hovoril, ale čo hovoril. Od neho sme sa napríklad v čase, keď tvorba Laca Novomeského ako „buržoázneho nacionalistu“, samozrejme nepriateľa ľudovodemokratického štátu (zázrakom v päťdesiatych rokoch jeho obdivovanými komunistami nepopraveného), bola na indexe, dozvedeli, aký je tento senzitívny, poetický básnik výnimočný. O katolíckej moderne sme tiež vedeli len toľko, že bola odnožou slovenského klérofašizmu, bodaj nie, samý farár, samý mních! Že jeden z týchto mníchov, Rudolf Dilong, prehánajúci sa v kutni na motorke po meste nad Dunajom, bol bohém, verejne si uctievať nie gypsovú sväticu v lurdskej jaskyni na Hlbokej, ale čiernookú krásavicu z mäsa a kos-

tí, s ktorou splodil krásnu dcéru, bol famózny básnik, sme pochopiteľne nevedeli nič. Zato zbierka jeho lúbostných, mierne erotických básničiek, komunisticou inkvizíciu zakázaná, ktorú si Pavol Bunčák po seminári „zabudol“ na stolíku, šla z ruky do ruky...

A aký prístup vo výskume literatúry pre deti a mládež pokladám v súčasnosti za prínosný a legitímny?

Každý, ktorý vychádza nie z hláv mi-

nisterských úradníkov, ale z vnútorných potrieb samotnej literárnej kultúry. Je predsa absurdné, aby úradníci, ktorí ešte včera sedeli na magistráte a určovali výšku miestnych daní, rozhodovali o tom, koľko musí vysokoškolský pedagóg napísať do roka štúdií a koľko tie štúdie majú mať strán. Jozef K., ktorý mi nazerá cez plece, pražskou nemčinou šomre, že tie štúdie okrem toho, ak má niekto vo svete o ne

Marta Šurinová:
Záhada čarovného
vajička, 2015

zakopnúť, musia byť uverejnené v Tagelblatte... O ostatných absurditách, ako je napríklad povinné vysedávanie v pracovniach aj po odučení a konzultčných hodinách, ktoré som ešte, kým som podľa svojich nadriadených kolegov žil, osobne zakúsil na vlastnej katedre, už ani nehovorím. Za najväčšiu absurditu však považujem zrušenie prijímacích pohovorov na Pedagogických fakultách, na bratislavskej a prešovskej dozaista. Nechcem tým povedať, že týmto „demokratizačným“ rozhodnutím (predsa podľa ústavy každý občan SR má právo na vzdelanie), začal u nás extrémny úpadok vzdelania a kultúry. Je to len jeden z prejavov tohto faktu. Ešte šťastie, že v Hornej Dolnej československo otvorila ďalšiu slovenskú univerzitu, na ktorej sa už budú konať prijímacie pohovory aj na pedagogickú fakultu.

■ **Chcem sa dotknúť aj vášho pôsobenia v časopise Slniečko, kde ste ako jeho šéfredaktor pracovali takmer 30 rokov. Vytvorili ste výborné zázemie mnohým začínajúcim autorom a ilustrátorom, predstavili ste detským čitateľom mnohé slávne diela slovenskej a svetovej literatúry, a každý mesiac ste im takto priniesli nielen potešenie z čítania, ale aj z objavovania krás Slovenska i celého sveta, prírodných zákonitostí, kultúrnych udalostí. Akú úlohu podľa vás môže a má zohrávať takýto časopis v živote súčasných detí a akým spôsobom môže konkurovať digitálnym technológiám, ktoré sa veľmi asertívne (ba možno až agresívne) predierajú do nášho každodenného života?**

Šéfredaktorom Slniečka som sa stal roku 1990. Jeho redaktorom som však

bol od roku 1971, teda dva roky od poskytnutia azylu v Mladých letách. Keď to všetko zrátam, v Slniečku som pracoval štyridsaťsedem rokov. A keď si ešte pripomeniem, že v čase nástupu do Slniečka sa nám narodila milovaná dcéra Júlia (pre mňa je a zostane Vansovej Julinkou), musím povedať, že napriek všetkému, čo som vtedy zažil, boli to najkrajšie roky môjho života. Možno aj preto, že mojím šéfom sa stal vedúci oddelenia pôvodnej tvorby v Mladých letách básnik Bieleho ticha Ján Turan. Celý čas, čo šéfoval Slniečku, správal sa ku mne priateľsky, necenzuroval ma, „neradil“ (a pritom som nebol jeho stranícky pobratim). A ako ku mne, tak sa správal aj k nezabudnuteľnému výtvornému redaktorovi grófovi Ondrejovi Mariášimu, potomkovi cisárskeho podmaršála grófa Ondreja Mariášiho z Batizoviec, chodiacemu do redakcie s horárskym klobúčikom na hlave a s poľovníckou puškou na pleci. Turan, hoci komunista, nie karieristický, ale z presvedčenia, šéfoval plebejcovi a grófovi tak, že v čase tvrdej normalizácie publikovali sme v Slniečku autorov, ktorí si inde ani nepípali (napr. Štefana Moravčíka). Pravda, mali sme ochrancu, riaditeľa Mladých liet Ruda Morica, ktorý ako mohol privieral nad nami oči, no všetko odtiaľ-potiaľ.

Ak Slniečko prežilo normalizačné tlaky straníckych inštitúcií a ich aktívnych nohsledov (napríklad vtedajšie Ministerstvo školstva vyradilo Slniečko zo zoznamu oficiálnych školských časopisov, čo znamenalo pokles jeho nákladu zo 70 000 výtlačkov na 40 000), tak len vďaka národne cítiacim učiteľkám. A ešte vďaka niečomu – stratégii dať cisárovi, čo je cisárovo, Bohu, čo je božie. Viem, neznie to bohvieako hrdinsky,

REDAKCIA SLNIEČKA. Zľava: Ondrej Sliacky (zást. šéfredaktora), Ján Turan (šéfredaktor), Viera Lorencová (sekretárka), Ondrej Mariássy (grafik)

zachovať Slniečko, časopis Hronského a Márie Ďuríčkovej, nám však za pár pionierskych básničiek či príležitostných bla-bla k straníckym zjazdom stálo. Naše Slniečko pritom ani v čase najväčšej normalizácie nevymývalo deťom mozgy, zušľachťovalo ich. Trebárs tým, že publikovalo rozprávky, povesti, snažilo sa im hovoriť o ich predkoch. V tom čase som stretol svojho učiteľa slovenskej histórie z Filozofickej fakulty UK Matúša Kučera. Do reči mu príliš nebolo. Tesne predtým dostal zákaz publikovať vo vedeckých publikáciách. „Tak píšete pre deti, to tak nesledujú,“ navrhol som mu. „Ale ja,“ zatváril sa prekvapene, „ja som pre deti nikdy nepísal“. „Tak budete,“ zasmial som sa na jeho rozpakoch a uhovoriť som ho.

Tak ako som uhovoriť excelentného publicistu Pavla Dvořáka, ktorý v Slniečku uverejnil vyhľadávaný seriál o dávnovekom Slovensku (knižne vyšiel pod názvom Lovci mamutov). A tak v čase, keď sa v školách, vlastne v celej našej spoločnosti preferoval normalizačný internacionalizmus, vtedajší asistent Matúš Kučera začal v Slniečku zverejňovať svoj koncept národnej histórie. Za ten čas, čo to robil, učiteľ a jeho žiak sa zblížili, dokonca na jednu z jabloní vo svojej preddomovej záhradke som chcel pripevniť tabuľku: „Túto jablňu na spôsob starých slovenských rektorov zaštepil profesor Matúš Kučera.“ Keď to urobil, dostal darček. Ľuďom dychtiacim aj po rokoch zdiskreditovať môjho

vzácného učiteľa (pamätáte si, čo všetko si zlízol za to, že obhajoval sochu Svätopluka pred Bratislavským hradom?), ktorý nie po kolená, po krk je v rodnej zemi, pripomínam, že to bol tzv. aristokratický úplatok. Nie neboli to dukáty, ani tie vatikánske, bol to kus voňavej podlavickej slaniny. Profesor Matúš Kučera sa dodnes smeje, že nikdy predtým ani potom už taký vzácny honorár nedostal.

Ale dokončím začaté... Zo spolupráce s Pavlom Dvořákom a Matúšom Kučerom vznikla v Slniečku, a potom v knižnej podobe v Mladých letách, akási tieňová učebnica dejepisu. Raz po skúške zo slovenského stredoveku sa spokojný Kučera spýtal študenta, z čoho študoval, keď to tak dobre ovláda, a ten bez rozpakov vytiahol z tašky detské Slniečko... Nie, to som si nevymyslel, to je život!

A Slniečko nepopularizovalo len národnú históriu. Vlastivedný seriál, takisto proskribovaného Vladimíra Ferka, nazvaný *Moje Slovensko*, tiež vychádzal dva či tri roky a tiež dostal knižnú podobu. Literatúra faktu bola v tom čase nielen obľúbenou v Slniečku, deťmi i pani učiteľkami, ale zásluhou nedávno zosnulej redaktorky Kvetty Daškovej, česť jej pamiatke, stala sa výkladnou skriňou Mladých liet. Dnes už tento žáner/system nejestvuje, tak ako prestali jestvovať samotné Mladé letá, ktoré ani neboli vydavateľstvom, ale ministerstvom slovenskej detskej literatúry. Dnes sa ma za nimi zmocňuje nostalgia, a pravdaže i za Slniečkom, ktoré som zachraňoval pred komerčnou privatizáciou tým, že som v poslednej chvíli, v neskorej nočnej hodine, presvedčil vtedajšieho ministra kultúry Ivana Hudeca, aby Slniečko

vyňal z privatizačného projektu Mladých liet a jeho zriaďovateľom sa stalo samotné ministerstvo. Dnes Slniečko, to v ktorom som prežil polovicu svojho života, už nie je moje. Jožko Mrkvička, ktorého deti milovali, no ktorého pani učiteľky, veď viete ktoré, chceli zo Slniečka vyhnať, mi teraz ukazuje „mrkvičku“. Nie si sám, Jožko, čo to robíš. Pre mňa je však dôležitejšie, že Slniečko vychádza. Dokedy? To neviem. Astronómovia však tvrdia, že tak bude ešte päť miliárd rokov.

Dúfam, milý Jožko, že za ten čas sa pravopis nenaučíš.

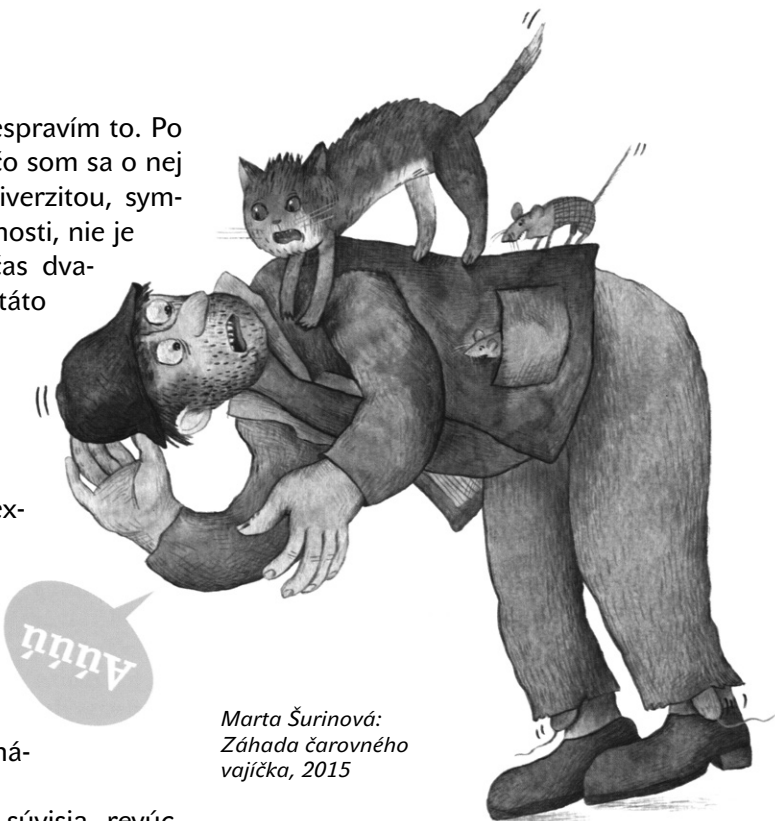
■ **Vaša najnovšia kniha *Najkrajšie slovenské povesti* dedikovaná „Zuzanke, Tomáškovi a Hanke, aby z ich pamäti čas neodvial spomienku na detské slnko, mesiac, hviezdy a srdcia ich starkých.“ Je to krásne venovanie starého otca svojim vnúčatám, myslím si, že také spomienky žiadny čas neodveje. Mňa však zaujíma aj to, na čom pracujete momentálne, čo pripravujete pre svojich čitateľov? A ako s tou novou knihou súvisia revúcke gulky?**

Takže predsa len viete, na čom pracujem. Či presnejšie nad čím rozmyšľam, uvažujem, trápim sa i teším. Mala by to byť kniha o našej prvej národnej univerzite, ustanovenej vo vašom rodnom meste. Nie, nebude to kniha o Akadémii Istropolitana, tú už napísal Ľudo Zúbek, a skvelo, predvídavo modernou metódou „zážitkovej literatúry faktu“. Bude to kniha o „Slovenskom ev. a. v. gymnáziu a s ním spojeného učiteľského semeniska vo Veľkej Revúci“. Takže mal by som sa opraviť, revúcka škola predsa nebola univerzita, bola

to škola stredná. Ale nespravím to. Po tom všetkom čo viem, čo som sa o nej dozvedel, nazvať ju univerzitou, symbolom najvyššej vzdelanosti, nie je až také prehnané. Počas dvadnásťročnej existencie táto škola (svojimi maďarónskymi, zdôrazňujem nie maďarskými, ale pomaďarčenými Slovákmi, posmešne nazývaná „krcpiarska“), jej excelentní „učbári“, jeden z nich, Ivan Branislav Zoch, s doktorátom filozofie vo vrecku, dokázala zmeniť národnostné povedomie svojich študentov na národné.

A ako s touto prácou súvisia „revúcke guľky“? Tak by sa moja budúca kniha mala volať. Revúcke guľky, varené zemiakové cesto naplnené zomletým údeným mäsom so škvarkami posypané uškvaranou slaninkou alebo poliate kyseľom, bolo najobľúbenejšie jedlo revúckych študentov. Ani sa nečudujem jednému z nich, Martinovi Kukučínovi, autorovi slávnych Mladých liet, že po svojom dlhoročnom návrate z Punta Arenas domov, keď už mal po krk slávnostných banketov, na ktorých ho Slováci vítali ako najväčšieho žijúceho spisovateľa, no nečítal ho nikto, že tajne, inkognito si odskočil z Turčianskeho sv. Martina do mestečka svojej študentskej mladosti. A čo robil tri dni v Revúcej? Podľa napísanej spomienky sedel v miestnom hostinci a nevedel sa dojesť revúckych guľiek.

Kedysi pri jednom z Kukučínových jubileí zúčastnil som sa v Revúcej literárnej konferencie, kde som len tak na

Marta Šurinová:
Záhada čarovného
vajička, 2015

okraj svojho referátu spomenul i túto Kukučínovu slabôstku. Po konferencii sa ma pani riaditeľka či zástupkyňa riaditeľa revúckeho gymnázia spýtala, či som v živote revúcke guľky jedol. „Nie,“ pokrútil som hlavou. Nepovedala nič, ale o pár dní mi kuriér priniesol do Bratislavy mištičku tejto revúckej špeciality. Odvtedy sa Kukučínovi čudujem, že sa pri svojej tajnej, neoficiálnej návšteve zdržal v Revúcej len tri dni. Ja byť ním, sedím v Revúcej dodnes.

***V závere nášho rozhovoru by som vám, milý pán profesor, rada za-
blahoželala k vášmu minuloročné-
mu jubileu, popriala mnoho zdra-
via, milých a inšpiratívnych stretnutí
a ďalších rokov naplnených hlbokou
radosťou, svetlom, pravdou a krásou.
A samozrejme veľa príbehov ako na
dlani. ■***

Cez uši k duši

BEATA PANÁKOVÁ

Rok 2021 sa niesol v duchu osláv 95. výročia začiatku rozhlasového vysielania na Slovensku.

Bolo to v roku 1926, Bratislava sa po troch rokoch pridala k českému vysielaniu z Prahy, ktoré sa prvý raz ozvalo v roku 1923. Vôbec prvé pravidelné rozhlasové vysielanie v Európe sa ozývalo v angličtine od roku 1922, bolo to vysielanie BBC. Rozhlas sa stal technickým, kultúrnym a sociálnym fenoménom 20. storočia. Vo sfére umeleckej bol najskôr médium, sprostredkoval hudobné, dramatické a literárne diela, no veľmi skoro sa stal aj aktérom – na jeho pôde sa začali tvoriť čoraz špecificky rozmanitejšie rozhlasové umelecké diela. Kráľovským žánrom rozhlasovej tvorby sa dodnes nazýva rozhlasová hra. V druhej polovici dvadsiateho storočia si získala široký okruh verných poslucháčov medzi deťmi i dospelými. A svojimi možnosťami prilákala do rozhlasu mnoho skvelých autorov. V archíve sú stovky a stovky rozprávkových hier, hier pre deti a mládež, hier pre dospelých. Dnes, v dobe televízie, multiplexov a internetu sa už rady poslucháčov zúžili na naozajstných milovníkov a fajnšmekrov, ktorí veria a vedia, že zážitok z dobrej rozhlasovej hry je jedinečný. Radi sa ne-

chajú vtiahnuť do magického priestoru zvukohry a sluchohry, v ktorom sa poslucháč so svojou imagináciou stáva spoluhráčom.

V minulom roku sa odvysielalo množstvo informatívnych, publicistických, literárnych a hudobných relácií venovaných histórii a súčasnosti Slovenského rozhlasu. A v posledný deň roku, na Silvestra, mala premiéru rozhlasová hra Viliama Klimáčka, ktorá vznikla na objednávku dramaturgie na oslavu vlastných narodenín. Má názov **OSEM UŠÍ** a je to hra pre celú rodinu, ktorej v súčasnosti náleží programové okienko v sobotu popoludní na Rádiu Devín. Samotný autor o nej výstižne hovorí:

„Všetky hlavné postavy sú vymyslené a podobnosť so skutočnými osobami je síce možná, ale náhodná. Odohráva sa na Slovensku od roku 1938 do roku 1989, v zvukových krajinách, ktoré, podporené rádiom, formovali naše životy. Epilóg sa odohráva v tej istej krajine v roku 2038. Táto hra je počtou rozhlasovému médiu a ľuďom okolo neho a hoci nikdy nemôže vystihnúť komplexnú bohatosť jeho vývoja a his-

tórie, sústredí sa aspoň na štyri výrazné obdobia našich dejín, ktoré by bez rozhlasového vysielania boli celkom iné.“

Na realizácii sa podieľali režisér Jaroslav Rozsival, hudobný dramaturg Marek Kundlák, majster zvuku Stanislav Kaclik a herci Eduard Valašik, Dominika Žiaranová, Daniel Fišer, Lucia Hurajová, Dušan Kaprálik, Alfréd Swan, Ivan Romančík, Jozef Šimonovič, Helena Geregová a Juraj Predmerský.

Ako dramaturgička si môžem len predstavovať, akými ušami túto hru počúvali (a ešte budú počúvať v reprízach a z archívu na internete) rôzni členovia rodiny, rôzne generácie našich poslucháčov, a ako sa vpísala do ich duší.

Marta Hlušiková: Čo baby nedokážu, 2011

Prvá časť rozhlasovej hry sa odohráva za Slovenského štátu, rozprávačom, protagonistom je pätnásťročný chlapec.

VILIAM KLIMÁČEK

OSEM UŠÍ alebo Život s rádiom

CHLAPEC Povieť vám o mojich ušiach. Sú veľmi veľké.

ZVUK *Šumenie vetra v tráve.*

CHLAPEC Predstavte si, že vetrík strapatí trávku ako vlasy. Šuchoce, hýbe sa, on fúka, ale jednu vec rozhybať nedokáže, nech fúka, jak fúka.

ZVUK *Sekunda ticha.*

CHLAPEC Nepočuli ste? Ved' hovorím,

tá vec sa nehýbe a preto je tichá. Je to lopúch. Alebo si predstavte...

ZVUK *Zatrúbenie slona.*

CHLAPEC Správne, slon. Teda, neviem či správne. Slona som nikdy nevidel, iba v knihe. Píše sa rok tisíc deväťsto tridsať osem a v Bratislave slony nežijú. Zatiaľ. Možno raz... Počkáme si. No a tento...

ZVUK *Zatrúbenie slona.*

CHLAPEC Viete, kto má obrovské uši. Plachty. Väčšie, ako zmrzlinárov slnečník. Keby nimi zamával, možno by odletel. Tak presne vyzerajú moje uši. Čosi medzi lopúchom a sloním uchom. Vždy, ak môžem, nosím čiapku, ale niekedy to nejde. Noste v lete čiapku. Budú sa vám vysmievať. Akoby nestačilo, že vám na hlave rastú lopúchy. Ale má to jednu výhodu. Výborne počujem.

ZVUK *Prskajúci motor starého auta.*

CHLAPEC To je sused, ujo Weissman. Jazdí na červenej aerovke. Teda, viac ju opravuje, ako na nej jazdí...

ZVUK *Zatrúbenie, erdžanie koňa.*

CHLAPEC Fiakristi ho za to nemajú radi.

FIKRISTA Hamuj, šak idú kone!

ZVUK *Erdžanie, túrovanie motora, potom zvuk odchádzajúceho auta, výfuk strieľa.*

CHLAPEC Ja ho mám rád, lebo má koloniál a v ňom fantastické karamelky! Vždy, keď si našetrím pár halierov, idem si ich kúpiť.

FIKRISTA (kričí) Bodaj by ťa vykotilo na tej smradľavej mašine! Hijó!

ZVUK *Zaerdžanie, cmuknutie na koňa, klapot kopýt.*

CHLAPEC Bačigalský ho nemá rád, u Weissmana si kupuje len kyslé

uhorky, lebo sú najlepšie v Bratislave, ale možno, keby si kupoval karamelky, by ho mal radšej? Neviem, Bačigalský si rád vypije. Často na kozlíku zaspí a kôň ho sám dovedie domov. Potom počuť, ako jeho manželka kričí a to si radšej zapchám uši. Nie je dobré všetko počuť. Bývajú vedľa nás za stenou a možno aj preto otec kúpil tú vec...

ZVUK *Hádka za stenou, skreslený ženský hlas, nezrozumiteľný krik. Potom otvorenie dverí, kroky.*

OTEC Petrik, prekvapenie!

CHLAPEC Čo si doniesol?

OTEC Keď ti poviem, nebude to prekvapenie. Pomôž mi odbalovať.

ZVUK *Šuchotanie papiera.*

CHLAPEC Te...le..fun...ken?

OTEC Rádioprijímač! Zapojíme ho do zásuvky.

ZVUK *Zvuk vidlice a zásuvky. Štuknutie.*

CHLAPEC Svieti!

OTEC Toto sú slúchadlá. Daj si ich na uši.

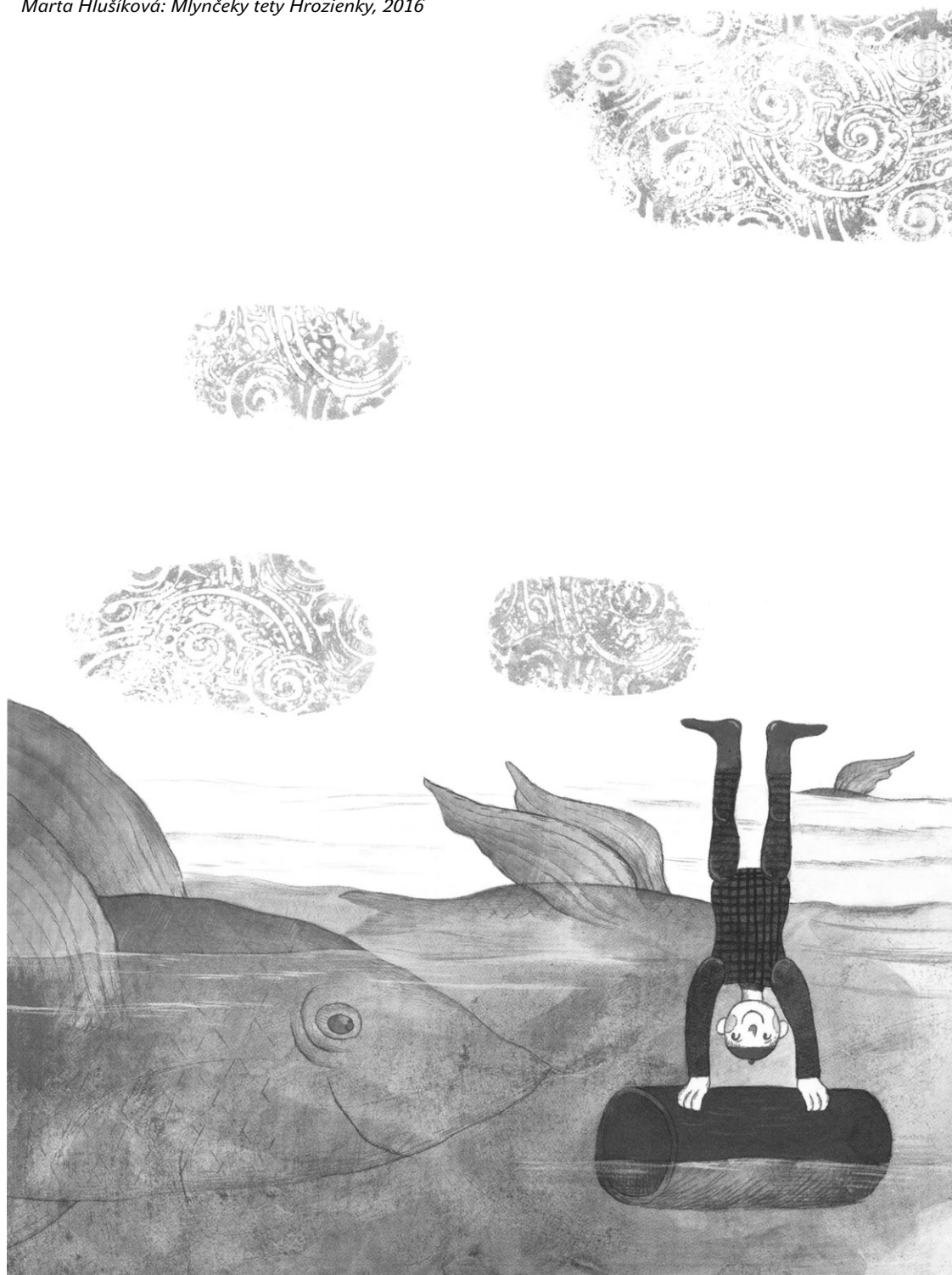
ZVUK *Pískanie rádia, ladenie, nájdená stanica - hrá ľudová hudba.*

CHLAPEC To je krása! Akoby mi hrali v hlave. Teraz sa už môžu hádať, koľko chcú!

ZVUK *Hudobný predel, ľudová hudba a la Jožko Pihík, hrá skreslene ako z malých reproduktorov v slúchadle. Potom hluk viacerých ľudí, tlmené hlasy, šuchot posúvaných stoličiek.*

HLASY Dobrý deň... zdravíčko... servus... už to ide?

CHLAPEC Odvtedy k nám začali chodiť ľudia. Otcovi kamaráti. Hovorili si rádiokoncesionári. Poskladali sa na ten rádioprijímač. Otec dal

Marta Hlušíková: Mlynčky tety Hrozenky, 2016

- najviac, preto je u nás. Chodia pár dní do týždňa počúvať. V strede stola, na čipkovanej dečke, stojí rozsvietený Telefunken, pozerá na nich svojím okom a vedú z neho drôty so slúchadlami. Šesť ľudí si ich nasadí na uši a počúvajú, svetelné oko hľadí ako malá, spokojná chobotnica, tenučké chápadlá má položené na ich hlavách a oni pokyvujú a tvária sa strašne vážne. To je na dospe-
lých divné, že sa vždy tvária strašne vážne. A že počúvajú Radiojournal. Keby počúvali hudbu, František Krištof Veselý by im hneď zlepšil náladu.
- ZVUK *Kúsok piesne F. K. Veselého Oj Zuzka Zuzička, deformovaný zvuk starého rádia, skreslenie reproduktora.*
- CHLAPEC Ale oni nie. Počúvajú radšej politiku.
- ZVUK *Kúsok Hitlerovho prejavu, skreslený ladením hvízdaním éteru.*
- CHLAPEC Všade sa strašne kričí. To je problém sveta, že sa prestalo hovoriť a začalo sa kričať. A rádio môže robiť, čo chce, môže vysielat krásnu hudbu aj pesničky, prostonárodné rozprávky aj pekné básne, ale keď niekto kričí, už nič iné nepočuť. Dnes, keď sa v nejakej krajine začne kričať, roznesie sa to rádiom do celého sveta. Rádio je strašne rýchle. Predtým trvalo, kým sa taký krik dostal až k nám. Bolo treba napísať o tom do novin, noviny vytlačiť a potom ich predať, kúpiť, prečítať. A dnes stačí len zapnúť Telefunken...
- OTEC Toho nemusíme počuť.
- ZVUK *Ladenie a preladenie, hrá klavírna znelka prestávkový automat.*
- CHLAPEC To je čo?
- ZVUK *Znelka prestávky - stále dookola, podfarbuje dialóg.*
- OTEC V rádiu majú prestávku. Nemôžu stále hovoriť, veď by zachrípli.
- CHLAPEC Keď budem veľký, budem v rozhlase hrať na klavíri prestávky. To by som dokázal, mám šikovné prsty. Krásne povolanie, sedieť v štúdiu a hrať dookola to isté. A možno by mi dovolili aj vymýšľať? Možno raz zložím nejakú pesničku.
- ZVUK *Prestávkovú hudbu preruší kvílenie sirén.*
- CHLAPEC Horí?
- OTEC To je len cvičenie, letecký poplach. Písali v novinách. Skúšajú sirény.
- CHLAPEC Otec, bude vojna?
- OTEC Československo má najlepšie pevnosti na svete. Stavali ich podľa Maginotovej línie a tá je neporaziteľná! Sudety sú chránené bunkrami, tadiaľ Nemci neprejdú. Aj za Bratislavou máme bunkre.
- CHLAPEC Videl som, v Petržalke! Boli sme s chalanmi na bicykloch a v poli stála pevnosť a vedľa nej vojak s puškou. Mal bodák!
- OTEC Vieš, veci sa niekedy dejú ináč, než by sme chceli... ale myslím, že ak Hitler zaútočí, pár týždňov sa ubránime a zatiaľ nám prídu Francúzi a Angličania na pomoc.
- ZVUK *Predelová hudba - fragment francúzskej piesne, podfarbený škvrcaním šelakovej platne. Podfarbuje chlapcov monológ.*
- CHLAPEC Ale Francúzom a Angličanom sa nechcelo chodiť tak ďaleko a preto išli len kúsok, do Mníchova, kde s Hitlerom podpísali dohodu, že si môže nabrúsiť nožík a odrezať si z Československa, koľko len chce.

- A on si odrezal nemecké pohraničie. Tak sme prišli o bunkre, ktoré boli zrazu k ničomu a aj o spojencov, ktorí nás vymenili za chvíľu pokoja. Asi boli tiež k ničomu. Mal z toho byť večný mier, ale večnosť trvala len pár mesiacov.
- ZVUK *Francúzska pieseň v podkrese ostro končí.*
- CHLAPEC V Bratislave už neboli najhluchšie električky ani autá a aerovka pána Weissmana už vôbec nie. Asi na nej prestal jazdiť, lebo som ho už mesiac nevidel. Kone si oddýchli len na chvíľu, lebo najhluchšie zrazu boli...
- ZVUK *Pochod po dlaždiciach.*
- CHLAPEC ...čizmy. Trochu som sa ich bál, ale len trochu. Vymyslel som, ako na to. Stačí si rýchlo zakrývať a odkrývať uši... takto...
- ZVUK *Pochodovanie čížiem je prerušované krátkymi pauzami ticha.*
- CHLAPEC ...a čoho ste sa báli, je zrazu smiešne.
- GARDISTA Oddiel, spievať!
- SPEV Rež a rúbaj do krve...
- ZVUK *Spev s pochodom sú prerušované krátkymi pauzami ticha, ako detská hra na zakrývanie uší.*
- SPEV ...nebude to poprvé, dočia! Slovák na Slovensku pánom nebude!
- ZVUK *Prerušovaný zvuk končí. Pochod a spev odchádzajú do diaľky.*
- OTEC Peter! Čo si robíš s ušami?
- CHLAPEC Kvákanie.
- OTEC Aké kvákanie?
- CHLAPEC Rýchlo si zakrývaj uši ako ja!
- ZVUK *Nasledujúca otcova veta je prerušovaná „zakrývaním uší“.*
- OTEC Nemám na hlúposti čas. Peter! Peter!
- ZVUK *Prerušovanie stop.*
- OTEC Počúvaj ma!
- CHLAPEC Vieš, kto pochodoval vpredu? Bačigalský! On už nie je fiakrista?
- OTEC Zatvor oblok!
- CHLAPEC Prečo má čiernu uniformu?
- ZVUK *Zatváranie obloku.*
- OTEC Teraz je gardista.
- CHLAPEC Mne sa tá uniforma páči. Ty nebudeš gardista?
- ZVUK *Plesnutie zaucha.*
- CHLAPEC (plačlivo) Čo som urobil? Prečo si ma udrel?!
- OTEC Prepáč, stratil som nervy.
- CHLAPEC Keby žila mama, toto nikdy nedovolí!
- ZVUK *Bežiace kroky, zabuchnutie dverí.*
- OTEC Peter! Peter!
- ZVUK *Beh po dlažbe, ruch ulice, dychčanie, otvorenie dverí na koloniále, vrznutie, zazvoní zvonček. Teraz sme v obchode, rádio ticho hrá nejaké tango.*
- CHLAPEC Pán Weissman! Pán Weissman!
- GARDISTA Čo by si rád?
- CHLAPEC Pán Bačigalský?
- GARDISTA Hovor mi veliteľ.
- CHLAPEC Hľadám pána Weissmana.
- GARDISTA Nie je tu.
- CHLAPEC A pani Weissmanová?
- GARDISTA Čo od nich chceš?
- CHLAPEC Karamelky.
- ZVUK *Štrnganie mincí.*
- CHLAPEC Mám na štyri.
- GARDISTA Šikovný chlapec. Páči sa ti moja uniforma?
- CHLAPEC Páči.
- GARDISTA Berieme aj mladých.

CHLAPEC Spýtam sa otca.
 GARDISTA Bol legionár, čo?
 CHLAPEC Je hrdina. Bojoval.
 GARDISTA Na nesprávnej strane. Ty musíš mať rozum. Treba si vybrať správnu stranu.
 ZVUK *Otváranie sklenenej dózy, prehrabovanie sa v karamelkách.*
 GARDISTA Tu máš. Šesť karameliek.
 CHLAPEC Mám len na štyri.
 GARDISTA (smiech) To je dar od Hlinkovej gardy.
 ZVUK *Mince položené na stôl.*
 GARDISTA Drobné si nechaj. Je to zadarmo.
 CHLAPEC Pánovi Weissmanovi budú chýbať.
 GARDISTA Tomu už nič nebude chýbať. Židov sme odviezli preč, do Poľska, postavia si tam domy a budú pracovať. A o ich majetok sa postaráme.
 ZVUK *Štuknutie, hudba z rádia stíchne.*
 CHLAPEC To je rádio pána Weiss...
 GARDISTA A ja si ho beriem! Si otravný jak tvoj otec! Obchod teraz patrí mne, aj s rádiom. Arizoval som ho. Zober si karamelky a vypadni!
 ZVUK *Beh po schodíkoch, zazvonenie zvončeka, zatvorenie dverí v kolóniále. Nasledujúci monológ ticho podfarbuje dobová inštrumentálna hudba.*
 CHLAPEC Od toho dňa Bratislava stmavla. Všade som videl len čierne uniformy. Bola vojna a hralo sa stále viac hudby. Ľudia chodili tancovať, aby zabudli. Vyhrávalo sa v kaviarňach, ale najviac v rádiu. Hrali ako o život. Zdalo sa mi, že čím je na svete horšie, tým viac hudby sa hrá. Ale možno si len vymýšľam, lebo mám veľké uši. Hudba bola

Paula Sabolová:
 Vrkôčkine tajné
 objavy, 2010

dobrá, ale vždy, keď v éteri začali rečniť o mocnom nemeckom národe ako o našom priateľovi, otec okamžite vypínal rádio. Ten, kto dal odviezť pána Weissmana, nemôže byť náš priateľ. Ani moji susedia, ktorí sa už nevedeli dočkať, kedy Weissmanovcov odvezú, aby im mohli zobrať nábytok. Pred rokom si našetrili na posteľ z orechového dreva a zrazu vidím, ako ich ktosi na vozíku vezie preč. A ďalší sa ťahali o periny. Ľudia sú divní. A koloniál sa strašne zhoršil. Bol špinavý, v kútoch boli pavučiny, lebo pani Bačigalskej sa nechcelo upratovať. A nemala už tie výborné karamelky, len akési kyslé cukríky, na ktoré sa lepili muchy a prach.

ZVUK *Rádio, zvuk ladenia.*

OTEC Peter, zastre okno! A zavor dvere do kuchyne.

CHLAPEC Zase ideš počúvať? Vraj za to zatvárajú do väzenia.

OTEC Opri vankúš o záves, nech ho dobre pritlačí.

ZVUK *Zastieranie závesu.*

CHLAPEC To nepomôže. Ak má niekto lopúchy, ako ja, počuje nás aj cez vankúš.

OTEC Nemudruj a dones mi stoličku.

ZVUK *Hrkot stoličky, ťahanej po podlahe.*

CHLAPEC (pošepky) Londýn?

OTEC Nie. Bystrica. U nás sa čosi deje, chlapi hovorili.

ZVUK *Fragment originálneho vysielania povstaleckého rádia - výzva na príchod do Banskej Bystrice, postupne prejde do hukotu vlaku. Pravidelné nárazy kolies a fučanie parnej lokomotívy podkresľujú monológ.*

CHLAPEC Na druhý deň sme už s otcom sedeli vo vlaku do Banskej Bystrice. Vagóny boli plné ľudí, ktorí počuli to isté vysielanie ako my. Keby nemali rádio, ostali by doma, lebo noviny o povstaní nepísali. A keď písať začali, bolo veľmi ťažké dostať sa

Marta Hlušíková:
*Mlynčeky tety
Hrozienky, 2016*

- na stredné Slovensko, lebo na cestách boli hliadky. Všetci vo vlaku boli veľmi vzrušení a chystali sa bojovať proti Nemcom. Môj otec tiež. Bol som naňho hrdý, ale bál som sa. Viem, že v légii zažil hrozné veci, aj keď nikdy o nich nehovoril. Prvé roky vraj kričal zo spánku, ale to som ešte nebol na svete. Sedel som vo vagóne a pozeral sa, ako za oknami ubieha krajina.
- ZVUK *Na chvíľu zosilniť hluk podvalov, sipenie lokomotívy.*
- CHLAPEC Toto bol posledný vlak, ktorý z Bratislavy pustili. Otec ma zaviezol k dedkovi do Telgártu a potom ma objal a povedal, že sa vráti. Otočil sa, ale v očiach mal slzy. Vtedy som ho druhýkrát v živote videl plakať. Prvý raz, keď zomrela mama a potom teraz. U dedka bolo fajn, len mi chýbalo naše rádio. Tak som sa túlal horou a počúval som lesnú hudbu.
- ZVUK *Spev vtákov v lese, rôzne druhy.*
- CHLAPEC Predstavoval som si, že vtáci sú muzikanti a ja ich dirigujem. Budem dirigentom v rozhlase. Hrať na klavíri cez prestávku sa mi už nechce, lepšie je dirigovať. Zatiaľ len sýkorky a vrabce, sem tam nejakú vranu, ale musím trénovať. Zdvíham vedrá s vodou a nosím ich dedkovi, aj keď vodu nepotrebuje. Posilňujem ruky. Taký dirigent musí strašne rýchlo mávať. Narobí sa, potrebuje silné ruky. Takže – idem dirigovať...
- ZVUK *Chlapec dychčí... „diriguje“...*
- CHLAPEC Raz, raz... ta... ta... ta... ta...
- ZVUK *Do toho rytmicky primiešavať postupne rôzne vtáky ako „vtáčiu symfóniu“, rytmus udržiava chlapcovo „ta... ta“.*
- CHLAPEC Ta... ta... ta...
- ZVUK *Po chvíli idyla končí, lebo sa z diaľky pridávajú výstrely.*
- CHLAPEC Hráme! Lesný orchester! Nahlas! Ta... ta... ta... ta!
- ZVUK *„Vtáčia symfónia“ vrcholí, počuť občas výstrely dela, z diaľky škripot tankových pásov.*
- OTEC (zadýchane) Peter! Peter!
- CHLAPEC Otec! Ty si prišiel?!
- OTEC Musíš ihneď so mnou! Nemci sem idú s tankami!
- CHLAPEC Idem pre dedka!
- OTEC Už je neskoro...
- ZVUK *Výbuch. Nemecké výkriky, výstrely pušiek a samopalov.*
- CHLAPEC Nesmieme ho tam nechať!
- OTEC Peter... už mu nepomôžeme.
- CHLAPEC To nie sú Nemci! To sú gardisti!
- OTEC Pohotovostný oddiel Hlinkovej gardy. Sú horší ako Nemci.
- CHLAPEC Strieľajú do našich susedov!
- ZVUK *F. K. Veselý – pieseň Dedinka v údolí, podfarbená slovenskými rozkazmi, strelbou, výkrikmi. Mix gýčovitej piesne so zvukmi brutality...*
- OTEC Bež! Bež za mnou! Nezastavuj sa!
- ZVUK *Pieseň sa po pár slovách začne opakovať ako zaseknutá, preskakujúca platňa, postupne ju počujeme stále menej, v popredí je beh lesom, praskanie konárov, dychčanie muža a chlapca. Výstrely už len z diaľky...*
- (Úryvok) ■

O dramatikke bábkového
divadla po roku 2000.

LENKA DZADÍKOVÁ

Ako sa inscenátori stávajú dramatikmi

V oblasti teórie bábkového divadla pretrváva otázka, či potrebuje tento divadelný druh špecificky profilovaných dramatikov. K dramatickej literatúre pre bábkový dnes radíme dramatisácie, úpravy a adaptácie pre bábkové divadlo od tvorcov konkrétnej inscenácie, ale i libretá nonverbálnych inscenácií. Bábkové hry to nie sú len texty, ktoré vopred napíše dramatik, ale aj texty, ktorých vznik je súčasťou inscenačného procesu.

Na Slovensku nemôžeme v súčasnosti hovoriť o bábkových hrách ako autonómnych knižných, literárnych dielach. Po roku 2000 také v slovenskom divadelnom priestore takmer nejstávajú. To v kontexte celkového vývoja divadla po roku 1989 nie je prekvapivé. S tým súvisí aj fakt, že ak vznikne dramatisácia či adaptácia pre bábkové divadlo, ktorej výsledkom je aj zdokumentovaný text, nezaznamenali sme prípad, že by ho využil iný tvorivý tím a na jeho základe vytvoril vlastnú inscenáciu. Zachované dramatické texty tak už plnia len dokumentačnú funkciu v archívoch diva-

diel či pamäťových inštitúcií.

Dramatická tvorba pre bábkové divadlo po roku 2000 sa nevyznačuje osobitou estetikou, či novou vlnou mimoriadne produktívnych autorov. Sledujeme dramatikov a dramatičky, ktorí tvoria plynule od osemdesiatych rokov, iní v tomto čase nastupujú do bábkarského diania. Ide o solitérov, medzi ktorými môžeme nájsť spojitosti ako absolvovanie rovnakého štúdia, či práca pre rozhlas.

Po roku 2000 plynule v tvorbe pokračujú Ondrej Spišák a Iveta Škripková. Hry píše už desaťročia, kontinuálne prechádzajú z počiatkov tvorby v osemdesiatych rokoch do rokov deväťdesiatych a pracujú aj po roku 2000. Rozdiel medzi nimi je, že *Ondreja Spišáka* (1964) neoznačujeme ako dramatika. Je však autorom desiatok spracovaní prozaických i básnických predlôh. Ide vždy o prácu na texte pre konkrétnu inscenáciu, konkrétny súbor. *Ivete Škripkovej* (1960) okrem iných profesijných prívlastkov patrí aj označenie dramatička. Texty píše nielen pre vlastné inscenácie vo svojom domovskom Báb-

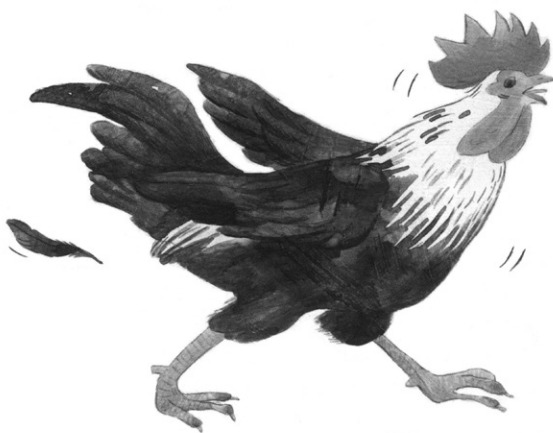
kovom divadle na Rázcestí v Banskej Bystrici, ale aj pre inscenácie iných režisérov a režisérok v bábkových aj činoherných divadlách. Zúčastňuje sa súťaží dramatických textov, jej práce boli publikované v zbierkach hier a uviedli ich slovenské aj zahraničné divadlá. Škripková teda tvorí aj autonómne literárne diela, ktorých vznik nie je spätý s tvorbou konkrétnej inscenácie.

Po roku 2000 ustáva práca *Jána Uličianskeho* (1955) v oblasti dramatickej literatúry pre bábkové divadlo. Naďalej plodný autor iných literárnych druhov napísal v tomto období len text pre svoju inscenáciu *Zvonkohra* (2013) v Bábkovom divadle v Košiciach.

Od roku 2003 existuje súťaž o pôvodný dramatický text pre deti a mládež *Artúr*. Do súťaže sa môžu autori zapojiť aj s bábkovými hrami. Súťaž vyhlasuje Bábkové divadlo Žilina, spoločiatku v spolupráci s Divadelným ústavom, neskôr s Národným osvetovým centrom. Po štvrtom ročníku vydal Divadelný ústav zbierku najúspešnejších textov *Artúr 2003 – 2007*, hry z nej však profesionálne divadlá neinscenujú. Víťazné texty prvých ročníkov v zmysle štatútu súťaže uviedli v Bábkovom divadle Žilina. Ani tie však nemožno považovať za bábkové hry, neoznačili ich tak ani samotní autori.

**Autor – inscenátor,
autorka – inscenátorka**

Na prelome milénia do divadelného diania výraznejšie vstupujú absolventi a absolventky Katedry bábkarskej tvorby na Divadelnej fakulte Vysoké školy múzických umení v Bratislave. Prvým absolventom odboru bábkarská

Hana Košková: *Poludnica z Čerepeša*, 2010

réžia a dramaturgia na VŠMU bol *Tomáš Hudcovič* (1973). Štúdium ukončil v roku 1998. Jeho dramatická tvorba je spojená s inscenáciami žilinských divadiel. Napísal hry, ktoré potom režíroval v tamojšom Mestskom divadle a Bábkovom divadle. No až hra *Dlhý – Široký – Bystrozraký* (2007), ktorú napísal pre svoje THeatro Štvorkolka je bábková. O štyri roky neskôr ako Hudcovič, absolvoval odbor bábkarská réžia a dramaturgia režisér tvoriaci pod pseudonymom *Gejza Dezorz* (1978). Po niekoľkých inscenáciách, ktoré nastudoval v slovenských bábkových divadlách, založil vlastný súbor *Dezorzovo lútkové divadlo*. V jeho prácach sa zaujímavo prelínajú inšpirácie tvorbou kočovných bábkarov a čerpanie z rozsiahlych zdrojov popkultúry. Je autorom rozhlasových aj bábkových hier, patrí ku kontinuálne tvoriacim autorom tohto obdobia a v súčasnosti opäť tvorí aj v zriaďovaných divadlách.

Medzi najvýraznejších absolventov odboru bábkarská réžia a dramaturgia, ktorí nepretržite tvoria v tejto oblasti, patrí *Peter Palik* (1979). Je

autorom prozaických rozprávok, divadelných a rozhlasových hier, úprav a dramatinizácií. Napísal aj viacero pôvodných bábkových hier. Palikova literárna tvorba má široký žánrový i tematický záber. Jeho texty majú v sebe silnú divadelnosť a humor.

Gejzu Dezorza a Petra Palika spája fakt, že pracujú pre bábkové, činoherné divadlá aj pre rozhlas a námety často realizovali v oboch druhoch umenia. K rozhlasovej tvorbe ich priviedol pedagóg Ján Uličiansky, ktorý ich počas štúdia viedol aj na seminároch autorskej tvorby.

K spomenutým autorom – absolventom Katedry bábkarskej tvorby neskôr pribúdajú aj ženské autorky (a režisérky) – Lena Steal Kohut, Zoja Zupková, Zuzana Kollárová a Silvia Vollmannová. Každá z nich odlišne poníma bábkové divadlo, jeho výrazové prostriedky a možnosti. Zoja Zupková (1978) vyštudovala na Katedre bábkarskej tvorby najprv bábkarskú scénografiu a následne aj bábkarskú réžiu a dramaturgiu. Od počiatku jej režisérskych práce sa silne prejavovalo jej výtvarné vzdelanie i dominancia tejto optiky. To možno badať aj v jej hre *Ryba rohatá alebo toto nie je ryba* (2013). V úvodnej poznámke priamo popisuje premenu predmetu na bábkku. Hra má silné environmentálne posolstvo. Rodina dorazí k potoku, no nájde tam nelegálnu skládku odpadu. Aby rodičia rozveselili syna, premieňajú odpadky (plastové fľaše a pod.) na vodné živo-

číchy. Je tu teda jasne daná premena – motivácia, prečo sa má hrať bábkami. Rovnako je tomu aj v jej dramatinizácii rozprávky českej autorky Olgy Černej *Zázračná baterka* (2016). Tu použitie bábkky „odôvodňuje“ oživenie veci pomocou zázračnej baterky, ktorej svietenie na predmet spôsobí jeho premenu na živú bytosť.

Medzi výrazné absolventky bábkarskej réžie a dramaturgie na VŠMU patrí aj Silvia Vollmannová (1991). Už jej študentské práce mali jasné kontúry osobitej poetiky, ktorá spája postupy činoherného, bábkového, autorského a dokumentárneho divadla. Zaujímavý je jej text k absolventskej inscenácii *budbabkar.2015* (2015). Je bábkový nie svojím formálnym zaradením (nie je to bábková hra), ale obsahom. Jeho témou sú strasti študentov a študentiek bábkoherectva, ich výpovede o spoznávaní prostriedkov bábkového divadla, boj s predsudkami o bábkarskom umení i stretnutia s realitou vo svete „mimo školy“. Vollmannová text vyskladala z autentických výpovedí a spomienok svojich spolužiakov – absolventov KBT z roku 2015. Začína sa nástupom na VŠMU a internát je výpovedou o osamostatňovaní sa a prekonávaní prekážok, ktoré prináša odchod na vysokú školu. Zaujímavé sú pasáže, ktoré spracúvajú reálie z divadelného prostredia. Trefne, s humorom a aj dávkou irónie zaznamenávajú skúsenosti adeptov na profesionálnych bábkohercov a bábkoherečky: „Ak existuje bábkarský národný sviatok, tak je to podľa mňa Mikuláš. Na Mikuláša majú všetci kšefty,¹ konštatuje postava Mirka. Je to narážka na fakt, že v predvianočnom čase nepomerne stúpa záujem o divadlo pre deti a obzvlášť pre

1 Vollmannová, Silvia a kol. *budbabkar.2015*.

[Text Lýdie Petrušovej. Nečíslované.]

Nevydané tlačou, archív L. Petrušovej.]

2 Tamže.

Bábkové divadlo v Košiciach, Košický Betlehem (Foto archív BDKE).

bábkové divadlá je to obdobie zárobkovej činnosti.

Dramatická postava Peťo opisuje fyzicky náročné dianie za paravánom bábkového divadla. S humorom ironizuje anonymnosť bábkarov „skrytých“ za bábkami: „Po každom predstavení sa cítim ako po dostihoch. Som stále v predklone, aby mi netrčal ani kúsok hlavy spoza paravánu. Po pravej ruke mi behajú mravce ako po mŕtvoľe a dľaň mám takú spotenú, že cítim, ako po nej stekajú kvapky potu až kým ich nevypije suknička maľušky. Kolenáčky prebieham krížom-krážom za paravánom, hmatom ľavej ruky sa snažím identifikovať druhú maľušku, do toho nesmiem zabudnúť buchnúť na bubník, aby som dal znamenie Kláre, ktorá už pripravená na Maťovom chrbte drží plech a hrmí. Keď konečne skončíme,

som po dostihoch. Necítim si kríže, nemám koléná, ani pravú ruku, ľavá ešte trochu pulzuje. A do toho kričí akési dečko: „A kedy prídu herci?“² Hra je dokladom doby, zaznamenaním niektorých reálií. Obsahuje aj výrazne osobné výpovede zo súkromia jej tvorcov.

Väčšina Vollmannovej tvorby je venovaná dospelým divákovi. Pre svoje inscenácie v Bábkovom divadle v Košiciach napísala hry *Ako sa ťahá repka* (2015) a *Prečo* (2021).

Spomenuli sme absolventov a absolventky odboru bábkarkej réžie a dramaturgie na VŠMU, ktorí tvoria aj vlastné dramatické texty. Štúdium bábkarského umenia však Slováci a Slovenky absolvujú aj na Divadelnej fakulte Akadémie múzických umení v Prahe. Réžiu bábkového a alternatívneho divadla na tejto katedre absolvoval

Hana Košková: Poludnica z Čerepeša, 2010

v roku 2013 aj *Šimon Spišák* (1987). Je to tvorca so svojskou poetikou, ktorú kreujú práce v bábkových či komunitných divadlách, v profesionálnych i ochotníckych súboroch. Jedným zo základných znakov jeho tvorby je, že pri vzniku dramatického textu (dramatizácie) pracuje bez bázne k predlohe. V prípade Šimona Spišáka, ktorý v súčasnosti výrazne zasahuje do diania v divadelnej tvorbe pre deti, je náročné hľadať hranicu toho, čo je bábkové a čo nie je.

Autorov a autorky sme dosiaľ uvádzali v kontexte ich štúdiá na bábkarských katedrách. Ak zachováme optiku vzdelania, vznikne malá skupina tvorcov so vzdelaním v odbore činoherná réžia a dramaturgia, ktorí pracovali v bábkových divadlách a vytvorili teda aj bábkové hry. Za všetkých

spomeňme *Katarínu Jánošovú* (1987), absolventku dramaturgie na VŠMU. V rokoch 2011 až 2019 bola dramaturgičkou Bratislavského bábkového divadla. Napísala pre tento súbor pôvodné bábkové hry i dramatizácie. Na základe *Vianočnej koledy* Charlesa Dickensa vznikla hra *Zvláštne Vianoce strýka Odrala* (2011) a na námety knihy Zdeňka Svěráka hra *Pán Safaládka a pán Špajdlička* (2014). Z oblasti českej beletrie pre deti čerpala Jánošová aj pri vzniku hry *Myška nie je líška* (2014). Jej námetom je rozprávka *Myši patří do nebe* spisovateľky Ivy Procházkovej. Výsledný text je spoluautorstvom Jánošovej a Petra Palika, ktorý bol režisérom inscenácie. Texty piesní napísal Martin Geišberg. I pri hre *Vianočná pohľadnica* (2014) vychádzala Jánošová z českej literatúry pre deti.

Ani tu však nejde o vernú dramatizáciu. Z knihy Zbyňka Malinského *Vánoční pohádky* prebrala Jánošová niektoré motívy a vytvorila autonómny text.

Takmer všetci autori a autorky sledovaného obdobia písali bábkové hry priamo pre svoje inscenácie. Sú to režiséri, režisérky, či dramaturgovia a dramaturgičky, pre ktorých je vznik dramatického textu súčasťou inscenačného procesu. Z tejto skupiny sa vyčleňuje *Michaela Zakuťanská* (1987), ktorej okrem prívlastku dramaturgička patrí aj označenie dramatička. Píše hry predovšetkým pre činoherné súbory, no je autorkou aj dvoch textov na objednávku Bratislavského bábkového divadla. Ide o adaptácie knihy *Opice z našej police* Kristy Bendovej a rozprávky *Chrochtík a Kvíkalka na cestě za blýskavým prasátkem* českej spisovateľky Ester Starej. Pri dramatizácii *Opice z našej police* (2013) ostala dramatička verná predloha, no pripísala zaujímavý dejový rámec, v ktorom traja dospelí synovia prišli na obed k svojej matke a spomínajú na detstvo a svoje plyšové opice.

Podstatne väčší je autorský vklad pri adaptácii druhej predlohy. Nejde tu len o dramatizáciu, ale vznik autonómnej hry inšpirovanej predlohou. Dramatička nazvala hru *Zlaté prasiatko* (2015). Stavia do opozície dedinu a mesto. Zalúbený pár prasiatok Kroch a Kvik sa krátko po svadbe vyberie na výlet do Praslavy, aby tam našli zlaté prasiatko, o ktorom v televíznych správach počuli, že prináša šťastie. Sú očarení možnosťami veľkomesta, stretajú rôznych obyvateľov a po peripetiách prichádzajú k záveru, že nepotrebujú zlaté prasiatko, lebo šťastie sa schováva v hodnotách, ktoré vyznávajú. Navy-

še Kvikuška v závere prezrádza, že už jedno zlaté prasiatko nosí vo svojom brušku.

Rozmanité okruhy tvorby

V bábkových hrách po roku 2000 nachádzame široké spektrum tém, predlôh a inšpirácií. Nadalej platí, že väčšina tvorby je určená detskému percipientovi. Preto aj tematicky prevládajú rozprávkové motívy a postupy. Vzniklo množstvo adaptácií ľudových a tradičných rozprávok. Často ich pripravili interní členovia divadiel a dôvodom bolo nevyhnutné doplnenie repertoáru o klasický – divákovi známy – titul.

V sledovanom období napísali dramatici aj dva zaujímavé cykly bábkových hier. Približne v rovnakom období rokov 2003 až 2008 vznikalo v Bratislavskom bábkovom divadle Babradlovanie – cyklus troch rozprávok zo starého Prešporka a v Bábkovom divadle v Košiciach tri hry pracujúce s postupmi a motívmi ľudových rozprávok a ľudovej kultúry.

Autorská dvojica scenárista *František Malec* (1959) a herec, režisér a textár *Vladimír Zetek* (1968) sa sformovala pri písaní televíznych scenárov relácie pre deti súkromnej televízie. Krátko na to pripravili pre Bratislavské bábkové divadlo moderné rozprávky inšpirované reáliami z histórie Bratislavy, trilingvizmom Prešporka, panovníkmi i miestnymi stavbami. Hry spája škriatok Babradlo, ktorého meno vzniklo z písmen názvu Bratislavského bábkového divadla. Rámec hier teda vytvára divadlo v divadle. V hre *O bratislavskej hradnej kuchárke* (2003) sa Babradlo stretne s herečkou

Zuzkou a zaangažuje ju do rozprávky. Ocitne sa na Bratislavskom hrade v 18. storočí. Ako kuchárka varí pre Máriu Teréziu a jej potomkov. Hrad obýva aj Duch, ktorý usiluje o lásku Dušičky z Viedne. Tá však nezvládne hluk a neporiadok, ktorý robia deti a odchádza. Duch z pomsty otrávi jedlo a všetci členovia kráľovskej rodiny majú problémy so žalúdkom. Obvinia kuchárku. Všetko sa však napokon vysvetlí a skončí šťastne. V príbehu je dvojnásobný motív lásky (Duch a Dušička, Kuchárka a Učiteľ hudby), vtipné poňatie kráľovskej rodiny a dobre spracovaná aj prítomnosť šestnástich detí (efektne vymyslenými kolektívnymi scénami).

Na výbornú hru nadviazala druhá časť cyklu *O soche zalúbených* (2006). Babradlo stretáva potulného herca,

- 3 BADIN, Ádám. Ako sme šli do Betlehema. In PREDMERSKÝ, Vladimír – SOGEL, Ivan. *Od Gulivera k Filipkovi : 50 rokov Bábkového divadla v Košiciach*. BDKE a DÚ: Košice, 2009. s. 140.
- 4 BADIN, Ádám. *Zlaté pierko*. s. 2. [Nevydané tlačou, dostupné v špeciálnej knižnici Divadelného ústavu Bratislava.]
- 5 BORÁROS, Szilárd. „...dieta, ktoré bude spasiteľom“. In PREDMERSKÝ, Vladimír – SOGEL, Ivan. *Od Gulivera k Filipkovi: 50 rokov Bábkového divadla v Košiciach*. BDKE a DÚ: Košice, 2009. s. 135.
- 6 Z publikovaných rozhovorov s tvorcami vyplýva, že hoci U. S. Steel bolo finančným partnerom inscenácie, nebol to ich zámer, s ktorým pracovali od začiatku ako s marketingovým kalkulom. Najprv sa do hry dostalo U. S. Steel ako fabrika nezameniteľne spätá s Košicami, ako neodmysliteľná realia a až neskôr fabrika inscenáciu finančne podporila.

ktorý hráva jeho príbeh o hradnej kuchárke. Má veľký úspech a pýta sa, či Duch nepozná aj iný. Druhým Babradlovým príbehom sprevádza pes, ktorý patrí mäsiarovi Lalokovi a mačka, ktorá patrí slúžke Hanke. Najbohatší mäsiar v Prešporke chce Hanku za ženu. Láska však vzplanie medzi ňou a študentom Svetozárom, ktorý sa ubytuje u jej panej Ester. Opäť dochádza k falošnému obvineniu, no pod hrozbou, že Laloka Duch premení tiež na ducha, sa k svojej lži o krádeži prizná. Tomu všetkému sa prizera sochár, ktorý práve tesá Rolandovu sochu. Trilógiu uzatvoril text *O poslednom dunajskom vodníkovi* (2007), v ktorom sa z posledného vodníka stal mlynár na Vydrici. Ešte predtým však jeho deti pomôžu poraziť Napoleona počas obliehania Bratislavy.

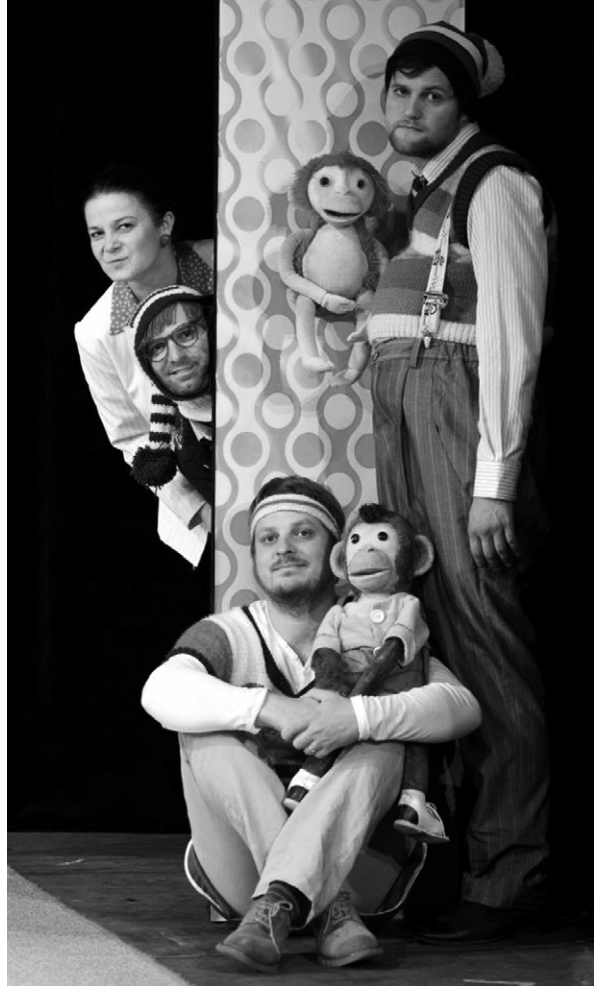
Ide o veľmi zručne napísané hry, v ktorých autori nenásilne spracovali historické reálie. Majú inteligentný humor, dobre napísané piesňové texty. Vladimír Zetek je autorom aj ďalších hier, bábkových hier i piesňových textov a to najmä pre svoje súkromné divadlo Žihadlo a súbor Divadlo na Hambálku Malacky.

Režisér Ádám Badin (1965) napísal pre svoje inscenácie v Bábkovom divadle v Košiciach tri hry. *Braček Jelenček* (2003) je dramatisácia príbehu zaznamenaného Pavlom Dobšinským. *Zlaté pierko* (2005) je oproti prvému textu výrazne prepracovanejší. Badin spracoval motívy a postavy z viacerých Dobšinského rozprávok. Na proces jej vzniku a rozdiel medzi prvou a druhou hrou neskôr spomínal takto: „Z dedinského folklóru sme sa preniesli do sveta hračiek z remeselníckych dielní 19. storočia, ktoré mali na Slovensku bohatú tradíciu. Objavil som rozprávky, kde sa

tieto dva svety prírodný – vidiecky a remeselnícky – mestský prelínajú a dopĺňajú.”³ Badinova rozprávka je o Jankovi, ktorý od priateľa Hada dostane tri čarovné predmety. Ako pastier u Kráľa skolí troch drakov, získa tri zámky, splní tri úlohy pyšnej princeznej a získa ju za ženu. Tá až keď pokorí svoju pýchu, stáva sa kráľovnou tých troch zámkov. Text je obohatený o ľudové piesne. Úvodnú však napísal autor a zapracoval do nej aj tradičný oznam, ktorý sa po roku 2000 stal neodmysliteľnou súčasťou začiatku divadelných predstavení. Posledná veta piesne znie: „Svetlo už zhasína, o chvíľu začneme, ústočká zavrieme, mobily vypneme.”⁴

Vyvrcholením Badinovej trilógie bol *Košický Betlehem alebo Ježiško u nás* (2007).

K jej vzniku sa vyjadril aj výtvarník následnej inscenácie Szilárd Boráros: „Obrovským žriedlom pre nás bola tvorba a dielo etnografa, teatrológa Martina Slivku. Ádám Badin dva roky študoval vianočné rituály, vývoj jasičkových hier: prečo sa vojaci volajú Stacho a Fedor (resp. Eustach a Teodor), prečo Valasi, ako sa biblický príbeh spojil s ľudovým vianočným divadlom. Ako sa bábkové divadlo v 21. storočí vnorí do koreňov tradície, čo chce zvestovať dnešnému človeku.”⁵ Ide o parafrázu na betlehemskej hru. Prvý výstup hry je stvorenie sveta a vyhostenie z raja. Nasleduje putovanie Jozefa a tehotnej Márie po Košiciach. Neprijme ich majiteľ butiky ani majiteľ diskoklubu. Taxikár ich zavezie na okraj mesta a oni idú o nocľah prosiť do košickej fabriky U. S. Steel.⁶ Tretia časť je narodenie Krista a pastierska hra, teda putovanie za betlehemskej hviezdou a odovzdávanie darov malému Ježiško-

*Bratislavské bábkové divadlo,
Opice z našej police (Foto archív BBD).*

vi, príchod troch kráľov a vraždenie neviniatok. Herodes je v tomto spracovaní šéf košického podsvetia a nakoniec si po neho príde Smrtka.

V originálnom Badinovom spracovaní betlehemskej hry sa teda snúbia tradície a ľudové zvyky s urbánnym, popkultúrnym a lokálnym. V hre vystupujú anjeli, traja kráľi, valasi, ale i riaditeľ železniarní, či obyvateľ neslávne známeho sídliska Luník IX. V hre je obsiahnutá znalosť ľudových zvyklostí a organické prepojenie s realiami mesta Košice. Patrí k tomu najoriginálnejšiemu, čo k téme Vianoc v oblasti bábkovej hry na Slovensku vzniklo.

Texty s vianočnou tematikou sú pevnou súčasťou dramatickej tvorby pre bábkové divadlá. Po roku 2000 majú rôznu štruktúru, rozdielne ambície a kvalitu. V niektorých prípadoch sú to jednoduchšie variácie tém a symbolov spätých s obdobím Vianoc. Autori a autorky sa zamerali na svetské symboly alebo ľudové tradície či biblické motívy. Tradičnú betlehemskú hru variovali okrem Ádáma Badina aj Radek Bachratý (*Vyšla hviezda nad Betlehemom*, 2002), Dušan Štauder (*Vianočný príbeh anjela Rafaela*, 2007), Ondrej Spišák a Veronika Gabčíková (*Slovenský Betlehem*, 2008), Barbora Paliková a Mariana Ďurčeková⁷ (*Noc nastala, vôkol ticho panuje*, 2009).

Osobitne sa venuje pozornosť tradícii svätého Mikuláša. Erik Jamrich napísal hru *Mikuláš a Lenka* (2002), Karol Spišák *Mikuláš je náš* (2005), Lenka Tomešová *Mikulášske čaro* (2005) a Dušan Štauder hru *Veľká cesta z Arktosu* (2008).

Trendy po roku 2000

Po roku 2000 sa zmnožuje počet súkromných (bábkových) divadielok. Privátne súbory majú rôznu úroveň a rôzny prístup k prostriedkom bábkového divadla. Od ich nevedomého či podvedomého použitia až po cielené a výnimočné bábkarské kreácie. Tá druhá skupina je však zastúpená minimálne. Existencia početných združení odpovedá na značný dopyt po predstaveniach v škôlkach, školách, rodinných

centrách, nákupných domoch a iných nedivadelných priestoroch. Zároveň je dôsledkom presýteného stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania hercov, ktorí potom svoju obživu nájdu v možnosti hrať nenáročné inscenácie, ktoré reagujú na spomenutý dopyt.

Texty malých divadelných združení majú vo väčšine prípadov svoje špecifikum – sú často len fixovanou improvizáciou vychádzajúcou z tradičného námetu. Vo väčšine prípadov ani nemožno hovoriť o dramatických textoch, herci často pracujú s bodovými scenármi, ktoré rozvíjajú improvizáciou a okamžitými reakciami pri práci s detským publikom. Toto tvrdenie neplatí pri niekoľkých etablovaných a dlhodobo tvoriacich divadlách, ktorých inscenácie unesú aj konfrontáciu na medzinárodných divadelných festivaloch. Patrí sem najmä divadlo PIKI z Pezinka, ktoré vzniklo už v roku 1990.

Do obdobia po roku 2000 patrí väčšina tvorby Teátra Neline Budmerice. Texty pripravuje jeho princípálka Petronela Dušová (1964). Napísala pôvodné hry, spracovala rozprávkové predlohy pre uvedenie vo svojom divadle, ale aj v Štúdiu medzinárodného domu umenia pre deti BIBIANA či v Bábkovom divadle v Košiciach. Pripravila aj scenáre pre „poloscénické prevedenie“ koncertov so Slovenskou filharmóniou. Z radu jej bábkových hier pre deti sa vymyká hra *Oskar* (2015). Vznikla podľa predlohy francúzskeho spisovateľa Erica-Emmanuela Schmitta *Oscar a dáma v ružovom*. Autorka na texte spolupracovala s poľskou tvorkyňou Dorotou Annou Dabek. Citlivo uchopili mimoriadne náročnú tému – príbeh o chlapcovi umierajúcom na leukémiu. Hra sa od dovtedajšej tvorby Dušovej líši pre-

7 Dnes Barbora Krajč Zamišková a Mariana Luteránová

dovšetkým adresátom. S náročnou témou smrti konfrontuje mládež. To súvisí s ďalším faktom, že po roku 2000 pozvoľna pribúdajú aj bábkové hry pre dospelých. Osloviť aj tohto adresáta sa snažia slovenskí bábkari dlhšie, no po roku 2000 zaznamenávame stále viac pokusov. Okrem aktivít Bábkového divadla na Rázcestí a Dezorzovho lútkového divadla spomeňme aj bábkovú hru *Láska P a vášeň B* (2014) Moniky Kováčovej (1988) a Mareka Turošika (1988). Je to adaptácia hry Federica Garcíu Lorcu *Láska dona Perlimplína a vášnivost' Belisina*. Text vznikol pre prvú inscenáciu nezávislého divadelného zoskupenia Odivo Banská Bystrica, ktoré v tom čase založili spolu s bábkoherečkou Máriou Danadovou (1984).

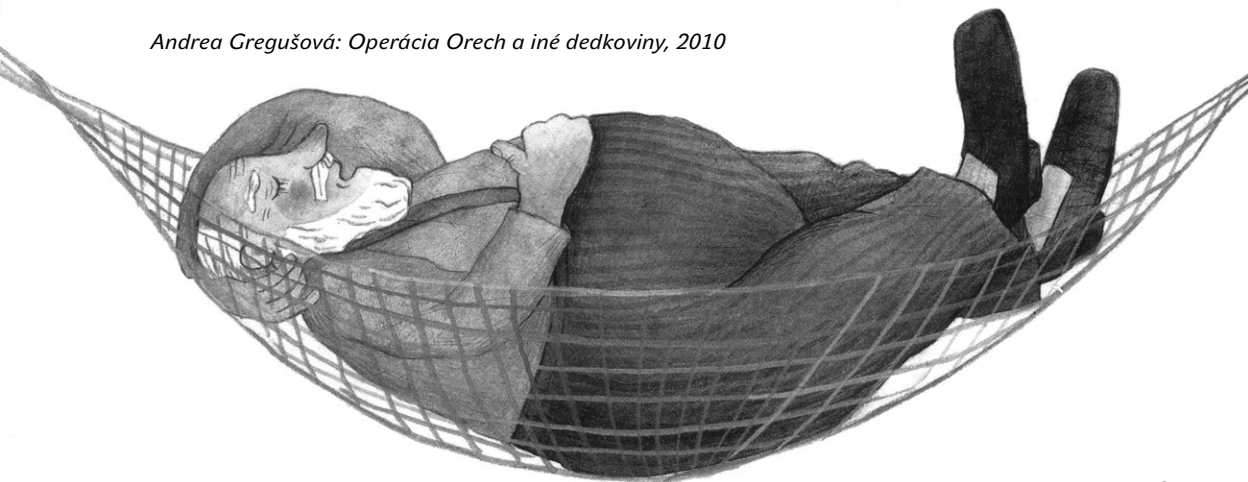
Druhá inscenácia tohto zoskupenia určená deťom, *Divočiny*, bola inšpirovaná knihou amerického spisovateľa a ilustrátora Maurica Sendaka *Kde žijú divé zvery*. Autorkami koncepcie boli Monika Kováčová a Mária Danadová. Inscenácia je nonverbálna a neexistuje žiaden jej písomný záznam, napríklad v podobe scénosledu. I ďalšia bábková inscenácia pre deti *Aero* (2018) bola nonverbálna. V súčasnosti pripravujú

inscenáciu podľa knihy *O vlkovi, ktorý vypadol z knižky* (2021) Robberechta Thierryho.

Totálna sloboda tvorby, dostupnosť rozmanitej literatúry a invencia tvorcov spôsobujú, že sa predlohou pre inscenáciu v bábkovom divadle stali a stávajú rozmanité predlohy z oblasti beletrie, poézie, rozhlasovej hry. Autori a autorky čerpajú zo zdrojov ľudovej tvorby i popkultúry, miestnych inšpirácií. Dramaturgovia pripravujú úpravu či dramatizáciu priamo pre svoj súbor, hoci platí, že dramaturg, umelecký šéf či režisér nemusí byť automaticky dobrým dramatikom. Slovenské bábkové divadlo po roku 2000 existuje bez dramatika, ako by sme ho označili v prísnom literárnovednom vnímaní. Či je to hendikep alebo podnet k iným tvorivým riešeniam, je hypotetická otázka.

Štúdia vychádza z rozsiahlejšej kapitoly autorky *Vývoj slovenskej dramatiky bábkového divadla po roku 2000*, ktorá mapuje situáciu do roku 2016. Je súčasťou kolektívnej publikácie *Dejiny slovenskej dramatiky bábkového divadla* zostavovateľa Vladimíra Predmerského. Knihu vydal Divadelný ústav v roku 2020. ■

Andrea Gregušová: *Operácia Orech a iné dedkoviny*, 2010

MICHAL TOKÁR

Spomienka na ilustrátora Jozefa Cesnaka

Už počas tvorivo-produktívneho života grafika a ilustrátora Jozefa Cesnaka, konkrétne od šesťdesiatych rokov minulého storočia, sa generácie mladých i dospelých čitateľov stretávajú s jeho ilustráciami vo vyše poldruha stovke kníh od domácich a inonárodných spisovateľov, v školských učebniciach i v našom najstaršom a najpozoruhodnejšom časopise pre deti *Slniečko*. Inšpiroval sa predovšetkým literárnymi motívmi povestí, bájí, literatúrou s historickou tematikou, dobrodružnými a detektívnymi príbehmi, námetmi prírody, beletristicko-náučným typom literatúry faktu i príhodami so súčasným detským hrdinom.

Ilustrácie Jozefa Cesnaka sú v podstate čierno-biele kresby tušom alebo ceruzkou, s odtieňmi sivej. Literárne motívy umelec konkretizoval tenkými líniami, iba kde-tu zvýraznenými plnými plochami. Výsledné obrázky ako produkty hry s výtvarnými prostriedkami majú v divákovi/čitateľovi vyvolať atmosféru nových, doposiaľ nepoznaných svetov, a teda jeho zaangažovanie do príbehov. Epická poloha ilustrácií selektuje a zobrazuje najpodstatnejšie javy a dejové roviny inšpiratívneho literárneho textu.

Ilustrátor Jozef Cesnak sa neuspokojoval so statickým popisom textových

skutočností. Finálna ilustrácia v knihe alebo časopise umelecko-literárny či odborný text nielen vizualizuje, ale svojím selektívnym výtvarno-kompozičným a výrazovým plánom významové prvky diela obohacuje. Odborne sa tomu hovorí významový predstih.

Jozef Cesnak sa spravidla koncentroval na figurálne motívy. Literárnym hrdinom prisudzoval reálne charakteristiky, pre čitateľa/diváka akoby už kdesi videné, a preto zapamätateľné.

Žiada sa konštatovať, že jednofarebná ilustrácia kresbového typu je pre epické literárne žánre, ktoré Jozef Cesnak ilustroval, najpríhodnejšia. Takú tvoril po celý svoj ilustrátorský život. Odborníci konštatujú, že výtvarník svojím rozsiahlym a vnútorne diferencovaným knižno-časopiseckým výtvarným dielom štýlovo-výrazovo nadviazal na realistickú tradíciu ilustrácie s expresívnym prízvukom. S tým možno plne súhlasiť. Každopádne čiernobiela ilustrácia Jozefa Cesnaka, v plejáde rôznoštýlových obrázkov v knihách a časopisoch pre deti a mládež, znamenala v druhej polovici 20. storočia technické oživenie. Pripomíname, že napríklad učebnicová výtvarná produkcia umelca, ako bežne v týchto produktoch, bola výrazovo a štýlovo limitovaná oficiálnymi dobovými požiadavkami

na realistickú názornosť a esteticko-vý-
chovnú funkciu.

Z vyše pol druhu stovky kníh, ktoré
Cesnak ilustroval, spomeniem: L. Zú-
bek: *Gaudeamus igitur alebo Slad-
ký život študentský* (1965); R. Arthur:
Alfred Hitchcock a traja pátrači (1971
– 1981); J. Repko: *Milión krokov domov*
(1973); J. Przymanowski: *Štyria tan-
kisti a pes* (1975); V. Kataje: *Syn pluku*
(1977); L. Kuchta: *Husári na kravách*
(1983); M. Kučera: *Slovensko v dobách
stredovekých* (1985); L. Welskopo-
vá-Henrichová: *Synovia Veľkej medve-
dice* (1987); M. Ferko: *Staré povesti slo-
venské* (1990), *Nové povesti slovenské*
(1994); M. Ďuríčková: *Dunajské povesti*
(1996), *Bratislavské povesti* (2004).

V súvislosti s časopisom *Slniečko* žia-
da sa uviesť, že Jozef Cesnak v 70. – 80.
rokoch minulého storočia najviac parti-
cipoval na jeho ilustrovaní. Predovšet-
kým na ilustrovaní literatúry faktu. Na-
príklad strany časopisu s blokmi textov
o histórii Slovenska zdobil opakujúcou
sa kolorovanou kresbou a plnofarebnou
panoramatickou ilustráciou. Pripomín-
am, že Jozef Cesnak bol už vtedy pova-
žovaný za nášho popredného ilustráto-
ra umelecko-náučnej literatúry. A ďalej,
Ondrejom Sliackym publikované po-
vesti dostali aj deťmi obľúbenú formu
obrázkových príbehov z ateliéru Jozefa
Cesnaka. Už v odborných príspevkoch
sme konštatovali, že zobrazenie v ob-
rázkovom príbehu nie ilustráciou, preto-
že v ňom zobrazenie nič neilustruje, ale
svojím výtvarným jazykom striedavo so
slovesným jazykom (textom) primárne
komunikuje výtvarným umelcom zvolený
výsek pôvodného literárneho žánru.
Oba výpovedné jazyky obrázkového prí-
behu sú teda komunikatívne rovnocen-
né, i keď výtvarný jazyk je deťom, predov-

všetkým ešte nečítajúcim, prirodzenejší,
a teda vnímaný ľahšie.

Ilustrátorské dielo Jozefa Cesnaka
si od kultúrnej pospolitosti i odbor-
nej poroty vyslúžilo viaceré ocenenia:
Cena Víta Nejedlého (1985), Cena vy-
davateľstva Mladé letá (1990), Cena

detskej poroty za knihu *Staré povesti
slovenské* (1991), Cena Ľudovíta Fullu
za ilustračnú tvorbu (2010) a ocenenie
Identifikačný kód Slovenska (2020).

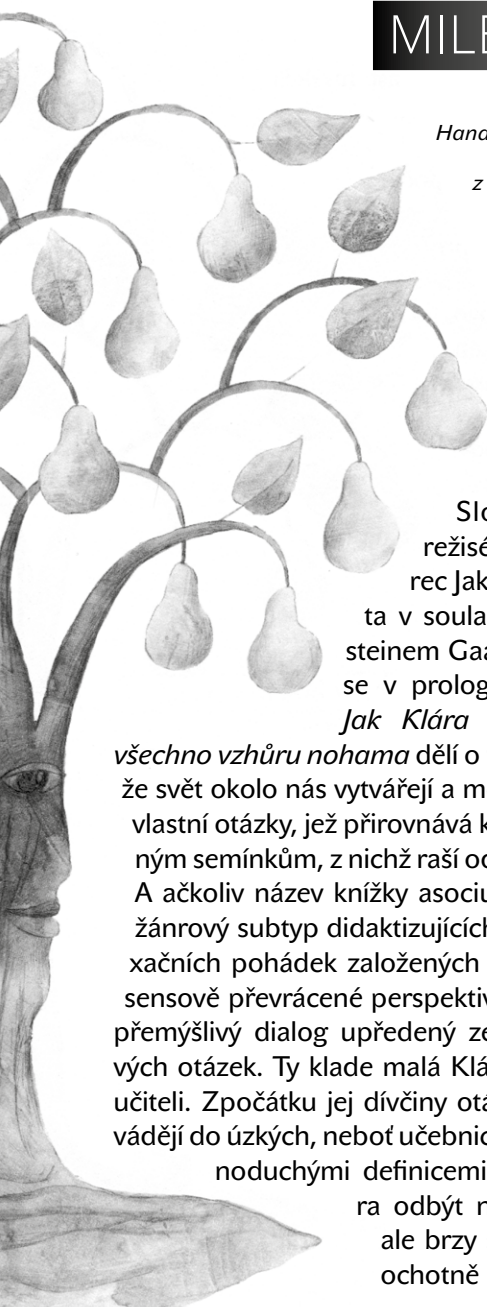
**Pre (relatívnu) kompletnosť tejto
spomienky na Jozefa Cesnaka, kto-
rý na sklonku minulého roka (6. 11.
2021) odišiel do večnosti, patrí sa
ešte uviesť, že bol rodákom z hore-
hronského Bacúcha (6. 2. 1936). Na
svoju výtvarno-umeleckú dráhu sa od
roku 1956 pripravoval na Strednej
škole umeleckého priemyslu v Brati-
slave a následne na tamojšej Vysokej
škole výtvarných umení, oddelení voľ-
nej grafiky a knižnej ilustrácie u prof.
Vincenta Hložníka, ktorú absolvoval
v roku 1963. V Bratislave sa aj natrva-
lo usadil. Tu tvoril do svojich 85 rokov
života. Jeho knižné a časopisecké ob-
rázky zostávajú ako osobitý umelecký
prínos do výtvarnej kultúry adresova-
nej deťom a mládeži druhej polovice
20. a začiatku 21. storočia. ■**

Svět upředený ze zvědavých otázek

MILENA ŠUBRTOVÁ

Hana Košková:
*Poludnica
z Čerepeša,
2010*

Slovenský režisér a herec Jakub Nvota v souladu s Josteinem Gaardermem se v prologu knihy *Jak Klára obrátila všechno vzhůru nohama* dělí o postřeh, že svět okolo nás vytvářejí a mění naše vlastní otázky, jež přirovnává k zasazeným semínkům, z nichž raší odpovědi. A ačkoliv název knížky asociuje spíše žánrový subtyp didaktizujících či relaxačních pohádek založených na nonsensově převrácené perspektivě, jde o přemýšlivý dialog upředený ze zvědavých otázek. Ty klade malá Klára panu učiteli. Zpočátku jej dívčiny otázky přivádějí do úzkých, neboť učebnicově jednoduchými definicemi se Klára odbýt nenechá, ale brzy se učitel ochotně poddá

neklidnému příboji dotazů.

Hold otázce složil v literatuře pro děti a mládež bezpočtukrát Jostein Gaarder, který obrazovou knížku *To je otázka* sestavil dokonce pouze ze samých otázek. Literární hrdinové všech Gaarderových próz dávají otázky sobě i jiným a často je také moudře a nečekaně položené otázky vytrhují z pohodlného klidu a vedou k docenění dosud přehlížených hodnot. Mimoszemšťan z Gaarderovy prózy *Haló! Je tu někdo?* se vždy ukloní tomu, od něhož obdržel zajímavě položenou otázku: „*Odpovědi se nikdo uklánět nemusí. I když je chytrá a správná. Odpověď vždycky stojí na konci cesty, kterou už jsi ušel a která je za tebou. Jenže otázka ukazuje směr a vede tě dopředu.*“

Obdobně Nvotův učitel odvíjí od otázky vlastní identitu a individualitu: „*Otázka je začátek naší myšlenky. Naší vlastní. Ta myšlenka zajímá jen nás a tím, že si ji klademe a jak si ji klademe, jsme výjimeční.*“ Učitel není vševědoucí a složitost hledaných odpovědí je přímo úměrná jednoduchosti pokládaných otázek. Proč se máme učit psát? Kdo rozhoduje o tom, kdo bude patřit do dějin? Co je to gravitace? Co je to čas? Jak to, že může být na jednu otázku tolik rozdílných odpovědí? Ontologické otázky přerůstají v gnozeologické, Klára jimi zkoumá

hranice svého i lidského poznání a poznávání a zároveň jejich rozvíjením dává nepřímou odpověď na otázky, jež si klade filozofická antropologie a jež přerůstají v umění žít.

Klářiny způsoby poznávání se ubírají skrze smyslové vjemy, ale jsou na hony vzdálené dětskému naivnímu realismu. Klára je totiž konfrontuje se stereotypy ve vnímání a uvažování dospělých a přináší vlastní argumentační příklady. Jedině tak může vzniknout půvabná definice gravitace s obrazem kuchyňského vesmíru plného vířícího kuchyňského náčiní, jehož středobodem je maminka u rozpálené trouby, z níž se line nádherná vůně. V Klářině antropomorfní představitivosti totiž i gravitace, chápána v širším sémantickém poli, dokáže být moudrá a empatická. Hodina psaní je lekcí o komunikaci a Klára potvrzuje to, co už dávno zjistil Malý princ A. de Saint-Exupéryho, totiž že to nejdůležitější si sdělujeme srdcem. V dějepise se Klára pozastavuje nad rozporem mezi bohatou minulostí a smutnými dějinami, které ji redukuje na války a politické převraty. Výuka matematiky se rychle promění v lekcí rodinné historie. Klářina snaha dopočítat se všech prapředků do více než desáté generace, díky nimž je na světě, ústí v nefalšovaný údiv nad rozsáhlostí rodiny i křehkostí lidské existence.

Klářin svět není převrácen vzhůru nohama, jak avizuje titul, a nefunguje v rytmu neustálých hravých metamorfóz, jako je tomu v Alenčině světě Lewise Carrolla. Nvotova próza se obejde bez příběhovosti, bez dějové linky, vychází jen z dialogických situací, v nichž se konfrontují dosavadní životní zkušenosti a poznatky tazatelky a tázaného. Jsou to ovšem právě jejich role, které

se převracejí, neboť Klářiny otázky umí popohnat, odklonit a mnohdy změnit směr v toku učitelových myšlenek. V závěrečné kapitole udílí Klára lekcí panu učiteli, když debatují o kategorii času a způsobu, jak lidé s časem nakládají. Klára, stejně jako dávno před ní děvčátko Momo od Michaela Endeho, učiní úžasný objev, že každý, kdo by „přestal hrát na čas“, paradoxně získá velké množství času, cenného právě tím, že ho můžeme věnovat lidem, které máme rádi.

Útlá knížka si při čtení patrně vyžádá vedle dětského recipienta i nějakého staršího průvodce, který v komunikaci nad textem zastoupí literárního pana učitele a povede s dítětem paralelní dialog. Ostatně řada Klářiných otázek zůstala nezodpovězených a „každý, každíčký člověk na této Zemi si klade své vlastní otázky“.

Knížku, vydanou v Praze na podzim roku 2021 nakladatelstvím Radioservis, do češtiny přeložila autorova manželka, česká herečka a moderátorka Tereza Kostková, která má po mamince slovenské kořeny. A ačkoliv ve slovenském literárním kontextu není o filozoficky laděné knížky se silným etickým poselstvím nouze, určitě by mohla být obohacena i pro slovenské dětské čtenáře. ■

VILIAM KLIMÁČEK

Osem uší

Bratislava: RTVS, 2021, réžia Jaroslav Rozsival, hrajú Edo Valašík, Dominika Žičarová, Daniel Fischer, Lucia Hurajová, Juraj Predmerský a iní.

Slovenský rozhlas oslavoval 95. výročie svojho založenia a pri tejto príležitosti vzniklo viacero spravodajských i dokumentárnych relácií, medzi nimi vyniká rozhlasová hra dramatika Viliama Klimáčka *Osem uší*. Ide o hru rodného charakteru, ale dominantným poslucháčom by mala byť mládež.

Autor si zvolil štyri najdôležitejšie udalosti v živote tohto média i spoločnosti. Vychádza a opiera sa o mnohé konkrétne historické udalosti, čím hra nadobúda dokumentárny charakter, no predsa je to skôr umelecké dielo využívajúce tieto prvky tvorivým spôsobom. V dôsledku spomenutého charakteru hry sa v nej prelínajú dve línie – umelecká a faktografická, disponujúce odlišnými výrazovými prostriedkami. Kým v prvej dominuje príbeh s emocionálnym zafarbením, v tej druhej sú dôležité historické udalosti a reálne osobnosti, ktoré vlastne spôsobili dejinné zmeny a atmosféru, v ktorej fiktívne postavy žijú.

A nebol by Klimáček výmyselníkom, keby nevyužil ponúkanú hračku a nespojil sluchový orgán s rádiom (rozhlasom) a nezačal hneď od názvu hry *Osem uší* a pokračoval názvami jednotlivých častí: *Veľké uši*, *Až po uši*, *Zaucho*, *Vnútorne uši*, teda summa summarum dohromady osem uší. Autor svoju hru predstavuje nasledovne: *Táto hra je poctou rozhlasovému mé-*

diu a ľuďom okolo neho a hoci nikdy nemôže vystihnúť komplexnú bohatosť jeho vývoja a histórie, sústredí sa aspoň na štyri výrazné obdobia našich dejín, ktoré by bez rozhlasového vysielania boli celkom iné.

Pre úvodné predstavenie Klimáčkovej rozhlasovej hry to vari stačí. Jeho slová svedčia o tom, že pochopil závažné postavenie rozhlasu v dejinách slovenského národa ako celku, ale aj v súkromnom živote ľudí, pretože okrem politických informácií poskytuje kultúrne zážitky a potechu v ťažkých časoch.

Viliam Klimáček vytvoril zaujímavú kompozíciu. Rozdelil hru na štyri časti (každá sa viaže k dôležitým spoločenským udalostiam), ktoré prostredníctvom rozprávača nadobúdajú ľudský

Hana Košková: *Poludnica z Čerepeša*, 2010

rozmer a dokumentujú to, ako sa doba dotkla obyčajného človeka. Intímny rozmer autor dosiahol spojením rozprávača so živou postavou, prežívajúcou negatíva doby.

Z hľadiska dejín zohral rozhlas najväčšiu úlohu na začiatku svojej existencie. Mediálne šírenie informácií pomáhalo ľuďom zorientovať sa v zložitej politickej situácii hlavne v rokoch 1938 - 1939. Zaujímavosťou tejto časti je, že rozprávač, 15-ročný chlapec, je zároveň postavou, ktorá detskými očami sleduje a hodnotí udalosti okolo seba, napríklad arizáciu obchodu bývalým fiakristom, pijanom, členom Hlinkovej gardy. Atmosféru doby vhodne dopĺňajú zvuky a dobová hudba.

V druhej časti, odohrávajúcej sa v ranom období socializmu, pôsobia niektoré aplikované zásady a princípy vládnucej triedy až komicky. Tak „vykorisťovateľom“ bol napríklad krajčír s dvoma šijacími strojmi, čo ho odsúdilo na ťažkú fyzickú prácu a jeho dcéru odstrihlo od vysokej školy, resp. nepriateľom spoločnosti bol študent teologickej fakulty. Obaja si vylepšili kádrové posudky až novým zamestnaním či vojenčinou. Staršia generácia, ktorá toto všetko zažila, sa iste dobre zasmiala na poznámke, že dievča si napokon posudok napísalo samo. Klimáček je majstrom na odľahčenie vážnych situácií, čím vlastne podčiarkuje a posilňuje nezmyselnosť politiky.

Tretia časť zachytáva dianie v rozhlase a osudy jeho pracovníkov v roku 1968. Túto situáciu ukazuje na osude rozhlasového zvukového majstra, ktorý aj s rodinou musel emigrovať. Obrodné obdobie je sprevádzané výstavbou Petržalky, ničením záhrad a prírody, ale aj kupovaním áut, z ktorých Škoda

MB 1000 má svoje ironické pomenovanie – tisíc malých bolestí (ako naša krajina). Popri pocitoch radosti a strachu o slobodu sa poslucháč dozvie aj o zvykoch a náladách po vstupe bratských vojsk. A opäť je to rozhlas, ktorý informuje, burcuje i upokojuje.

Štvrtá časť sa odohráva v súčasnosti po roku 1989. Funkcia rozhlasu sa mení a zdá sa, že zanikne, že ju prehlúši vizualizácia, ktorá útočí zo všetkých elektronických prístrojov. Rozhovory matky so synom opäť ilustrujú spoločenskú zmenu aj vzťahy medzi ľuďmi. Nastupuje pocit slobody aj jej nadužívanie.

Autor nezabúda na rozhlas a jeho technický vývoj, prednosti i zneužívanie. Predstavuje formy rozhlasových prijímačov od kryštálky cez rádiá až po dnešné dokonalé techniky a vždy ich spája so základnou funkciou – službou človeku. Až po epilóg, teda do dneška, uši chránili človeka, ale dnes už „... ucho dávno nechráni ľudský rod pred nebezpečím ako pred tisíckami rokov...“ Autor vytvoril hrozivý obraz sveta v roku 2038, keď sa ľudia prestanú reálne stykať a komunikovať, žiť budú iba v kyberpriestore. A končí za zvukov zurčania vody a štebotu vtákov nostalgickou spomienkou na svet vnímaný ušami: „Nádherný priestor... v duchu ho počujem... keď zatvorím oči... vtedy ho vidím tým starým spôsobom... celkom živo... vidím ho ušami... skúste to... vidíte? Vidíte ho?“

Klimáčkovu hru režíroval skúsený majster zvukovej drámy Jaroslav Rozsival. Citlivo pracoval so zvukmi a hudbou i s hereckým stvárnením, čím ešte podčiarkol veľkú úlohu zvuku v živote človeka.

MARTA ŽILKOVÁ ■

HRAVÁ HLAVA

K tvorbe tejto výstavy nás inšpirovala krásna konceptuálna kniha českých autorov Ondřeja Böhma a Davida Buddeusa Hlava v hlavě. Výstava je plná interaktívnych prvkov o tejto najdôležitejšej časti ľudského tela – hlave. Dozviete sa nielen to, ako ju stvárňovali rôzni umelci, ako ju ľudia rôzne nazývajú, ako v hlave vzniká nápad a koľko váži mozog, ale aj to, čo sú vrásky, na čo máme zmysly, aj to, prečo oči nerastú. Dokonca sa hlavu môžete naučiť aj kresliť. Prajeme vám príjemné bádanie a zábavu!

Námet a scenár – K. Kosánová; výtvarno-priestorové riešenie – B. Peuch; dramaturgia – V. Marákyová

Termín: 17. 2. 2022 – 11. 9. 2022

OD HRAČKY PO HRAČKU

Dobre navrhnutá a kvalitne vyrobená hračka podporuje a rozvíja cit pre krásu, účelnosť i empatiu. Prehliadka našej výstavy začína reprodukciou obrazu Pietera Brueghela, na ktorej môžu deti hľadať hry, ktoré sa hrajú dodnes. Ďalej tu nájdú repliky historických hračiek podľa archeologických nálezov, ikonickú technickú hru s názvom Merkur, ktorá sa vyrába od r. 1920 až dodnes, mesto z veľkej farebnej skladačky, domček pre bábiky a plyšového medveďa, ale aj plastové hračky z minulého storočia od známej návrhárky Libuši Niklovej. Zoznámia sa s hračkami našich súčasných dizajnérov, a môžu si navrhnuť aj vlastnú hračku. Interaktívna výstava o hračkách je príspevkom BIBIANY k Roku slovenského dizajnu, vyhláseného MK SR.

Námet a scenár – I. Abrahamfyová; výtvarné riešenie – R. Bezák; grafika – S. Brezinová; dramaturgia – V. Marákyová

Termín: 17. 9. 2021 – 30. 8. 2022

SLOVO # JAZYK # KNIHA

Výstava kníh a časopisov pre deti a mládež národnostných menšín na Slovensku predstaví tvorbu menšín v tejto oblasti, v jazyku menšín aj v slovenčine, obľúbených autorov či príbehy, ktoré pomáhajú uchovávať materinský jazyk a národnú identitu. Deti si budú môcť zahrať jazykové pexeso, kartové jazykové hry či skladať z magnetiek jednoduché vety. Nebudú chýbať rôzne sprievodné podujatia, prezentácie kníh, autorské čítania, workshopy či komorné hudobné vystúpenia.

Výstavu pripravil kolektív Centra detskej literatúry, čítania a SK IBBY v spolupráci s Knižnicou BIBIANY; technická realizácia – Allan Lučenič a kolektív

Termín: 24. 3. – 24. 4. 2022

In the introductory text entitled *We had so many to choose from* by Prof. Zuzana Stanislavová and Mr. Dávid Dziak, both from the University of Prešov in Prešov, analyses Slovak prose for children and youth in the years 2019 – 2020. Due to the enormous number of titles, they evaluate only those that expand the quality levels of contemporary children's literature. Petr Karpinský's book *Med z ľadových kvetov* (*Honey from Ice Flowers*) and a modern fairy tale by one of the most important Slovak writers for children, Ján Uličiansky *Líza, mačka z Trojice* (*Líza, the Cat from the Trinity*), are considered to be some of the most charming titles. They also consider the fairy tale by Marta Hlušíková called *Stratená flauta pána Ananása* (*The Lost Flute of Mr. Pineapple*) very interesting. Its main motif is music and musical instruments. The theme is the current eco-symbolic tale of the successful author Alexandra Salmela called *Strom* (*Tree*). It will undoubtedly enchant children's readers with its comedy, parody cat sayings and situations. The success of younger but also older readers will certainly meet the prose of Dana Podracká called *Strážca zadných dvier* (*Back Door Ranger*). Its starting point is the old mining town in central Slovakia, Banská Štiavnica, which the author filled with mysterious, mythical figures, symbolizing the phenomena of good and evil. The childhood of today's children, its burning social problems, fascinated Monika Kompaníková in the book *Koniec sveta a čo je za ním* (*The End of the World and What is Behind It*). The authors of the evaluation study emphasize the best that has been published for children in Slovakia in recent years, including the book by the writer Jana Bodnárová called *Sabínkine prázdniny* (*Sabínka's Holidays*). The author reflects through a handicapped girl in a wheelchair on difficult life situations, in which little Greta has to live. However, her penetrations „into the other side“ of life are not difficult or depressing. They are full of poetic imagination and natural optimism. Publicist and graphic art expert Peter Naščák contemplates in his essay *Velikán s vôňou človečiny* (*The Giant with the Scent of Man*) about the work of Miroslav Čipár, whom the Lord called to his Graces on 8 November 2021 to beautify his heavenly kingdom with his ingenious paintings. His text concludes the Biennial of Illustration Bratislava, which the Master co-founded, and all organizations of the big BIBIANA and the little Bibiana – the revue say goodbye to a phenomenal illustrator, draftsman, painter, medallist, designer, calligrapher, without whom modern Slovak art would be unthinkable. It was our honour, Master,

praised be your legacy! Ľubomír Feldek says goodbye to his lifelong friend in a memorial *Zbohom sa maj, Morena!* (*Goodbye, Morena!*), remembering Šlabikár (ABC book), that they created together and that will finally get to Slovak schools after six years. As it is the tradition, the Fine Arts Fund, the Slovak section of IBBY and BIBIANA, the International House of Arts for Children awarded the Ľudovít Fulla Prize in 2020 to illustrator Alena Wagnerová and in 2021 to Irena Tarasová. The Triple Rose Prize was awarded in 2020 to the writer Anton Marec just before his death, and in 2021 to the poet František Rojček, by the Literary Fund, SK IBBY and BIBIANA. Congratulations in the form of a modern fairy tale *Zázračný liek doktora práv Františka Rojčeka* (*The miraculous medicine of the doctor of law František Rojček*) was written by Ondrej Sliacky. Since the editor-in-chief of Bibiana, literary historian and critic, university teacher, long-time editor-in-chief of the children's magazine *Slniečko* and founder of the magazine *Bibiana*, celebrated his 80th birthday in the past year, Associate Professor Markéta Andričíková, Ph.D., from the University of P. J. Šafárik in Košice, prepared an interview with him about his life and work called *Príbehy ako na dlani* (*Stories in the palm of his hand*). In 2021, 95 years have passed since the beginning of radio broadcasting in Slovakia. On this occasion, RTVS Slovakia broadcast a radio play by playwright Viliam Klimáček called *Osem uší alebo Život s rádiom* (*Eight Ears or Life with Radio*) with dramaturgy by Beata Panáková. An excerpt from the play captures the life of contemporary Slovak society in the time of the fascist state. Doc. Milena Šubrtová from Masaryk University in Brno informs about the translation of the manuscript of the Slovak author Jakub Nvota called *Ako Klára obrátila všetko hore nohami* (*How Klára turned everything upside down*) into Czech in her *Letters from Behind Moravia*. „Although in the Slovak literary context, there is no shortage of philosophically tuned books with a strong ethical subtext,“ writes Milena Šubrtová in conclusion, „the book could certainly be an enrichment for Slovak readers as well.“ Prof. Marta Žilková, Ph.D., a thorough expert on radio drama, closes the issue with a review of Viliam Klimáček's play *Osem uší* (*Eight Ears*), from which an extensive excerpt is published here too. In conclusion, she informs that the radio play by Viliam Klimáček for youth was directed by the experienced director Jaroslav Rozsival. „He worked sensitively with sounds and music as well as with acting, which further underlined the great role of sound in human life.“

